

AVRUPA BİRLİĞİ KURUMLARINDA “ERMENİ MESELESİ”

(THE ARMENIAN ISSUE IN EU INSTITUTIONS)

Yrd. Doç. Dr. Deniz ALTINBAŞ

Ahi Evran Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü-AVİM Uzmanı
daltinbas@avim.org.tr

Özet: “Ermeni meselesi” olarak bilinen ve Ermenistan ile sınırın açılması gibi başka konuların yanında soykırım iddialarını da içeren sorun, özellikle AB üyeliği sürecinde, Türkiye’nin önüne giderek daha fazla çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, AB kurumlarında Ermeni meselesi ile ilgili alınan kararlara ve hazırlanan raporlara değinilerek AB’nin ve önde gelen AB üyesi ülkelerin “Ermeni sorunu”na yaklaşım biçimini ortaya koymaktır. Özellikle, soykırım iddialarını en fazla gündeme taşıyan Avrupa Parlamentosu üzerinde durulmuştur. Avrupa Parlamentosu’nun önemi, sandalye dağılımı nasıl olursa olsun, kamuoyunu yansıtıyor veya belki de aksine kamuoyunu oluşturuyor olmasıdır. Aday ülkelerin üyelik sürecini oylamaya sunan Parlamento’nun, Türkiye’nin soykırım iddialarını tanımasını üyelik için ön şart olarak Komisyon’a kabul ettirme çabasının ağır bastığı düşünüldüğünde dikkate alınmasını gerektirmektedir. Parlamento’da yapılan tartışmalara ve kullanılan ifadelere dikkat çekmek suretiyle, Avrupalı siyasetçilerin yaklaşımı ortaya konmaya çalışılmıştır. Parlamento kayıt ve tutanaklarında yer alan konuşmalar, tartışmalar, soru önergeleri ve bunlara verilen cevaplar arasından, birbirini tekrar edenler bırakılarak örnekler seçilmiş, belgelerin İngilizce aslına mümkün olduğunca sadık kalınmaya dikkat edilmiştir. Çalışmada, Avrupa ülkelerinin bir dönem Ermeni terörüne yaklaşımı ile birlikte, en çok hangi ülke ve siyasi grupların Ermeni tezlerinin yanında yer aldığı ve bunun nedenlerine de kısaca yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, Ermeni meselesi, Ermeni terörü

Abstract: The issue known as the “Armenian question” and which entails the genocide allegations, apart from issues like opening the border with Armenia, has confronted Turkey more, especially during the EU membership process. The purpose of this article is to display the approaches of the EU and the prominent member EU countries towards the “Armenian question” by addressing the decisions taken concerning the Armenian question and the reports prepared in EU institutions. The European Parliament, which has carried the genocide allegations the most to the agenda, has especially been addressed. The significance of the European Parliament is that no matter how the number of

seats is distributed, it reflects public opinion or perhaps on the opposite, forms the public opinion. When considering that the effort of the Parliament, which puts to vote the membership process of candidate countries, to persuade the Commission to accept Turkey's recognition of the genocide allegations as a precondition for membership predominates, it requires it to be taken into consideration. By means of drawing attention to the discussions held and the statements made in the Parliament, the approach of European politicians has tried to be explained. By leaving out the repeated ones in the speeches, discussions, parliamentary questions and the responses to these taking place in the Parliament records and proceedings, examples have been selected and we have been careful in sticking to the original English version of the documents. The article has also addressed the approach of European countries towards the Armenian terror during a certain period, along with which countries and political groups have supported the Armenian theses the most and the reasons for this have also shortly been explained.

Keywords: *Turkey-EU relations, Armenian problem, Armenian terror*

GİRİŞ

“Ermeni meselesi” olarak adlandırılan ve en önemli boyutunun, Türkiye’nin 1915 olaylarını “soykırım” olarak nitelendirerek bunu kabul etmesi ve özür dilemesi için Batı’lı ülkeler tarafından baskı görmesini ifade ettiği sorun, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinde ciddi bir krize dönüşme potansiyeline sahip bir konudur. AB üyeliği bugün için yakın görünmediğinden, konu “bugünün sorunu” gibi görünmese de, “geleceğin potansiyel sorunu” için dahi, tedbirlerin bugünden alınması gerekli görülmektedir.

Türkiye-AB ilişkilerinde Ermeni meselesinin iki ayağı bulunmaktadır: Birincisi, soykırım konusu, ikincisi Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi; diğer bir ifadeyle sınırın açılması ve diplomatik ilişkilerin kurulmasıdır. Henüz bir sorun olarak görülmeyen, ancak Avrupa’daki Ermeni lobilerinin yol göstermesi ile her an bir “engel”e dönüşebilecek olan, gelecekte üçüncü boyut olabilecek bir diğer başlık ise Türkiye’de azınlık statüsündeki Ermeniler olabilir.

AB kurumları arasında özellikle Avrupa Parlamentosu, Ermeni lobisi tarafından büyük ölçüde yönlendirilmekte, Türkiye aleyhindeki Ermeni tezlerini savunmakta ve bu yönde sık sık kararlar almaktadır. AB Parlamentosu 1987 yılında, Ermeni olaylarını “soykırım” olarak kabul etmiştir. Ayrıca gerek AB üyesi olan, gerek AB dışında birçok ülke parlamentosu da 1915 olaylarını “soykırım” olarak ilan etmiştir. Bu durum, Avrupa Parlamentosu üyelerinin ve AB üyesi ülkelerdeki parlamento temsilcilerinin, aynı zamanda kamuoyunun, olayları soykırım olarak kabul ettiğini, diğer bir ifadeyle bunun gerçek olduğuna inandığını göstermektedir. Bu inanç, özellikle Ermeni diasporasının etkin olduğu Fransa gibi ülkelerde çok daha kuvvetlidir.

1999 yılında Türkiye’nin AB üyeliği için aday kabul edilmesinden hemen sonra,

2000 yılında Avrupa’daki diaspora Ermenileri Brüksel merkezli, sürekli bir örgüt kurmuşlardır. Böylece, Türkiye’nin baskılara büyük ölçüde açık olduğu adaylık sürecini, kendi çıkarları doğrultusunda değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Başta lobilerin en fazla etkileyebildiği Parlamento olmak üzere, AB’nin diğer kurumlarına, hatta üye ülkelerin ulusal parlamentolarına yönelik propaganda faaliyetleri başlatmışlardır. Hedef, Türkiye’nin Ermenistan ile sınırlarını açması, fakat asıl önemlisi sözde Ermeni soykırımını tanınmasıdır. Gerek AB düzeyinde, gerek ulusal düzeyde Ermeni lobileri; bir yandan “soykırım”ın bu ülkelerce tanınmasını büyük ölçüde sağlamış, diğer taraftan da Türkiye üzerinde ciddi baskılara sebep olmuşlardır.¹

Ermeni lobilerinin başarısının arkasında, Türkiye’nin AB üyeliği yolunu kesmek isteyen Avrupalı politikacılar kadar, Türk devleti aleyhine faaliyet yürüten Rumlar ve Kürt milliyetçisi ayrılıkçılar da etkili olmuştur. Türkiye’yi yeterince tanımayan, 1915 olaylarının gerçek yüzünü bilmeyen, dezenformasyona tâbi tutulmuş, bilgisiz insan hakları savunucuları da listeye eklenmelidir. Türk aleyhtarı lobiler, mevcut olumsuz ortamdan da faydalanarak o kadar başarılı olmuşlardır ki, AB üyeliği için sözde soykırımın kabul edilmesi şeklinde bir önkoşulun konma ihtimali bile ciddi bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aslında böyle bir koşulun AB hukukunda yeri bulunmamaktadır. Tarihlerinde “gerçekten” katliamlar, soykırımlar, gayriahlâkî eylemler veya insanlığa karşı suçlar bulunan başka adaylardan, üyelik öncesinde ya da üye olduktan sonra, bu tür isteklerde bulunulmamıştır.

Parlamento’yu yönlendiren, Ermenistan devleti değil Avrupa’daki Ermeni diasporasıdır.

AB SÜRECİNDE TÜRKİYE-ERMENİ/ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

Avrupa Parlamentosunda Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Avrupa Parlamentosu, daha ciddi ve daha teknik olan diğer kurumlarda kendine pek yer bulamayan “soykırım” konusunu sürekli gündemde tuttuğundan Türkiye-Ermenistan ilişkileri ikinci sırada kalmıştır. Parlamento’yu yönlendiren, Ermenistan devleti değil Avrupa’daki Ermeni diasporasıdır. Diaspora için ise “soykırım”ın kabul edilmesi konusu, iki ülke ilişkilerinden daha önemlidir. Diğer yandan, Ermeni diasporasının Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişkiler kurularak ikili ilişkilerin normalleşmesini ve sınırın açılmasını istemedikleri dahi söylenebilir. Diasporayı ayakta tutan ve kimliklerini oluşturan tek unsur Türk-Ermeni düşmanlığı olduğundan, iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi diasporanın çıkarına değildir. Nitekim, Türkiye ile Ermenistan arasındaki protokoller, resmî görüşmeler ve yakınlaşmalar diaspora tarafından eleştirilmekte, Ermenistan siyasetçileri protesto edilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusu, Parlamento’da dikkate değer ölçüde ele alınmamıştır.

1 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, Kış 2004-İlkbahar 2005.

Parlamentoda Ermenilere “soykırım” yapıldığına yönelik çıkan kararlarda veya hazırlanan raporlarda genellikle Ermenistan ile sınırın açılması gerektiğine de yer verilmiştir.

15 Kasım 2000 tarihli bir Parlamento raporunda Türkiye’nin tüm komşuları ile iyi ilişkiler geliştirmesinin öneminden bahsedilmekte, Ermenistan’a yönelik ambargonun kaldırılması, Ermenistan ile diplomatik ve ticari ilişkilerin yeniden başlatılması için çağrıda bulunmaktadır.

2004 tarihli bir başka raporda, Türkiye’nin hem “soykırım”ı tanınması hem de Ermenistan ile sınırını en kısa zamanda açması için sadece Türk hükümetine değil, aynı zamanda AB Komisyonu ile Konseyine de çağrı yapılmıştır. Böylece, aday ülkelere yönelik bağlayıcı kararlar alabilen Komisyon ile Konsey, bu konuda harekete geçmesi için uyarılmıştır.

25 Eylül 2006 tarihli “Parlamento’nun Türkiye’nin AB Adaylığı İle İlgili Pozisyonu” başlıklı raporda Türkiye’nin Ermenistan’a yönelik haksız ve gerekçesiz ambargosunun hâlâ sürdürüldüğü belirtilmiştir. Bu durumun, sadece Türkiye’nin katılım şartlarını yerine getirmemiş olmasına değil, bölgedeki istikrarı da tehdit etmesine neden olduğu ifade edilmektedir.

Türkiye-AB ilişkileri konusunda Parlamento tarafından alınan 18 Ekim 2007 tarihli kararda, Türkiye’nin “ekonomik ambargo”yu sürdürmesinden, sınırları kapalı tutmasından, komşularını askerî operasyonlar yapmakla tehdit etmesinden dolayı üzüntü duyulduğu ileri sürülmüştür. Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırın Türkiye tarafından kapatılmış olduğu doğru olmakla birlikte, bu durumun “ekonomik ambargo” olarak nitelendirilmesi yanlıştır. Diğer taraftan Türkiye komşularını tehdit etmemekte, ancak terörizm ile mücadele etmektedir. Ancak, birkaç kişi tarafından belirlenip diğerlerine kabul ettirildiği belli olan bu kararın amacının “yönlendirme”, “baskı” gibi siyasi mekanizmalar olduğu düşünüldüğünde, içeriğinin doğru olup olmamasının önemi zaten bulunmamaktadır.

Komisyonunda Türkiye-Ermeni/Ermenistan İlişkileri

AB’nin genişleme sürecinin teknik boyutu ile ilgilenen Komisyon, üyelik önşartlarından biri olan sınır sorunlarının bulunmaması şeklindeki maddeye dayanarak Türkiye-Ermenistan ilişkileri konusunda en fazla yoruma sahip kurum olmuştur. Avrupa Parlamentosu, oy kaygısı nedeniyle, meselenin siyasi ve popülist yönüyle ilgilenerken soykırım konusuna ağırlık verirken, Komisyon genişleme odaklı olduğundan, iki ülkenin diplomatik ilişkilerinin geliştirilmesi, sınır sorunlarının çözülmesi ve demokratikleşme çerçevesinde Ermeni azınlıkların daha geniş özgürlüklere kavuşması gibi nispeten daha gerçekçi sorunlara eğilmiştir.

Komisyon’un her sene aday ülkelerin son bir yıllık gelişme süreçlerini

değerlendirdiği ilerleme raporları, AB’nin teknik olarak konuya nasıl yaklaştığını göstermesi açısından önemli belgeler olarak ele alınmalıdır.

İlerleme Raporlarında Türkiye-Ermenistan İlişkileri

İlerleme raporlarının ilki olan 1998 tarihli belgede Ermenilerden ilk bahsedilme biçimi, ülke içindeki Ermenilerin sayısının 50.000 olduğu ve azınlık kategorisinde yer aldıkları şeklinde olmuştur. 1999 yılında “Ermeni” sözcüğü yer almamış, 2000 yılındakinde Ermeni azınlıklara yönelik hoşgörüde artış sınırlı bulunmuş, Ermenistan ile sınırın kapalı olduğundan ilk kez söz edilmiştir. 2001 yılında, sınırın hâlâ kapalı olduğu bilgisi yer almış, insan kaçakçılığının yapıldığı ülkeler arasında Ermenistan da yer almıştır.

2002 yılına gelindiğinde, birdenbire Ermeni konusuna çok daha geniş şekilde yer verilmeye başlandığı görlmektedir. Gayrimüslim azınlıklar arasında yer alan Ermenilerin tüzel kişiliklerinin bulunmaması, mülkiyet hakları ile ilgili sorunlar yaşadıkları, din adamlarının Türkiye’de eğitim görmeleri ile ilgili yasakların olması gibi sorunlara ve Ermeni Patriğinin niversitede Hıristiyanlık zerine eğitim veren özel bir bölüm kurulması şeklindeki talebine yer verilmiştir. Sınır hâlâ kapalı olmasına rağmen ikili ilişkilerin devam etmesinden, bir diyalog sürecinin bulunmasından, Türk-Ermeni İşbirliği Konseyi’nin kurulmasından ve Ermenistan’dan Türkiye’ye gelecekler için vize kolaylığı sağlanacak olmasından olumlu gelişmeler olarak söz edilmiştir. Azınlık eğitimi, din adamlarının eğitimi, tüzel kişilik ve mülkiyet hakları alanlarındaki sorunların devam ettiği belirtilmiştir.

2003 yılının İlerleme Raporunda, nceki yılda olduğu gibi Türkiye’de yaşayan Ermenilerin gayrimüslim azınlıklar olarak sahip olduğu genel sorunlar tekrarlanmıştır. Farklı olarak, okul kitaplarında azınlıklara yönelik düşmanca duygulara sebebiyet verecek bir içeriğin olduğu yönünde şikayetlerin bulunduğundan bahsedilmiştir. Eğitim bakanlığının bir genelge yayınlarak Ermeni, Rum Pontus ve Süryani gibi “tartışmalı tarihî konularda” konferanslar ve makale yarışmalarının düzenlenmesi konusunda çağrıda bulunmasına yer verilmiştir. Sınır konusunda, Türkiye’nin sınırın diplomatlar ve yabancı turistler için açılmasını ve konunun Karabağ meselesi ile bağlantısını gözden geçirerek dşnebileceğinden söz edilmiştir. Bu raporda “tartışmalı tarihî konular” ifadesi soykırım iddialarına üstü kapalı bir gönderme olarak değerlendirilebilir. Daha da önemlisi bu olayların tarafları içine, Ermeniler dışında Pontus ve Süryaniler de eklenmektedir.

2004 yılında gayrimüslim azınlıkların okul yönetimleri ile ilgili sorunları ve Ermeni dilinin öğretilmesi ile ilgili sıkıntıları ele alınmıştır. Sınırın kapalı olmasına rağmen, kamuoyunda sınırın açılması ile ilgili giderek daha olumlu bir bakış açısı olduğuna ve İstanbul-Erivan uçuş seferlerinin başladığına yer verilmiştir. İki ülkeyi birbirine bağlayan demiryolunun açılmasının faydaları vurgulanmış, ayrıca Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir diyalogun var olmasından olumlu gelişmeler olarak bahsedilmiştir.

2005 yılında önceki yıllardaki Ermeni okullarının sorunları, Ermenicenin öğretilmesi ile ilgili sıkıntılar, sınırın hâlâ kapalı olmasına rağmen diyalog bulunması ve çok sayıda ikili görüşmenin gerçekleştirilmiş olması gibi noktalara değinilmiştir. Aynı yıl Orhan Pamuk'a, 301. madde çerçevesinde yabancı bir yayın organında Ermenilerin ve Kürtlerin öldürülmeleri konusunda yaptığı açıklama nedeniyle soruşturma açılmasına da yer verilmiştir. Aynı maddeye dayanarak açılmış olan önceki davaların hakim in farklı yorumlaması nedeniyle düşürüldüğünden bahsedilmiş, Isparta'nın Sütçüler ilçesi kaymakamının Orhan Pamuk'un kitaplarının imha edilmesi önerisi ile Hrant Dink'in yine 301. madde çerçevesinde Ermeni diasporası ile ilgili yazısı nedeniyle yargılanarak ertelenmiş altı aylık hapis cezası almış olması konu edilmiştir. 301. maddeden yargılanan Emin Karaca ve "ileri gelen bir yazar" olarak sıfatlandırılan Ragıp Zarakolu'nun davalarından bahsedilmiştir.

2005 raporunda açık ve özgür tartışma konusunda bazı gelişmeler olduğu da ileri sürülmüştür. Bilgi Üniversitesi tarafından Ermenilerle ilgili bir konferans (İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları) düzenlenmesi düşünüldüğüne yer verilmiş, ancak söz konusu toplantının aslında Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleştirilmesi planlandığı, fakat Adalet Bakanının eleştirel konuşması sonrasında konferansı düzenleyenlerin kendileri tarafından iptal edildiği, yeri değiştirilmekle birlikte başbakan ve hükümet kadar halk tarafından da desteklenmiş olduğu gibi ayrıntılar unutulmamıştır. Özgürlük konusundaki gelişmelere bir başka örnek olarak, Kürt ve Ermeni meseleleriyle ilgili artık daha kolay kitap yayınlanabildiği, Türkiye Yayıncılar Birliği'nden alınan bilgilere dayanılarak ileri sürülmüştür. Fakat yine de zaman zaman bazı kitapların yasaklanması ve yazarların suçlu bulunması gibi vakaların devam ettiğine de dikkat çekilmiştir.

Gayrimüslim Azınlık Vakıfları ile ilgili olarak 2004 yılında kabul edilen mülkiyet hakları ile ilgili düzenlemenin Ermeni cemaatinden gelen taleplere rağmen uygulamaya sokulmadığı, 2285 başvurudan 341'inin kabul edildiği, dinî cemaatlerin yasal statülerinin bulunmaması nedeniyle mallarına el konması tehlikesi yaşadıkları, içlerinde Katolik ve Protestanların da bulunduğu çok sayıda gayrimüslim dinî topluluğun vakıf kuramadığı belirtilmiştir.

Türk Başbakanın, 1915 olaylarını tartışmak amacıyla, bağımsız tarihçilerden ve diğer alanlardaki uluslararası uzmanlardan kurulu bir ortak komisyon oluşturulması, bu kişilerin koşulsuz olarak ilgili her türlü arşive ulaşımalarının bulunması şeklindeki önerisi ve bu önerinin, Ermenistan Devlet Başkanı tarafından, "tarihçi görevlendirmektense öncelikle diplomatik ilişkilerin kurulması ve kapalı olan sınırlar da dahil olmak üzere ikili ilişkilerdeki sorunlarla ilgilenecek bir ortak hükümet komisyonu kurulması gerektiği" şeklinde cevap bulması 2005 tarihli ilerleme raporunda yer almıştır. 1915 olaylarının 90. yıldönümü kapsamında Türk akademisyenlerin Erivan'da konferanslara katıldığı, Ermeni parlamenterlerin Türkiye'ye resmî ziyarette bulunduğu belirtilmiştir.

2006 yılının raporuna bakıldığında Hrant Dink'in 301. madde kapsamındaki altı

aylık ertelenmiş hapis cezasının nedeni olarak gazetecinin Ermeni kimliği ile ilgili yazdığı makaleler ve yazılarında “Türklük”e yönelik hakaret bulunması gösterilmektedir. 301. maddenin Avrupa standartlarına getirilmesi, ceza yasasının diğer maddelerinde de benzer şekilde şiddet içermeyen fikirlerin ifade edilmesinin cezalandırılmasının ortadan kaldırılması gerektiği, ayrıca terörle mücadele kanununun ifade özgürlüğü üzerindeki etkisinin endişe yarattığı ileri sürülmektedir. Türk Başbakanı ile Ermeni Devlet Başkanı arasında 2005 yılında resmî mektuplaşma gerçekleşmesine rağmen ilişkilerde önemli bir gelişme gözlenmediği, Türkiye’nin hâlâ sınırını açmadığı, halbuki bu adımın her iki tarafın da çıkarına olacağı değerlendirilmiştir.

2007 yılının ilerleme raporunda aynı yıl “tarihî meselelerle ilgili olarak şiddet içerikli olmayan görüşlerini ifade ettiğinden defalarca kere yargılanan Ermeni kökenli Türk gazeteci” Hrant Dink’in bir suikast sonucu öldürüldüğü belirtilmiştir. Bu suikastın Türk toplumunda bir birlik hareketine yol açtığı kadar, aynı zamanda suikastçılara yönelik destek hareketine de sebep olduğundan bahsedilmiştir. Dink cinayeti ile ilgili mahkeme devam etmekle birlikte, polisin ihmali de dahil olmak üzere daha kapsamlı bir soruşturmaya gerek görüldüğü ifade edilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından görülmekte olan Fener Rum Erkek Lisesi Vakfı’nın Türkiye’ye açmış olduğu davanın sonuçlandığına, Mahkemenin oybirliği ile Türkiye’nin yasaları ihlal ettiği kararı aldığına, malların iade edilmesi veya tazmin edilmesi gerektiği kararı ile sonuçlandığına yer verilmiştir. Türk devleti ile İstanbul Ermeni Hastanesi Vakfı arasındaki AİHM’e getirilen davada barışçıl bir çözüm yolu bulunmuş, Türkiye’nin malları iade etmesi kararlaştırılmıştır. Kasım 2006’da Parlamento tarafından onaylanan yeni Vakıflar Yasasının yürürlüğe girmesi için Cumhurbaşkanı’nın onayını beklediği, aslında yeni yasanın dinî cemaatlerin mülkiyet hakları ve yeni edinimleri ile ilgili birçok soruna yönelik olabileceği ileri sürülmüştür. 301. maddenin birçok davaya neden olduğu, başka konularla birlikte Kürt sorunu, Ermeni meselesi ve askerinin rolü gibi konular çerçevesinde yargılanma korkusu ve tehditler nedeniyle insan hakları savunucuları; gazetecilerin, yazarların, yayıncıların, akademisyenlerin ve entelektüellerin kendi kendilerini sansürlemek zorunda kaldıkları öne sürülmüştür.

Ermenistan ile Türkiye arasında üst düzey resmî görüşmelerin gerçekleştiği, daha da önemlisi, Türkiye’nin sembolik bir adım atarak Hrant Dink’in cenazesi ile restore edilen Akdamar Ermeni Kilisesinin açılış törenine Ermeni temsilcileri davet ettiği, ancak ikili ilişkilerde daha öteye giden gelişmelerin yaşanmadığı, Ermenistan sınırının hâlâ kapalı olduğu belirtilmiştir.

2008 yılına gelindiğinde Türk Cumhurbaşkanı’nın dış politikadaki aktif rolünden ve yoğun seyahatlerinden bahsedilmiş, Ermeni Devlet Başkanı’nın davetiyle diyalog kurmak ve ikili ilişkileri normalleştirmek amacıyla Ermenistan’a ziyarette bulunmasına yer verilmiştir. Türk-Ermeni İş Geliştirme Konseyi’nin kayıt başvurusunun hukuki dayanak olmaksızın İstanbul Valiliği tarafından reddedildiği belirtilmiştir. Ermeni ve Türk dışişleri bakanları tarafından resmî görüşmelerin

sürdüğü, Türkiye'nin ortak tarihçiler komisyonu kurulması şeklindeki önerisinin devam ettiği, Türkiye'nin Karabağ sorununun çözümü ile ilgili olarak çalışmaya başladığı ve bunun sonucunda ilk üçlü buluşmanın Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanları arasında gerçekleştiği ifade edilmiştir.

2009 yılına ait ilerleme raporunda; soruşturmaların kalitesi ile ilgili şüphelere yer verilerek Ergenekon, Malatya'da üç Protestan'ın öldürülmesi ve Hrant Dink cinayeti gibi davalar örnek olarak gösterilmiştir. Dink cinayetinde istihbaratın varlığına rağmen güvenlik güçlerinin tedbir almamasının üzerine gidilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. 200 Türk entelektüel tarafından imzalanan "1915'te Osmanlı Ermenilerinin uğradığı Büyük Felaketin inkâr edilmesini" reddeden ve Ermenilerden özür dileyen dilekçenin internet ortamında paylaşıldığına, 30.000 imza toplandığına ve geniş tartışmalara yola açtığına yer verilmiştir. Aynı zamanda medyada Kürt meselesi, azınlık hakları, ordunun rolü ve Atatürk gibi hassas olarak algılanan diğer konularda da yoğun tartışmalar yaşandığından bahsedilmiştir. Ermeni Patrikhanesi'nin Ermeni dili ve Ermeni din adamlarının eğitimi için üniversitede bölüm açılması önerisinin değerlendirilmesinin birkaç yıldır devam ettiği belirtilmiştir. Okullarda "*Sarı Gelin: Ermeni Meselesinin Ardındaki Gerçek*" isimli belgeselin dağıtıldığı, ayrımcı bir eğitim oluşturulduğu düşüncesi gerekçesiyle şikayet üzerine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından durdurulduğu, ancak okullardan çekilmeyip dağıtımı ve gösterimine dair kararın okul yönetimine bırakıldığı ifade edilmiştir. 2009 yılının Mart ayında devlet radyosunun Ermeni dilinde yayın yapmaya başladığından bahsedilmiştir.

Türk Cumhurbaşkanı'nın Eylül 2008'deki Ermenistan ziyareti sonrasında iki ülke arasındaki görüşmeler arttığı ve ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde ciddi adımların atıldığı, hatta diplomatik ilişkilerin kurulması amacıyla iki adet protokolün hazırlanması çalışmalarının başlatıldığından söz edilmiştir.

2010 yılının ilerleme raporunda Türkiye-Ermenistan ilişkileri ile ilgili olarak, Türkiye'nin "komşularla sıfır problem" politikası çerçevesinde Yunanistan ve Ermenistan gibi ülkelerle ilişkilerini normalleştirmek için çaba sarf ettiği belirtilmiştir. Diğer taraftan ilişkileri normalleştirmek üzere Ermenistan ile imzalanmış olan protokollerin hâlâ onaylanmamış olduğu hatırlatılmıştır.

İfade özgürlüğünden bahsedilirken daha açık ve daha özgür bir tartışma ortamının geliştiğine dikkat çekilirken, örnek olarak Kürt ve Ermeni meseleleri ile askerin rolü gibi hassas başlıklardaki tartışmalara değinilmiştir. Toplanma özgürlüğü konusunda ise, 24 Nisan'da "Ermeni Soykırımını Anma Günü"nü düzenlenmiş olması örnek olarak gösterilmiştir. Din özgürlüğü başlığı çerçevesinde Van'ın Akdamar adasındaki Ermeni kilisesinin 1915 yılından sonra ilk kez ibadete açılması olumlu bir gelişme olarak belirtilmiştir. Olumsuz olarak, Ermeni Patrikhanesi'nin yıllardır dile getirdiği üniversitede Ermeni dili bölümünün açılması talebinin yerine getirilmemesi ile Hrant Dink'in mahkemesinin önemli bir gelişme göstermemesi eleştirilmiştir.

AB SÜRECİNDE “SOYKIRIM” MESELESİ

Parlamentoda “Soykırım” Konusu

“Soykırım” konusunun en fazla tartışıldığı, bu konuda en fazla raporun hazırlandığı ve karar alındığı kurum Avrupa Parlamentosu olmuştur. Türkiye’nin AB’ye yönelik ilgisi fark edilir fark edilmez, Avrupa diasporasındaki Ermeniler Parlamento üyelerine yönelik propaganda faaliyetlerini başlatmışlardır.

Soykırım konusunun gündeme getirilmesi, ilk olarak Parlamento’nun Fransız üyeleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Fransızların ilk girişimi, 1981 yılında “Ermeni Halkının Durumu” başlıklı karar tasarısı olmuştur.² 1980’li yılların başında Fransız sosyalist milletvekilleri Henry Saby ve Gisele Charzat ile Belçikalı sosyalist milletvekili Ernst Glinne, Parlamento’nun “soykırım”ı tanımamasını birkaç defa talep etmiş, ancak her seferinde Başkanlık tarafından reddedilmiştir.³ Bu konuda garip bir ısrara sahip olan Fransızlar, 1987 tarihli karar alınırken, Ermeni meselesinin kendileri için önemli bir iç politika konusu olduğunu ve bunun Türkiye ile ilgisinin bulunmadığını söyleyebilecek kadar, durumu “normal” olarak benimsemişlerdir.⁴

Türkiye’nin AB’ye yönelik ilgisi fark edilir fark edilmez, Avrupa diasporasındaki Ermeniler Parlamento üyelerine yönelik propaganda faaliyetlerini başlatmışlardır.

1987 Kararı

1984 yılında Yunan milletvekillerinin de katılımıyla güçlenen baskılar ve ısrarlar sonucu Parlamentoda konuyla ilgili bir raporun hazırlanmasına karar verilmiştir. Raportör olarak görevlendirilen Belçikalı Jaak Vandemenlebroucke, 1985’de tamamladığı raporda, yaşananların soykırım olduğunu savunmuştur.⁵ 1986 yılında iki kere ele alınan rapor, uzun tartışmalara neden olmuş, 1987 yılında 1915 olaylarını soykırım olarak tanıyan karar alınmıştır.

Raportör Vandemenlebroucke’un, aşırı sağcı ve ırkçı bir parti olan Vlaams Belang üyesi olduğu, ayrıca Türkiye’nin Irak topraklarına düzenlediği harekâtı protesto etmek amacıyla çeşitli Avrupa kentlerinde Türkiye aleyhine eylemler düzenleyen aşırı Kürt gruplarının Türkiye aleyhine yayınladıkları bildiriye Avrupa Parlamentosu binası içinde dağıttığını belirtmek gerekmektedir.⁶

2 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, ss. 61, 63.

3 Sedat Laçiner, “Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Ermeni Sorununun Etkisi (1980ler)”, USAK web sitesi, 12 Haziran 2009.

4 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 65.

5 Sedat Laçiner, “Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Ermeni Sorununun Etkisi (1980ler)”, USAK web sitesi, 12 Haziran 2009.

6 Basın Yayın Enformasyon web sitesi, 10 Mart 1987, <http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=273&Yil=1987&Ay=3>

“*Resolution on a Political Solution to the Armenian Question*” başlıklı kararda genel hatlarıyla; 1915 olaylarının soykırım olduğu, bunun “tarihsel” olarak kanıtlandığı, bu kanıta rağmen Türkiye’ye herhangi bir yaptırım uygulanmadığı, Türkiye’nin “soykırım”ı kabul etmediği ve bu nedenle Ermenilerin kendi tarihlerine sahip olma hakkından mahrum bırakıldıkları iddia edilmektedir. Kararda Türkiye’nin “soykırım”ı kabul etmesi, kendisine “onur sağlayacak insani bir adım” olarak değerlendirilmektedir. “Soykırım”ın “tarihi” olarak kanıtlandığına yönelik bir ifadenin bulunması, farklı görüşlerin, yeni bulguların, konuyla ilgili daha kapsamlı tartışmaların, hatta şüphelerin dahi önünü kesmek olarak değerlendirilmelidir.

Kararda, Parlamento’nun 1915-1917 olaylarının soykırım olduğuna inandığı belirtilirken, bugünün Türkiye’sinin hukuki ya da maddi taleplere dayanak oluşturamayacağı vurgulanmaktadır. Ancak arkasından olayların “uygun biçimde telafi edileceği” ifade edilmekte, böylece iki cümle çelişerek aslında birbirini götürmektedir. Birbirinin tam aksini belirten iki ifadenin birlikte kullanılması, Avrupalıların sıklıkla yaptığı “iki tarafı da memnun etme” kurnazlığını göstermektedir. Fakat bu tür ikili oynamalar, ileride daha büyük sorunlara sebep olmaktadır.

Avrupa Parlamentosu’nun kararlarında Türkiye’ye soykırımı kabul ettirmek için sadece üyelik havuç olarak kullanılmakla kalmayıp, dalaverelere dahi başvurulmaktadır. Bir yandan Türkiye’nin soykırımdan sorumlu tutulamayacağı, diğer yandan da soykırımı kabul etmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Eğer soykırımdan sorumlu tutulmayacaksa neden kabul etmesi istenmektedir? AB’nin bu kararı alması için baskı yapan Ermeniler para ve toprak alamayacaklarsa, neden Türkiye’nin sadece “kabul ediyorum” şeklinde hiçbir sonucu olmayan sembolik bir açıklama yapması ile yetinsinler? Defalarca kere hukukun, anlaşmaların ve sözlerin dışına çıktığı için, bugün artık güvenilmez hale gelen AB’nin “sorumlu tutulamayacak” şeklindeki ifadesinin göstermelik ve kandırmalık olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Bu kararda ayrıca, Türkiye’deki Ermeni azınlıklara haklar verilmesi ve azınlık kimliklerinin tanınması talep edilmektedir. Böyle bir isteğin ileri sürülmesi, zaten 50 yıldan fazla bir süredir azınlık olarak kabul edilen ve azınlık haklarına sahip olan Türk vatandaşı Ermenilerin durumlarının Avrupalı parlamenterler tarafından hiç bilinmediğini göstermektedir. Dolayısıyla bu örnek, Türkiye ve Ermenilerle ilgili gerçeklerden haberdar olmayan parlamenterlerin, oylamalara katılımlarının tek taraflı yönlendirmelerle gerçekleştiğinin delillerden bir tanesidir.

Kararın en çarpıcı tarafı Ermeni terörü ile ilgilidir. 1973 ve 1986 yılları arasındaki terör eylemleri esefle karşılanmakta, Ermeni halkının çoğunluğu tarafından hoş karşılanmadığı belirtilmekte, “Ermeni halkını temsil etmeyen gruplar” tarafından gerçekleştirilen eylemler kınanmaktadır. Ancak aynı zamanda söz konusu terör eylemleri “düşüncesizlik” kelimesi ile anılarak olabildiğince basitleştirilmektedir. Daha da çarpıcı olan, Türkiye’nin “düşüncesiz teröristler” nedeniyle sert tutum almakla eleştirilmesi ve bu şekilde gerginliğin düşmesine yardımcı olmaması

nedeniyle suçlanmasıdır. Aslında Ermeni diasporası kadar Avrupalılar da gayet iyi bilmektedirler ki, Ermeni terörü, Ermeni iddialarının dünya çapında duyurulmasını sağlamıştır. Belki daha da ilginç, terör kurbanı olan Türkler dururken, mağdur konumuna bürünenler Ermeniler olmuş; uluslararası destek terör kurbanı Türkler yerine terörist eylemlerle seslerini duyuran Ermenilere yönelmiştir.

Kararın başlığı her ne kadar Ermeni meselesi ile ilgili olsa da, Kürt sorunu, Kıbrıs ve Ege konularına da Türkiye'nin “üyeliği önündeki engeller” olarak yer verilmiştir. Yunan milletvekillerinin etkisinin fazlasıyla belirgin bir şekilde hissedildiği bu bölümde; Türkiye'nin Kıbrıs sorununu çözmemesi, Yunanistan ile ilişkilerini düzeltmemesi, Kürtlerin varlığını kabul etmemesi, özgürlüklerin yetersizliği gibi konular bu engeller arasında sayılmıştır. Bu dönemde Avrupa Toplulukları nezdinde Daimi Temsilcilik görevinde bulunan Pulat Tacar, bu bölümü “torba paragraf” olarak adlandırmaktadır. Çünkü Türkiye'ye yönelik bütün eleştiriler bir torbaya tıklımış gibidir.⁷ Bu torbada Kıbrıs, Kürt, demokrasi, özgürlükler, Yunanistan, Ermeni gibi AB'nin zaten sürekli “kullandığı” başlıklar vardır. Bu sorunlar, Türkiye'nin AB üyeliği için “onarılmayacak engeller” olarak nitelendirilmektedir. Tacar, o yıllarda, zaten Türkiye ile ilgili konuların neredeyse her oturumda gündeme alındığını, eleştirildiğini ve kınandığını söylemektedir.⁸ Bunda Yunanlıların etkisi büyüktür. Nitekim 1987 kararına, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar en az Ermeniler kadar sevinmiştir.⁹

1987 tarihli kararın içeriğinden belki de daha ilginç ve önemli olan, tartışılması ve kabul edilmesi sürecidir. Tasarı, Parlamento genel kurul gündemine usulsüz olarak alınmış ve parlamenterlere tehdit yoluyla kabul ettirilmiştir.¹⁰ Belge, Parlamento'nun bir tarih kurumu olmadığı gerekçesi ile ilk oturumda reddedilmiştir. İç tüzüğe göre bir rapor reddedildiğinde, konunun gündemden düşmesi ve bir daha ele alınmaması gerekmektedir. Olayların şahidi Tacar'ın anlatımları ile, siyasi komite başkanına konuyu yeniden ele alması için baskı yapılmasına rağmen başkan direnmiştir. Böylece, Ermeni diasporası baskısı altındaki parlamenterler, başkanın değişmesini beklemek zorunda kalmışlardır. Yeni başkan, konuyu sanki daha önce hiç ele alınmamış gibi gündeme almıştır. Bazı parlamenterler, tüzüğe aykırı olduğu için konuyu Tüzük Komitesine getirmeye çalışmışlar, ancak Komite başvuruyu ele almayı reddetmiştir.¹¹

İç tüzük kuralları bir kez daha çiğnenmiş, başkanlık kürsüsündeki Fransız sosyalist parlamenter, öğle tatili sırasında, çok az kişinin bulunduğu Parlamentoda

7 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 70.

8 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 61.

9 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 70.

10 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 60.

11 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, ss. 65-66.

Türkiye'nin PKK'ya yönelik harekâtını kınayan karar tasarısını da o arada kabul ettirivermiştir.¹² AB'nin kurallar ve standartlar üzerine kurulu olduğu söylenen yapısının, Türkiye söz konusu olduğunda defalarca kere bozulduğu bugün artık kabul edilmektedir. 1987 gibi erken bir tarihte, henüz Türkiye kanunların, verilen sözlerin ve genel uygulamaların duruma göre değişebileceğini henüz görmemişken, tüzüğe aykırı bu hareketler o dönem için şaşırtıcı olmuştur.

Tasarının ilk halinin kabulünden sonra Genel Kurul'da görüşüleceği güne kadar geçen süre içinde, tasarının değiştirilmesi, kabul edilmesi ya da sertleştirilmesi için 100'den fazla değişiklik önergesinin verilmiş olması, her bir detayın ne kadar önemli olduğunu, dolayısıyla bu karara çok büyük önem yüklendiğini göstermektedir.

Aslında Tacar, raporun doğrudan Ermeni diasporası tarafından kaleme alındığından şüphelenmektedir.

Pulat Tacar, raportör Vandemeulebroucke'nin Ermeni diasporası tarafından dezenformasyonla doldurulduğunu fark ederek, konu ile ilgili daha derin çalışabilmesi, hatta Türkiye'deki Ermenilerle görüşmesi için raportörü Türkiye'ye davet etmiş fakat kendisi tahminen Ermeni diasporasının baskı ve tehditleri nedeniyle daveti

reddetmiştir. Üstelik raportör, Türk heyeti ile her görüşmeye yanında bir Ermeni ile gelmiştir.¹³ Vandemeulebroucke'nin diaspora tarafından kullanılan bir aktör olduğunun anlaşıldığını söyleyen Tacar, raporda yararlanılan belgelerin arasında sahte olduğu belirlenen belgelerin ve gerçek dışı iddiaların bulunduğunu belirtmektedir. Tacar ayrıca, Türkler tarafından hazırlanan, hem raportöre hem de diğer parlamenterlere sunulan belgelerin dikkate alınmadığını, hatta okunmadan doğrudan çöpe atıldığını da anlatmaktadır.¹⁴ Aslında Tacar, raporun doğrudan Ermeni diasporası tarafından kaleme alındığından şüphelenmektedir.¹⁵

Tasarının Genel Kurul'da yeniden ele alınması sırasında Hollandalı sosyalist milletvekili Peter Dankert tasarının toptan reddedilmesini, Alman sosyalist milletvekili Klaus Hansch ise "soykırım" kelimesi yerine ilk tasarıda yer aldığı şekliyle "Ermenilere haksızlık" ifadesinin yer almasını istemiş, ancak bu öneriler çoğunluk tarafından dikkate alınmamıştır.¹⁶ Türk heyetinin ve parlamenterlerin Ermeniler tarafından silahla tehdit edildikleri bilinen bir gerçektir. Alman Parlamenter Wedekind, kürsüye çıkarak Ermeni teröristler tarafından silahla tehdit edildiğini, üstelik bunun AB Parlamentosu binasının içinde gerçekleştiğini

12 Pulat Tacar, "Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı 'Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm' Başlıklı Kararın Öyküsü", *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 67.

13 Pulat Y. Tacar, 'Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlaki Açılardan değerlendirilmesi', *Ermeni Araştırmaları*, Cilt: 1, Sayı: 2, Haziran-Temmuz-Ağustos 2001, s. 98.

14 Pulat Tacar, "Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı 'Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm' Başlıklı Kararın Öyküsü", *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 64.

15 Pulat Tacar, "Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı 'Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm' Başlıklı Kararın Öyküsü", *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 65.

16 Ahmet Sever, 'Soykırım Sözcüğü de Girdi', *Milliyet*, 19 Haziran 1987'den aktaran Sedat Laçiner, "Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Ermeni Sorununun Etkisi (1980ler)", USAK web sitesi, 12 Haziran 2009.

söyleyebilmiştir.¹⁷ Ancak, başka bir konuda büyük skandala sebep olacak kadar ciddi olan bu durumu dikkate alan olmamıştır.

Yapılan tartışmalarda Türkiye’nin üyeliğine karşı olan komünistler, Yeşiller ve partisi fark etmeksizin tüm Yunanlılar tasarıda “soykırım” sözcüğünün geçmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir. Türkiye’ye yönelik olumsuz atmosferi fırsat olarak gören Yunan milletvekilleri, ayrıca Kıbrıs meselesi, Kürt sorunu, Türkiye’de ifade özgürlüğünün bulunmaması gibi iddiaları da yine “soykırım” bağlantılı olarak gündeme getirmiş, böylelikle Türkiye’yi hem “soykırımcı” hem de “kanunsuz” bir ülke olarak göstermeye çalışmışlardır.¹⁸ Bu süreç içinde çok sayıda gösteriler düzenlenmiş, Türkiye’nin tezlerini savunanlar ölümle tehdit edilmiştir.

Parlamentoda oluşan dengeler nedeniyle Fransızların ısrarlarına itiraz etme olanağı kalmamıştır.¹⁹ Diğer taraftan, kararın alındığı oturuma, parlamenterlerin dörtte üçünden fazlası katılmamış, böylece Türkiye’nin aleyhine olan dengesizlik daha da büyümüştür. Bu katılım eksikliğinin nedeni, parlamenterlerin alınan karara karşı olmalarına rağmen tehditler nedeniyle ret oyu kullanamayacaklarını bilmeleri olabilir. Çünkü ilk oylamada tasarıya “hayır” diyenler, tehdit edildiklerini, yapılanların hukuka aykırı olduğunu ve ikinci oylamaya katılmayacaklarını itiraf etmişlerdir.²⁰

1987 Sonrasında Parlamento Tarafından Alınan Bazı Kararlar

1987 yılında Avrupa Parlamentosu’nun Ermenilere yönelik “soykırım”ı kabul eden kararından sonrası Türkiye aleyhtarları için daha kolay olmuştur. Fransızlar ve Yunanlılar, Ermeni diasporası tarafından yönlendirme, rüşvet, tehdit, çıkar tatmini ya da dostluk gibi çok çeşitli yollarla kurdukları ilişkiler çerçevesinde sürekli Türkiye’yi kınayan, eleştiren kararlar almışlardır. Soykırım konusu defalarca kere Parlamento oturumlarında, gündemde olmasa dahi, konu edilmiştir.

1996

13 Eylül 1996 tarihinde, Héléne Carrère d’Encausse tarafından hazırlanan “Trans-Kafkas Cumhuriyetlerle İlişkiler için bir AB Stratejisine Doğru” başlıklı bilgilendirme raporunda Ermenilerle ilgili yapılan yorumlarda Hıristiyanlık bağları ön plana çıkarılmıştır:

17 Pulat Y. Tacar, ‘Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlaki Açılardan Değerlendirilmesi’, *Ermeni Araştırmaları*, Cilt: 1, Sayı: 2, Haziran-Temmuz-Ağustos 2001, s. 99.

18 Ahmet Sever, “Ermeni Tasarısında Belirsizlik”, *Milliyet*, 17 Haziran 1987’den aktaran Sedat Laçiner, “Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Ermeni Sorununun Etkisi (1980ler)”, USAK web sitesi, 12 Haziran 2009.

19 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 65.

20 Pulat Tacar, “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005, s. 66.

“..Bugün önceki dönemler kadar önemli olmasa da, ulusal kimliğin başlıca parçasını oluşturması bakımından, dinî faktörün göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ermenistan ve Gürcistan’ın 301 ve 330 yıllarında Hıristiyanlığa geçmeleri, bu iki tarihî ulusu diğer komşularından ayırmış ve özellikle Haçlı Seferleri sırasında Avrupa ile iletişime geçmelerine neden olmuştur. Ermeniler ve Gürcüler için, bu durum, komşularıyla gerginlik olmuştur. Bu gerginlik, dinî inançların, 19. ve 20. yüzyılların milliyetçi ideolojileriyle birleşmesi ile, daha sonraki dönemlerde soykırımı uğramaları ile sonuçlanmıştır...”

Raporda yer alan ifadeler, Hıristiyanları mağdur olarak gösterirken, soykırımcı Müslümanları “zulmeden” olarak sergilemeye çalışmıştır. Ermenistan ve Gürcistan, coğrafi olarak pek olmasa da, inanç bazında Avrupalı olarak görülmektedir. Ortak inanç, kimi zaman, bu ülkelerin başka ülkelere daha Avrupalı olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin Türkiye, her ne kadar siyasi ve ekonomik olarak Avrupa’ya daha yakın bir kültüre sahipse de, Ermenistan ve Gürcistan çoğu zaman, kültürel olarak, Türkiye’den çok daha fazla Avrupalı kabul edilmektedir.

2000

“Morillon Raporu” olarak bilinen, “Komisyon’un Katılım Yönünde Türkiye’nin İlerlemesi İle İlgili 1999 Yılı Olağan Raporu Konulu Rapor” (*Report on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey’s Progress Towards Accession*) 15 Kasım 2000 günü oylanarak kabul edilmiştir. Raportör Philippe Morillon’un hazırladığı raporda, “Ermenilerin yaşadığı trajedi nedeniyle” Türk toplumunun önemli bir parçası olan Ermeni azınlıklara destek verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Hazırlanan rapor Genel Kurul’a getirildiğinde, “Ermenilerin başına gelen trajedi” ifadesi, “Ermenilerin maruz kaldığı soykırımı resmen kabul ederek” ifadesi ile değiştirilmiştir.²¹

Raporda, soykırımın acısını çekenlerin Türkiye’deki Ermeni azınlık olduğu şeklinde bir ifade ortaya çıkmıştır. Raporun bu bölümü, diaspora Ermenileri arasında rahatsızlık yaratmıştır. Türkiye’deki Ermeni azınlıkların “soykırım”ın acısını çeken grup olduğu iddiasının yer alması, bir kez daha, raporun araştırılmadan, yönlendirmelerle hazırlandığını göstermektedir. Bir diğer nokta, Türkiye’nin soykırımı tanımamasının AB üyeliğini engelleyeceği ile ilgili bir durumun belirtilmemesi ve 1987 kararına yönelik herhangi bir atıfta bulunulmamış olmasıdır.²²

Parlamentelerin çoğunluğu, Fransız general Morillon’un Türkiye’nin Kopenhag siyasi kriterlerini henüz yerine getirmemiş olduğu, ancak karşılıklı diyalog ve çabanın sürmesini memnuniyetle karşıladıkları yönündeki görüşlerini onaylamıştır. Her sene Komisyon raporlarında yer alan demokrasi, insan hakları, Kürt azınlıklar,

21 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

22 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 3, Eylül-Ekim-Kasım 2001.

Kıbrıs sorunu, ifade özgürlüğü gibi bilinen konularla ilgili uyarıların dışında Ermeni konusuna da değinilmiştir. Türkiye’nin “Ermeniler gibi azınlıkların haklarına saygı duyması gerektiği”nden bahsedilmekte, bir kez daha Ermeni azınlıkların hakları ile ilgili yanlış bilgilendirildikleri görölmektedir. Ayrıca raporda yapılan bir değışiklikle Türk yetkilileri, “modern Türk devleti kurulmadan önce Ermenilerin yaşadığı soykırımı açıkça tanımaya” çağrılmaktadır.²³

Tartışmalar sırasında Morillon, Türkiye’deki insan hakları konusundaki gelişmeleri övmüş, Kıbrıs ve Kürt sorunu ile ordunun siyaset üzerindeki etkisi ile ilgili gelişmelerin kaydedilmesi gerektiğini ölçülü bir şekilde ve ılımlı bir üslup kullanarak ifade etmiştir.

Fransız sosyalist Pierre Moscovici, bir taraftan Türkiye’nin Kopenhag kriterlerini henüz yerine getirmediğini belirtirken, diğer yandan da yeni koşulların empoze edilmesine itiraz ederek, diğer aday ülkeler ile eşit muamele görmesi gerektiğini ifade etmiştir. Avusturyalı sosyalist Hannes Swoboda Türkiye’nin üyeliğinin AB’nin çıkarına olduğunu savunurken, Türk yetkililerin Ermenilerin “soykırım”a uğradıklarını açıkça kabul etmesi gerektiği şeklinde bir ifadenin karara eklenmesini desteklediğini de bildirmiştir. Yeşillerden ve aynı zamanda Avrupa Hür İttifakı üyesi olan Daniel Marc Cohn-Bendit²⁴ Türkiye’nin aday kabul edilmesinin çok doğru bir karar olduğunu söylerken, Türkiye’nin “soykırım”ı tanınmasının çok önemli olduğunu, Türkiye’nin geçmişıyle yüzleşmesi gerektiğini ve Parlamento’nun soykırım konusunu tartışması gerektiğini ifade etmiştir.

Parlamentoda Morillon raporunun ele alınması sırasında, liberal demokratlardan İngiliz Andrew Duff²⁵ Avrupa Parlamentosu’nun “geçmişin mahkemesi” gibi hareket etmesine onay vermediğini, Türkiye’nin kendi geçmişini kendisinin takdir etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir başka liberal demokrat ve İngiliz Barones Emma Nicholson da, “soykırım” konusunda yapılan “saldırgan” değışikliklerden üzüntü duyduğunu, bu tutumun ırkçı ve ayrımcı olduğunu belirtmiş, Osmanlı İmparatorluğu döneminde meydana gelen Ermeni katliamlarından modern Türk devletinin sorumlu olmadığını dile getirmiştir.

Komiser Günther Verheugen, bazı parlamenterlerin gündeme getirdiği Kürt azınlıkları, demokrasi, insan hakları, Kıbrıs gibi konulardaki eleştirilerine zaten ilerleme raporlarında tüm unsurlarıyla yer verildiğini söylemiştir. Kıbrıs konusunun bir ön şart haline getirilmesinin tüm süreci başarısızlığa iteceğini belirtmiş, Ermeni meselesinin ortaya atılmasının bugünkü tartışmalar için yardımcı olmayacağı açıklamasında bulunmuştur.²⁶

23 “Turkey is urged to respect the rights of minorities such as the Armenians. An amendment that was adopted calls for the Turkish authorities to publicly recognise the genocide suffered by that minority before the establishment of the modern state of Turkey”, Philippe Morillon (EPP-ED, F), Report on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey’s progress towards accession, Doc.: A5-0297/2000, Procedure: Consultation paper, Debate: 14.11.00, Vote: 15.11.00.

24 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

25 ELDR: European Liberal Democrats, Avrupa Liberal Demokratları.

26 Philippe Morillon (EPP-ED, F), Report on the 1999 Regular Report from the Commission on Turkey’s progress towards accession, Doc.: A5-0297/2000, Procedure: Consultation paper, Debate: 14.11.00, Vote: 15.11.00.

2000 yılında hazırlanan bir başka rapor, Hıristiyan Demokratlardan Fransız Alain Lamassoure imzasını taşımaktadır. Raporda soykırım iddialarına ilişkin eklemeler yapılması şeklindeki Ermeni lobisi çabaları olumsuz sonuç vermiş, Genel Kurul’da eklemeler reddedilerek rapor 25 Ekim 2001 tarihinde kabul edilmiştir.²⁷

Avrupa Parlamentosu’nun 2000 yılında aldığı Türkiye’nin ilerleme raporuna yönelik bir kararın 10. maddesinde “Parlamento, Türk hükümetine ve Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk toplumunun önemli bir parçasını oluşturan Ermeni azınlığına, özellikle bu azınlık grubuna yönelik yapılan soykırımı tanıyarak destek vermesi için çağrıda bulunur” der. Benzer bilgi hatası bir kere daha dikkat çekmektedir. Soykırım iddialarında bulunanlar Türk vatandaşı Ermeniler değil, diaspora ve Ermenistan Ermenileridir. Üstelik Türkiye’de yaşayan Ermeniler, tehcire tâbi tutulmayan Batı’da yerleşmiş olan Ermenilerdir.

2002

28 Şubat 2002’de, Yeşiller Grubundan İsveçli Per Gahrton tarafından hazırlanan AB’nin Güney Kafkasya ile ilişkilerini konu edinen bir rapor kabul edilmiştir. Raporun özelliği, 1987 kararına yönelik referanslar içermesi ve kararı bir kez daha onaylamasıdır. Kararda yer verilen bir ifadede “Soykırımın Avrupa Parlamentosu ve AB’nin bazı üyeleri tarafından tanınması, I. Dünya Savaşı sonrasında Türk yönetiminin bazı sorumluları soykırım nedeniyle ağır cezalara mahkum etmiş olması, bu sorunun Türkiye tarafından sona erdirilmesi için AB’nin benimseyeceği bir öneriye temel oluşturabilir. Örneğin Ermeni soykırımını inceleyecek uluslararası bir tarihçiler komisyonu kurulabilir” denmektedir. Raporun açıklamalar bölümündeki bir dipnotta ise Atatürk’ün 10 Nisan 1921 tarihinde Meclis’te yaptığı konuşmasında Ermenilere yönelik “soykırım” yapıldığını söylediği iddiası bulunmaktadır.²⁸

Raporun karara dönüştürülmesi sırasında yapılan tartışmalarda raportör Per Gahrton, Türkiye’nin gerçekten bir soykırım işleyip işlemediğinin açık olmadığını söylemiş, fakat yine de rapordan “soykırım” ifadesinin çıkarılması ile ilgili değişiklik önermesini geri çevirmiştir.²⁹ Bu hareket, raporların nasıl hazırlandığını ve kararların nasıl alındığını göstermesi açısından çok önemli bir ayrıntıdır.

Görüşmeler sırasında “soykırım” kelimesinin çıkarılması önerisine destek veren, AB’nin tarihin yargıcı olmadığını söyleyen, hatta Türkiye’nin Ermenistan’a ambargo uygulamadığının bilincinde olan az sayıda birkaç isim de çıkmıştır.³⁰

Genel olarak bu raporda, Ermenistan’a yönelik blokaja son verilmesi gerektiği belirtilmekte, Ermeni meselesinin siyasi çözümünü içeren 18 Haziran 1987 tarihli

27 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

28 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

29 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

30 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

karar hatırlatılmakta ve Türkiye’ye Ermeni “soykırımı”nı tanıyarak uzlaşma ortamı yaratması için çağrıda bulunmaktadır.

2004

Avrupa Komisyonu’nun hazırladığı Türkiye’nin ilerleme raporu ile ilgili 3 Aralık 2004 tarihli Parlamento kararı ilginçtir. Bir yanda Ermenilerin kutsal mekânlarının yine Ermeniler için ibadete açılması, Kürtçe ve Ermenice gibi azınlık dillerinin kullanımı üzerindeki yasağın kaldırılması, Türk tarihçilerinin soykırım üzerindeki ve Ermenistan ile ilişkilerin yeniden kurulması konusundaki olağanüstü çalışmaları; ileriye yönelik önemli adımlar olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan, tüm bu çabaların “gerçek sonuca” yönelik olması gerektiği, bu sonucun da sınırların açılması olduğu ileri sürmektedir. Raporda, “hâlâ” ve “özellikle” Kıbrıs ve Ermeni konularında ifade özgürlüğünün bulunmaması Türkiye açısından ciddi bir sorun olarak gösterilmektedir. Raporların hazırlanırken, gerçek araştırmaların yapılmadığı, propaganda amacı doğrultusunda yapılan her şeyin mübah olmasından hareketle, doğru olmayan ifadelere yer verildiği bir kez daha görülmektedir.

Raporların hazırlanırken, gerçek araştırmaların yapılmadığı, propaganda amacı doğrultusunda yapılan her şeyin mübah olmasından hareket edildiği anlaşılmaktadır.

Parlamento’nun 15 Aralık 2004 tarihli raporunda Türkiye’ye, 1987 kararı doğrultusunda Ermenilere yönelik soykırımı kabul etmek suretiyle Ermeni halkı ile uzlaşma yoluna gitme çağrısı yapılmıştır. Geçmişin trajik deneyimlerinin üstesinden gelebilmek için iki tarafın birlikte bağımsız uzmanlardan oluşan bir komite kurmasından, Türkiye’nin en kısa sürede sınırları açması gerektiğinden bahsedilmiştir.

“İki taraftan da bağımsız uzmanların yer aldığı bir komite” kurulması, Avrupalıların bir kez daha ikili oynama, tarafları kandırma hareketini göstermektedir. Zaten Avrupa Parlamentosu tarafından “doğruluğu tarihî olarak kanıtlanmış soykırım” var olduğuna göre, bu komitenin kurulma nedeni ortadan kalmaktadır. Çünkü artık tartışmaya yer bırakılmamış, iddialar “kanıtlanmıştır”.

Nitekim, hemen sonra Parlamento’nun “Komisyon ile Konsey’i Türk yetkililerden 1915 yılında Ermenilere karşı gerçekleştirilen soykırımın tarihî bir gerçek olduğunun resmen tanınmasını” istemesi yönünde çağrı yaptığı görülmektedir. Kararlarının bağlayıcılığı olmayan Parlamento, burada topu Komisyon ile Konsey’e atarak Türkiye’nin adaylık statüsünden de faydalanmak suretiyle baskı yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Diğer taraftan, raporda Türkiye’nin 1987 kararının gerektirdiklerini yerine getirmedeği ve bunun AB üyeliğine engel oluşturduğu da belirtilmektedir.

2005

29 Eylül 2005 tarihinde Avrupa Parlamentosu Ankara Anlaşması protokolünü oylamayı ertelemiştir. Bu protokol, Türkiye'nin AB ile var olan anlaşmasını 10 yeni üyeye göre genişletmeyi içeriyordu. Bu ertelemenin nedeni, Türkiye'nin protokolün Kıbrıs'ı tanımaları anlamına gelmeyeceğini söylemesi nedeniyle, protokolün parlamentodan geçmesinin bu sözlerin onayı olarak kabul edilerek yasal güç kazanmasından korkulması olmuştur. Daha sonra yinelenen oylamada Komisyon ve Konsey Türkiye'nin katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlaması için gereken şartları yerine getirdiği kararı alınmıştır.

Söz konusu karar doğrudan Kıbrıs ile ilgili olmakla birlikte, Parlamento, bu oylama sırasında Türkiye'nin Ermeni "soykırımı"nı kabul etmesinin katılım için bir önkoşul olması gerektiğini de dile getirmiştir. Bir ön koşul getirilmek isteniyorsa, bu koşulun Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili Türkiye'ye sorumluluklar yüklenmesi daha olağan bir sonuç olabilirdi. Ancak konu ile ilgisi bulunmayan bir karara Ermeni "soykırımı"nın eklenmesi dikkat çekicidir.

2006

Parlamento raporlarından bir diğeri, Camiel Eurlings'in hazırladığı, 4 Eylül 2006 tarihli ve bazı değişikliklerden sonra onaylanan rapordur. Bu belgede, Türkiye'nin "soykırım"ı tanınması, AB'ye katılım için önkoşul olarak ortaya konmuştur. Bu konuda rapora eklenen 49. madde şöyledir: "Daha önce Avrupa Parlamentosu'nun 15 Aralık 2004 ve 28 Eylül 2005 tarihli kararlarında istenmiş olduğu gibi Ermeni soykırımını tanınması hususunda Türkiye'ye yapmış olduğu çağrışı tekrarlar, bu tanımayı Avrupa Birliği'ne katılmanın ön koşulu addeder." Ama bu madde, 282 oya karşılık 320 oyla metinden çıkarılmıştır.³¹

Raporda ayrıca, "Türk hükümetinin araştırma yapmak isteyenlere destek vermesi" şeklinde bir ifade söz konusudur. "*Böyle bir engel bulunmamaktadır. Arşivler, araştırmacılara açıktır. Asıl sorun, arşiv belgelerinin soykırım olmadığını kanıtlayacak olmasıdır. Türk arşivlerinde çalışan Ermeni bulunmaması dikkat çekicidir. Ermenistan'daki arşivlerde fazla dikkatli olanların caydırılmaya çalışıldığı, hatta hapse atıldıkları Avrupa parlamenterleri tarafından bilinmemektedir. Boston'daki Taşnak arşivleri için yazılı izin gerektiği ve hiçbir Türk'ün bu izni alamamış olduğu Avrupa Parlamentosu kararlarında yer almamaktadır*".³²

Kimi zaman Avrupa Parlamentosu kararlarındaki bazı ifadeler, kimi zaman da parlamenterlerin yaptıkları bazı konuşmalar Ermeni iddialarını, Ermenilerin kendi kullandıkları ifadelerle dile getirmektedirler. Lütem'in de dikkat çektiği bu durum,

31 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.

32 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.

“sanki Erivan’da hazırlanan bir metin, üzerinde hiç düşünülmeden rapora konmuş gibidir”.³³ Parlamenterlerin tartışmalarında ya da bu tür tavsiye kararlarında yaklaşımın tek taraflı olması ve Türkiye’nin görüşlerine hiç yer verilmemesi ciddi bir açıktır. Raporda, bazı isimlerden bahsedilerek onların, açılan davalarda beraat etmeleri ifade özgürlüğü açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir. İşin ilginç tarafı, ifade özgürlüğü çerçevesinde yargılananlara örnek olarak gösterilen isimlerin tamamının Ermeni tezlerini savunanlar olmasıdır.³⁴ Bu da, bir kez daha Ermeni diasporası ya da Erivan tarafından hazırlanan metnin aynen geçirilmesi olarak görülmelidir.

Avrupa ülkelerinde Ermeni soykırımının olmadığına dair gösterilerin yapılması sert şekilde eleştirilmektedir. Avrupa ilkelerine aykırı bir hareket olarak değerlendirilen ve aslında “izin alınarak” ve yasalar çerçevesinde yapılan bu gösterilerin ırkçı olarak gösterilmesi AB’nin taraflı yaklaşımının bir başka örneğidir. Ermeni soykırımının yapıldığını savunmak kadar, yapılmadığını savunmak da bir özgürlük ve bir hak olmalıdır. Fakat insan hakları evrensel bildirisini hazırlayan ulus dahi, soykırım olmadığını ileri sürerek protesto gösterileri düzenleyen derneğin kapatılmasını talep etmektedir.

Avrupa ilkelerine aykırı bir hareket olarak değerlendirilen ve aslında “izin alınarak” ve yasalar çerçevesinde yapılan bu gösterilerin ırkçı olarak gösterilmesi AB’nin taraflı yaklaşımının bir başka örneğidir.

25 Eylül 2006 tarihli “Parlamento’nun Türkiye’nin AB Adaylığı İle İlgili Pozisyonu” başlıklı raporda, Parlamento’nun 2004 yılında Türkiye’ye Ermenilere yapılan soykırımı tanımaları için açık çağrıda bulunduğu ve 1987 kararından bu yana sürekli bu çağrının yapıldığı belirtilmektedir. “Avrupa Parlamentosunun ve bazı üye devletlerin defalarca kez yaptığı çağrılara rağmen Türkiye hâlâ Ermenilere yapılan soykırımı tanımamıştır” şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Rapordaki şu cümleler de dikkat çekicidir: “Her ne kadar Ermeni soykırımının tanınması Kopenhag Kriterleri arasında yer almasa da, üyelik süreci içindeki bir ülkenin geçmişi ile yüzleşmesi, geçmişini kabul etmesi zorunludur. Hiçbir ön şart olmaksızın Ermenistan ile diplomatik ve iyi ilişkilerin kurulması, ekonomik ambargonun kaldırılması, daha erken bir tarihte sınırların açılması gerekmektedir. Benzer uygulamalar diğer azınlıklar için de benimsenmelidir (Pontus Rumları ve Süryaniler gibi)”

Ayrıca Parlamento, her ne kadar 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlanması için olumlu oy vermişse de, Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımamasını katılım için bir ön şart olarak gördüğü açıklamasını yapmıştır.

33 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.

34 Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.

Bu rapordaki, soykırım iddialarının tanınmasının önkoşul olarak kabul edilmesi, daha önce de parlamento tarafından dile getirilmiştir. 1987 kararında yer alan bu madde, daha sonraki yıllarda da defalarca kere, bazen açıkça, bazen de 1987 kararına gönderme yapılmak suretiyle gündeme getirilmiştir. Bazen de aksine, soykırım iddialarının tanınmasının Kopenhag Kriterlerinde yer almaması gerekçe gösterilerek, bunun önkoşul olamayacağı ileri sürülmüştür. En ilginç olan görüş, teknik olarak ve resmen bunun önkoşul olarak ileri sürülmesinin imkansız olduğu, ancak “Avrupalı olması beklenen bir ülkenin geçmişi ile yüzleşerek bu tür iddiaları kabul etmesinin bir zorunluluk” olduğudur. Buradaki “zorunluluk” kelimesi, “ön şart” kelimesi kullanılmadan, bir konunun nasıl ön şart yapıldığını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

2007

18 Ekim 2007 tarihinde Türkiye-AB ilişkileri konusunda Parlamento tarafından bir karar daha alınmıştır. Bu belge, 1987 tarihli Parlamento kararına göndermede bulunmakta, Türkiye’ye, sözde Ermeni soykırımını resmen tanıması, Ermenistan’dan özür dilemesi, Ermenistan ile arasında uzlaşma sağlaması için çağrı yapmaktadır.

Böylelikle amaç, önce normalleşmenin gerçekleşmesi ve sınırların açılmasıdır.

2007 yılına kadar, 20 seneden uzun süren bir dönem boyunca sürekli gündeme getirilen sözde Ermeni soykırımının tartışılmaz varlığı ve Türkiye’nin kabul etmesi için uygulanan baskı, bu tarihten sonra neredeyse durma noktasına gelmiştir. Özellikle Parlamento bu konuda yeni kararlar almamış, raporlar hazırlamamıştır. 2007 yılının başında Hrant Dink’in öldürülmesi, Türkiye’de “hepimiz Ermeniyiz” yürüyüşlerinin gerçekleşmesi, iki ülke arasındaki gerginliğin yumuşatılabilmesi için aslında olumsuz bir hadisenin olumlu bir gelişmeye çevrilmesi olarak algılanmıştır. Ancak beklendiği ölçüde bir yakınlaşma veya ilişkilerde düzelme gerçekleşmemiştir.

2007 yılının asıl önemi, iki ülke ilişkilerinde normalleştirme sürecinin başlamasıdır. Bu sürecin aksamadan devam etmesi ve ilk somut adım olarak sınırın açılması Ermenistan ve AB ülkeleri için önemlidir. Sınırın açılmasından çıkarı olmayan taraf Türkiye’dir. Dolayısıyla normalleşme süreci için ikna edilen ülke de Türkiye’dir. Yeniden sözde soykırım meselelerinin gündeme getirilerek, Türkiye’nin süreçten uzaklaşmasının önüne geçmek istenmiş olabilir. Böylelikle amaç, önce normalleşmenin gerçekleşmesi ve sınırların açılmasıdır. Soykırımın nasıl olsa daha sonra gündeme getirilmesi için zaman da fırsat da olacağı düşüncesi mevcut olabilir.

Bir başka değerlendirme, Türkiye ile AB ilişkilerinin genel durumundan çıkarılabilir. AB’nin olumsuz yaklaşımlarının sonucunda, Türkiye’nin giderek AB üyeliğine verdiği önemi düşürmesi ve AB’den uzaklaşması birçok kesim için endişe verici olarak düşünülmektedir. Her ne kadar Türkiye’nin AB üyeliğini

istemeyenler için bu olumlu bir gelişme gibi görünse de, aslında aksine Türkiye'nin uzaklaşması, olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Çünkü Türkiye, kontrolden çıkmakta, denetim alanını terk etmektedir. Türkiye'nin AB adaylığından çekilmesi, en fazla Ermeniler gibi Türkiye'den talepleri olan kesimlerin aleyhine olacaktır. Türkiye'nin artık aday olmaması, AB ile ilişkilerin eşitliğe dönüşmesi demektir. Böylece AB, Türkiye üzerinde baskı kurma yetkisini yitirmiş olacaktır. Aday olmayan Türkiye için AB'nin elinde ne sopa ne havuç kalacaktır.

Türkiye'nin AB adayı olarak kaybedilme ihtimalinin ortaya çıkmasından beri AB'nin yaklaşımında bazı değişiklikler görülmektedir. Örneğin Kıbrıs sorununun çözülmemesi durumunda dondurulması beklenen müzakere süreci yavaş da olsa devam etmektedir. İlerleme raporlarındaki sert üslup yerine, daha yumuşak ifadeler kullanılmaktadır. Sözde soykırım konusu da, bu gerekçelere dayanarak, bir süreliğine rafa kaldırılmış görünmektedir.

Tartışmalar

Avrupa Parlamentosu'nda kimi zaman konu Türkiye'nin AB üyeliği olmasa dahi, sözde Ermeni soykırımı meselesi gündeme getirilmiştir. Bu konunun, senede birkaç kere hatırlanmasındansa sık sık ele alınması, insanların bir süre sonra yanlış da olsa konu ile ilgili bilgi edinmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan, ne kadar çok kişi ne kadar sıklıkla meseleyi sadece tek taraflı olarak dile getirirse ve karşı taraftan herhangi bir açıklama gelmezse, soykırım olduğunu düşünenlerin sayısı da o ölçüde artacaktır.

2001

14 Şubat 2001 tarihinde Avusturyalı Sosyalist Hannes Swoboda³⁵ tarafından hazırlanan “Katılım öncesi strateji çerçevesinde Türkiye'ye yardım ve özellikle Katılım Ortaklığı kurulması” başlıklı raporun görüşülmesi sırasında yaşanan tartışmalarda, Ermeni meselesi defalarca kere konu edilmiştir. Raportör Swoboda'nın Ermeni “soykırımının” Türkiye'nin üyeliği için önkoşul olmasının istenmesine yönelik yanıtı aşağıdaki şöyle olmuştur:

“Ermeni meselesi konu olduğunda, kişisel olarak, yabancı parlamentoların 100 yıl önce gerçekleşmiş olan tarihi ve olayları yargulamaya çalışmasına karşıyım. Aynı zamanda bu konunun Türkiye'de milliyetçi amaçlar için istismar edilmesine de karşıyım. Ermeni konusunda daha sakin ve her şeyden önemlisi daha aktif rol alınması yararlı olacaktır. Eğer Türkiye, konunun tartışılması için kendi tarihçileri ile birlikte Ermenistan'dan ve üçüncü ülkelerden tarihçileri davet eder ve bir araya getirebilirse, bu da hassas bir tartışmaya doğru atılan bir adım olacaktır. Bu doğrultuda,

35 Belirtilen tarihte Swoboda PES-ED ittifakı üyesi idi. PES: Group of the Party of European Socialists, Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu; ED: European Democratic Group, Avrupa Demokratik Grubu.

Türkiye'ye AB yolunu takip ettiğini kanıtlaması için fırsat verilmesi amacıyla benim önerimi kabul etmenizi istiyorum.”

...Alkışlar

Swoboda'nın bu konuşması, Türkiye için olumlu gibi görünmekle birlikte, aksine Türkiye'yi asimetrik ilişkinin parçası haline getirmeyi amaçlayan bir girişim olarak görülmelidir. Daha sonraki yıllarda açıkça ortaya çıktığı gibi Swoboda, Türkiye'nin AB üyeliğini onaylamamaktadır. Bu konuşma, Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin sürdürülmesi yoluyla, ona istenenleri yaptırmaya çalışmanın daha iyi olacağından başka bir şey savunmamaktadır. Swoboda'nın “Türkiye'ye AB yolunu takip ettiğini kanıtlaması için fırsat verilmesi” şeklindeki sözleri, bu tezimizi doğrulamaktadır. Swoboda gibilerinin stratejilerinin temelinde şu düşünce yatmaktadır: Ermeni iddialarının kabul edilmesi gibi, Türkiye'nin yapması istenenler AB üyelik havucuyla kolaylıkla yaptırılabilir. Eğer AB ile ilişki bulunmazsa, bir başka deyişle, AB Türkiye ile müzakerelere başlamayı kabul etmezse, o zaman Türkiye için gösterilecek bir havuç bulunmadığından, üzerinde baskı yapmak da olanaksız hale gelecektir.

24 Ekim 2001 tarihinde, Fransız Hıristiyan Demokratlardan Alain Lamassoure'ün³⁶ Dış İlişkiler, İnsan Hakları, Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Komitesi adına hazırladığı katılım öncesi mali yardımlar üzerine rapor ile Türkiye'nin 2000 yılı İlerleme Raporu olmak üzere iki başlık üzerinde birleşik bir tartışma yapılmıştır.

Lamassoure:

“15 Kasım 2000 tarihli kararımızdan beri, Türk ortaklarımız Parlamentomuzun Ermeni soykırımının resmen tanınması konusuna verdiği önemin farkındadırlar. Ermenistan ve Türkiye'den eski diplomat ve akademisyenleri bir araya getiren girişimler gibi diyalog süreçlerinin, bilimsel olarak tanınmış tarihî gerçeklere dayanan bir ortak anlayışın oluşmasına sebep olmasını ümit ediyoruz.”

Cohn-Bendit (Yeşiller/EFA³⁷, Fransa):

“AB olarak bizim rolümüz sadece dersler vermek değil, fakat daha çok, Türkiye'ye demokrasi yolculuğunda eşlik etmektir. Diğer bir ifadeyle, savunulacak pozisyonlara sahip olmaktır. İşte bu nedenle bir yorum yapmak istiyorum ve Türkiye'nin 75 yıl önce bir soykırım yaptığını – ki bu doğrudur

36 Belirtilen tarihte Lamassoure EPP-ED ittifakı üyesi idi. EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

37 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

– hâlâ söylemek isteyenlere Şu soruyu sormak istiyorum: Bu, Türkiye’deki tartiŐmalara nasıl bir katkı sağlayacaktır? Ben bunun yardımcı olacağını düŐünmüyorum.”

Pernille Frahm (GUE³⁸/NGL³⁹, Danimarka):⁴⁰

“Sayın Başkan, bugün iki açık mesaj vermemiz bakımından önemlidir. Birincisi, Türkiye’yi AB’nin ve AB ailesinin bir yesi olarak istediğimizdir. Bu, Türkiye için de bizim için de iyi olacaktır. İkinci mesaj, Türkiye’nin bir dizi görevle karşı karŐıya olduğu gerçeği olmalıdır. Bu görevler içinde 1,5 milyon Ermeni ile, yarım milyon Süryani, Keldani ve Suriyeli ve birkaç yüz bin Rum’a uyguladığı soykırım karşısında dürüst olması gerektiği bulunmaktadır. Bunun dışında, sadece kağıt üzerinde değil, uygulamada da, hapishanelerdeki Őartların düzeltilmesi, azınlık haklarının güvence altına alınması ve demokratik geliŐim gibi başka görevleri de vardır.”

Charles Pasqua (UEN,⁴¹ Fransa):

“...Buradaki insanların çoğunluğunun Türkiye’nin AB yeliğini neden istediğini anlamak için boŐ yere çabaladım. Şöyle baŐlayayım; Türkiye topraklarının büyük kısmı Avrupa’da değil...Anlamadığım Şey, her ne kadar Fransa’nın da dahil olduğu birçok lke Ermenilerin uğradığı soykırımı kınadıysa da, geçmişten sorumlu olmayan ama kolektif tarihten sorumlu olan Türk hükümeti ve Türk halkının bu soykırımın sorumluluğunu kabul etmemekte kararlı olması...Türkiye, bu soykırımı kabul etmedikçe, biz de AB yeliğine karşı kesin bir Şekilde itiraz edeceğiz.

2002

27 Şubat 2002 tarihinde İsveçli Yeşillerden Per Gahrton⁴² tarafından hazırlanan raporda, Türkiye’nin Ermeni “soykırımı”nı kabul etmesi ve Ermenistan’a uyguladığı “abluka”yı kaldırması beklenmektedir. Gahrton’ın raporunda Şu sözlere yer verilmiştir:

I. Dünya Savaşı sonrasında Türk mahkemeleri Ermenilere yönelik kitlesel cinayetlerden başlıca sorumlu olanları yargılayarak en ağız cezalara mahkûm etmiŐlerdi. İlginç bir Şekilde 80 yıl sonra bütün bu olanları örtbas

38 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

39 NGL: Nordic Green Left, İŐkandinav Yeşil Sol.

40 GUE/NGL: Confederal Group of the European United Left/Nordic Green Left, Avrupa Birleşik Solu/İŐkandinav Yeşil Sol Konfederal Grubu.

41 UEN: Union for Europe of the Nations Group, Uluslar Avrupası.

42 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hr İttifakı.

etmeye çalışıyorlar. Bütün milletlerin tarih dolaplarında iskeletler vardır. Bunu kabul edenler ve geçmişleriyle yüzleşenler saygıyı hak ederler, ama bunu inkar edenler ve gizleyenler, şaşkınlık ve hayal kırıklığı yaratırlar.

2003

Hollandalı Hıristiyan Demokrat Arie Oostlander'in Türkiye'nin AB üyeliğine başvurusu ile ilgili olarak hazırladığı rapor 4 Haziran 2003 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nda tartışılmıştır. Hollandalı Yeşiller'den Joost Lagendijk'ın⁴³ bu tartışma sırasında söyledikleri dikkat çekicidir:

“...GUE⁴⁴/NGL⁴⁵ grubu üyelerine, Ermeni lobisinin pis işlerini yapmayı kesmeleri için ısrar ediyorum. Benim bakış açım göre, belgede bu mesele ile ilgili dikkatli bir şekilde ele alınmış bir uzlaşma var. Dürüstçe söylemeliyim ki bunu bozmaya yönelik olarak sürekli yapılan girişimleri giderek daha rahatsız edici buluyorum.”

2004

Türkiye ile müzakerelerin başlaması için 6 Ekim 2004 tarihinde yapılan oylamada gerçekleştirilen konuşmalar arasında en dikkat çekici ikisi, Fransız ve Belçikalı iki parlamentere aittir. GUE⁴⁶/NGL⁴⁷ grubu lideri, Fransız parlamenter Francis Wurtz birçok sorunun yanında Kıbrıs ile Ermeni sorununun da bulunması nedeniyle otomatik bir üyeliğin olmaması gerektiğini belirtmiştir. Belçikalı bağımsız parlamenter Philip Claeys, “Kıbrıs'ın işgal altında olduğu, Ermeni soykırımının tanınmadığı, etnik azınlıklara saygının olmadığı düşünüldüğünde, asla akla gelmeyecek bir şeyin gerçekleşmekte olduğu görülüyor” şeklinde konuşmuştur.

26 Şubat 2004 tarihinde “AB'nin Güney Kafkasya Politikası” konusu ele alınırken Per Gahrton'un raporu ele alınmış ve bağımsız, Fransız parlamenter Dominique Souchet şöyle konuşmuştur:

“...Raportör, bu bölgede bir güven ortamının oluşması konusunda yeterince kavrayışa sahip ama bu güven ortamının gerçekleşme ihtimali çok düşük. Çünkü Türkiye Ermenistan üzerindeki anlaşılabilir ablukasını ve inatçı bir şekilde Ermeni soykırımını inkar etmeyi sürdürüyor. Bu bağlamda Parlamento'nun ne yazık ki hâlâ tüm geçerliliğini koruyan 1987 kararına raporda yer verilmesi gerekmektedir.”

43 Lagendijk, söz konusu tarihte Yeşiller-EFA ittifakı üyesi idi. EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

44 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

45 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

46 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

47 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

Zaman zaman Parlamento’da, tartişılan konu ile hiçbir ilgisi olmasa da, Ermeni meselesinin zorlama ile de olsa, gündeme getirildiği grlmektedir. Bir rnek, 27 Ekim 2004 tarihinde Belarus’daki referandum sonucu ve seşimler tartişılırken geręekleřmiřtir. Bağımsız Demokrat, Polonyalı Wojciech Wierzejski (IND/DEM⁴⁸) Belarus’daki seşimler ile Türkiye’yi aynı başlık altında birleştirebilmiş, hatta iki ülkedeki “zulüm” düzeyini kıyaslayabilmiştir:

“Belarus’da insan haklarının ihlal edildiğine dair herhangi bir şüphe olamaz. Ülkedeki temel demokratik standartlara saygı gösterilmemektedir; başta Polonyalılar olmak üzere azınlıklara yönelik ayrımcılık söz konusudur...”

Bu noktada, son zamanlarda pek tartişma konusu olmayan Türkiye ile bir paralellik söz konusudur. Türkiye, Kıbrıs’ın yarısını işgal altında tutan bir ülkedir. Türkiye’nin Yunanistan ve Ermenistan ile diplomatik ilişkileri bulunmamaktadır. Kürt azınlıklarına zulmetmekte ve hâlâ Ermeni halkından soykırım nedeniyle özür dilememektedir. Tüm bunlara rağmen Türkiye AB’nin potansiyel bir yesi olarak grlmektedir.

Zaman zaman Parlamento’da, tartişılan konu ile hiçbir ilgisi olmasa da, Ermeni meselesinin zorlama ile de olsa, gündeme getirildiği grlmektedir.

Belarus’da azınlıklara yönelik baskı ve zulüm Türkiye’deki kadar yaygın değildir. Belarus diğer milletlere düşmanca politikalar izlememektedir, hatta dış politikasını aşmayı ve diğer ülkelerle işbirliği yapmayı istemektedir. Yine de Belarus kınanmakta, Türkiye ise bir gün AB’de yer alacak bir ülke olarak grlmektedir. Sonuē olarak her iki ülkeye de benzer standartlar uygulamalıyız.”

13 Aralık 2004 tarihinde Parlamento’da Türkiye ile ilgili bir tartişma sırasında söz alan bağımsız, İngiliz parlamenter Jim Allister şöyle konuşmuştur:

“AB, Avrupa sınırlarının ötesine genişlemeci hırslara mı sahip? Türkiye’nin AB yeliği başvurusu üzerine ortaya çıkan soru bu. Türkiye Avrupa’nın değil Asya’nın bir parçasıdır; çok küçük bir toprak parçası Avrupa kıtasında yer almaktadır. Bu, İşpanya’nın Afrika’da sahip olduğu kara parçaları nedeniyle İşpanya’nın Afrika lkesi olduğunu söylemeye benzer. Bu, AB’nin Türkiye’yi kuşatma altına alması için utanmazca planladığı yayılcılık gündemidir.

Türkiye’nin kendisi de utanç verici bir yayılcılık tarihine sahiptir. Kuzey Kıbrıs’ı vahşice işgal etmesini hatırlayın. Ermenilere yaptığı soykırımı hatırlayın. Brüksel’den aldığı onca katılım öncesi mali yardıma rağmen dinî

48 IND/DEM : Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

özgürlükleri, özellikle de Hıristiyanlarla ilgili olanları bastırmasını hatırlayın.

Türkiye, bizim onsuz da gayet iyi yapabileceğimiz bir ülke ve bir kültürdür.”

Allister'in sözleri; eleştirmekten ya da itiraz etmekten farklı olarak, içinde kuvvetli bir şekilde öfke taşımaktadır. İngiliz parlamenter'in Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmasının sebebi sadece coğrafi olmakla kalmayıp, birikmiş sinir de söz konusudur. Üstelik bu öfke, sadece Türkiye'ye değil, Türkiye'ye kapısını açtığı için AB'ye de yöneltilmiştir.

2005

Komisyon'un genişleme stratejisi ile ilgili olarak Alman Hıristiyan Demokrat Elmar Brok tarafından hazırlanan rapor üzerinde 28 Eylül 2005 tarihinde Parlamento'da bir tartışma yapılmıştır. Bu tartışmada, bazı parlamenterler ne yönde oy verdiklerini, nedenleri ile açıklamışlardır. Sadece konumuzla ilgili olarak yapılan konuşmalara yer veriyoruz:

Erna Hennicot-Schoepges (EPP-ED,⁴⁹ Lüksemburg):

“...1999 yılında, insan haklarına olan saygım nedeniyle Türkiye'nin aday olması için olumlu oy kullanmıştım. Fakat o günden beri Türkiye'deki insan hakları koşullarında en ufak bir düzelme olmadı...Ermeni soykırımının inkar edilmesi de bunlardan biri...Bu nedenle müzakerelerin başlamasına yönelik oylamada olumsuz oy kullandım. Öncelikle Türk hükümetinin AB kurallarına uyum sağlama isteğinin olup olmadığını görmemiz gerekiyor.”

Marine Le Pen (Bağımsız, Fransa):

“Her ne kadar Türkiye Ermeni soykırımındaki sorumluluğunu hâlâ inkar etse de, ...devlet başkanları, Komisyon ve Parlamento insanların fikirlerini hiçe saymaya hazırlanıyor... Bu katılım Avrupa'nın parçalanmasına yol açacaktır”.

Luca Romagnoli (Bağımsız, İtalya):

“Türkiye Avrupa değildir... Kıbrıs, Ermeni soykırımı, Kürt meselesi, toplumsal gerilimler, sivil haklar – Türkiye'nin AB üyeliğine engel oluşturan inkar edilemez karşıtlıkların listesini sunmaya daha devam

⁴⁹ EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

edebilirim...Avrupalıların büyük çoğunluğu Türkiye’yi Avrupa’da istemiyor. Bu, halkın emridir ve bizim hayır oyu vererek buna saygı gösterme görevimiz vardır”

[Romagnoli’nin konuşması büyük alkış almıştır]

Marie-Arlette Carlotti (PES,⁵⁰ Fransa):

“...Hedeften hâlâ çok uzak olduğumuz açık...Hatta Türkiye en azından iki konuda giderek daha da radikalleşiyor. Biri, Ermeni soykırımının inatla inkâr edilmesi – ki bence üyelik için birinci sıradaki önkoşul olmalı – diğeri ise Kıbrıs’ın tanınması; bu konu müzakere bile edilmemeli idi...”

Hélène Goudin, Nils Lundgren and Lars Wohlin (IND/DEM⁵¹, İsveç):

“...Türkiye’nin üyeliği dinî veya coğrafi sebeplere dayanarak vazgeçilecek bir mesele değildir. Biz ‘June List’ olarak Türkiye’nin uzun vadede AB’nin üyesi olacağına inanıyoruz...Türkiye’nin insan hakları alanında bazı eksikleri vardır. 1915 tarihli Ermeni soykırımı tanınmadı, Kıbrıs’ın bağımsızlığı tanınmadı...Biz bu kararın tamamına karşı oy kullanıyoruz”

Fernand Le Rachinel (Bağımsız, Fransa):

“Defalarca kere Türkiye’nin bir Avrupa ülkesi olmadığını belirttik...Türkler, provokatif bir şekilde, bir kısmını işgal altında tuttıkları Kıbrıs’ı tanımayı reddediyorlar. Bunu, uluslararası hukuka meydan okuyarak yapıyorlar. 1915 Ermeni soykırımından bahsetmeye gerek bile yok...Türkiye’nin yeni ceza kanununda Ermeni soykırımına ya da Kıbrıs’ın kuzeyinin işgal edilmesine göndermede bulunmak hapis ile cezalandırılabilir. Hıristiyan azınlıkların trajik kaderlerinden bahsetmeye bile gerek duymuyorum. Bu şartlar altında, 2 Ekim’de Küçük Asya’nın bu büyük ülkesi ile müzakerelere başlamak meselesinin ağza bile alınmaması gerekmektedir”

Jean-Claude Martinez (Bağımsız, Fransa):

“...Her kesimden ‘hayır’ deniliyor. Konuşmacılar; Ermenistan, insan hakları ihlali, iki farklı medeniyetin ayrılması, bir Avrupa toprağı olan Kıbrıs’ın yabancı ordular tarafından işgali gibi pek çok konuda konuşmalar yaptılar...Bu binada, Avrupa halklarının temsilcileri; Lepanto’da Cervantes’in, Missolonghi’de Lord Byron’ın, Catacombos’da korku içinde

50 PES: Group of the Party of European Socialists, Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu.

51 IND/DEM: Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

ibadet eden Yunan çocuklarının, katliamlar ve Delacroix'nun ve Victor Hugo'nun bu katliamlar imparatorluğu üzerine resimleri ve şiirlerinin ve 'Geceyarısı Expressi' şehitlerinin söyledikleri 'hayır'ı yineliyorlar."

Erik Meijer (GUE⁵²/NGL⁵³, Hollanda):

"...Geçtiğimiz hafta bir mahkeme 1915 yılında Ermeni halkının kitlesel katliamı ile ilgili yapılacak bir konferansı yasakladı..."

Tobias Pflüger (GUE⁵⁴/NGL⁵⁵, Almanya):

"...Basın özgürlüğü devamlı olarak ihlal ediliyor: örneğin Ermeni soykırımı ya da Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ı işgali konusunda eleştirel bir belge yayınlayan hâlâ hapis cezası ile karşılaşabilir..."

Martine Roure (PES⁵⁶, Fransa):

"23 Eylül 2005 tarihinde, Türkiye'deki mahkeme Ermeni soykırımı konferansının yapılmasını yasakladı. Bu yasaklama ne yazık ki, Türk hükümeti yetkililerinin bu konunun üstünü örtmeyi tamamen yasa dışı bir şekilde sürdürdüklerini açıkça göstermektedir...Avrupa Parlamentosunun 18 Haziran 1987 tarihli kararı Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlayamayacağını göstermektedir. Bunlar: Türk hükümetinin Ermeni soykırımını inkar etmesi, Yunanistan ile anlaşmazlıkların uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesinden kaçınmak, Kıbrıs'ta devam eden işgal, Kürt meselesinin inkar edilmesi. Ermeni meselesi unutturulamaz. Bunu kesinlikle kabul etmeyeceğim. Avrupa Birliği, – eğer Birliğimize katılmak ve bizim kurallarımızla değerlerimize saygı göstermek istiyorsa – Türkiye'yi ciddi biçimde değişmesi yönünde etkileyecek kadar güçlüdür".

2006

16 Şubat 2006 tarihinde "Azerbaycan'daki Kültürel Miras" konulu bir tartışma düzenlenmiştir.⁵⁷ Bu tartışmada konuşan Bağımsız Demokrasi grubundan, Polonyalı parlamenter Urszula Krupa'nın (IND/DEM)⁵⁸ sözleri dikkat çekicidir:

52 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

53 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

54 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

55 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

56 PES: Group of the Party of European Socialists, Avrupa Sosyalistleri Partisi Grubu.

57 Debates, 14.1 Cultural Heritage in Azerbaijan, 16.2.2006, Avrupa Parlamentosu web sayfası.

58 IND/DEM: Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

“Bugünkü insan hakları ve demokrasi tartışmaları, tamamen imha edilme tehlikesi altında olan Ermeni halkının kültürel mirasının korunması konusu ile ilgileniyor. Dört milyonluk Ermeni halkı 301 yılından beri Hıristiyan’dır. Dünyanın ilk Hıristiyan ülkesidir. Bu gerçek, sadece tarihi belgeler tarafından değil, “haçkar” denilen binlerce taş tablet üzerine kazınmış haçlarla da kanıtlanmaktadır. Bu tabletler, tıpkı diğer Ermeni kültür hazineleri gibi Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye’de yok edilmiştir.”

Haçkarlar ile ilgili teknik ve tarihi bilgiler veren Krupa, Azerbaycan’da yok edilen Ermeni kültür mirasından bahsetmiş, Azerbaycan’ın, üzerinde Ermeni haçları olan taşları ortadan kaldırmak için özel askerî birlikler görevlendirdiğini ileri sürmüştür. “Kıymetli tecrübelere sahip bir Hıristiyan halk olan Ermenilerin” yüzyıllar boyunca zulüm gördüğünü söylerken, Azerilerin de büyük acılar çektiğini, ancak hiçbir çatışmanın bütün insanlığın ortak mirası olan bu kültürel mirası yok etmeyi haklı çıkaramayacağını ifade etmiştir.

Polonyalı parlamenter, bu sözlerinde, Hıristiyanlık vurgusu ile Ermenileri mağdur göstermeye çalışmıştır.

Polonyalı parlamenter, bu sözlerinde, Hıristiyanlık vurgusu ile Ermenileri mağdur göstermeye çalışmıştır. Ermeniler ile birlikte acı çektiğini düşündüğü Azerilerin uğradığı zulüm ise Krupa’yı hiç ilgilendirmemekte, Müslüman bir toplumun kültürel mirasının olabileceğini bile düşünmemektedir.

27 Eylül 2006 tarihinde yapılan bir tartışmada, Hollandalı Hıristiyan Demokrat Camiel Eurlings’in (EPP-ED)⁵⁹, “Ermeni soykırımının Türkiye tarafından kabul edilmesi, resmî bir koşul olmamakla birlikte, Avrupa yolundaki bir ülkenin geçmişi ile yüzleşmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünüyoruz” şeklindeki sözleri, diğer parlamenterlerden büyük alkış almıştır.

5 Ekim 2006 tarihinde, Türkiye’nin Ermeni “soykırımı”nı tanınmasının AB üyeliği için bir önkoşul olması düşüncesi, yapılan oylama sonucu reddedilmiştir. Ancak Eurlings’in kısa süre önce dile getirdiği, “bu olayların kabul edilmesi bir katılım kriteri değildir, fakat Türkiye AB yolunda olduğundan, yine de olaylarla ilgili araştırmalar yapılmasına izin vererek geçmişi ile yüzleşmelidir” ifadesi kullanılmıştır. Burada dikkat çeken birinci nokta, “soykırımın kabul edilmesi bir kriter olmamakla birlikte, ya da bir başka ifadeyle, diğer aday ülkeler için böyle bir önkoşul olmamakla birlikte, Türkiye söz konusu olduğunda durum farklıdır ve Türkiye bu olayları soykırım olarak kabul etmelidir” düşüncesinin varlığıdır. İkinci ilginç olan nokta ise, Türkiye’nin “olaylarla ilgili araştırmalar yapılmasına izin vermesi” gerektiğinden bahsedilmesidir. Bu, Türkiye’nin bu konuda araştırma yapılmasına izin vermediği şeklinde, bir kez daha gerçek olmayan bir inancın olduğunun göstergesidir.

59 EPP-ED: Group of the European People’s Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

Aynı tarihte, Türkiye'deki reform sürecinin yavaşlaması ile ilgili tartışmalar sırasında, Ermenistan ile diplomatik ilişkilerin hiçbir önkoşul ileri sürülmeden hemen kurulması gerektiği ileri sürülmüş ve sınır anlaşmazlıklarının çözülmesinin AB'ye katılım için bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Ancak, Kıbrıs'ın güney kısmının AB'ye üye yapılma süreci düşünüldüğünde, sınır anlaşmazlıklarının çözümünün her zaman bir zorunluluk olmadığı görülmektedir.

Bu tartışma sırasında birçok parlamenter görüş bildirmiştir. Hollandalı sosyalist Jan Marinus Wiersma, AB'nin Türkiye'ye ihtiyacı olduğunu söyleyerek, Türkiye'nin olup bitenleri kabul etmesi gerektiğini, ama bunun Kopenhag kriterlerinin bir parçası olmaması nedeniyle, katılım için olmazsa olmaz bir şart olmadığını ileri sürmüştür. Hollandalı Yeşillerden Joost Lagendijk (Yeşiller/EFA),⁶⁰ Eurlings'in raporunda ciddi bir sorun olduğunu, Ermenilerle ilgili konuların lobi grupları tarafından gerçekleştirildiğini, fakat aslında Ermeni soykırımının Türkiye tarafından tanınmasının bir önkoşul haline getirildiğini ifade etmiş, Türkiye'ye karşı "eleştirel ama âdil" olunması gerektiğini savunmuştur. İrlandalı Hıristiyan Demokrat Simon Coveney (EPP-ED),⁶¹ Ermeni konusunun üyelik için yeni bir önkoşul olmaması gerektiğini savunmuştur.

Avusturyalı bağımsız Andreas Molzer, Türkiye'nin AB'ye katılıma hazır olmadığını, çünkü Kıbrıs sorununun devam ettiğini, Ermeni soykırımının hâlâ tanınmadığını ve Kürt meselesinin de sürdüğünü ifade etmiştir. İngiliz Hıristiyan Demokrat Charles Tannock (EPP-ED),⁶² partisinin Türkiye'nin AB üyeliğini desteklediğini, fakat bazı sorunların yanında ayrıca Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımaması nedeniyle, bu sürecin çok uzun olabileceğini ileri sürmüştür. Kalkınmadan sorumlu Fransız komiser Louis Michel, Ermeni soykırımının hiçbir zaman bir önkoşul olmadığını, bu şekilde davranmanın da kuralları kendi lehine çevirmek anlamına geleceğini ileri sürmüş, asıl önemli olanın "ifade özgürlüğü" ile "iç bilincin yükseltilmesi ve uzlaştırma" olduğunu savunmuştur.

2007

15 Şubat 2007 tarihinde Irak'taki mültecilerin insanî durumları konusunda yapılan tartışmalar sırasında, Ermeni tezlerini en fazla dile getiren parlamenterlerin başında gelen İngiliz Hıristiyan Demokrat Charles Tannock, bu konuda dahi soykırımdan bahsedebilmeyi başarmıştır:

Ben de özellikle Suriye ve Ürdün'e mülteci olarak başvuruda bulunan Süryani Hıristiyanları üzerinde durmak istiyorum. Irak'ın Hıristiyanları

60 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

61 EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

62 EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

İsa'nın dili olan Aramca'yı konuşan dünyanın en eski topluluklarından: 1915 yılındaki Ermeni soykırımı sırasında feci şekilde acılar çekmişlerdir...

21 Haziran 2007 tarihinde genel olarak soykırım konusunun kabul edilmesi ile ilgili tartışmalar sırasında söz alan aşırı sağcı Kimlik, Gelenek ve Egemenlik grubu üyesi Fransız parlamenter Bruno Gollnisch (ITS);⁶³ "...bu belgede Hitler ile sadece uluslararası mahkemelerin kabul ettiği Srebrenica ve Ruanda gibi suçlar kınanıyor. Stalin'in işlediği suçlar ile Ermeni soykırımının bu belgede şaşırtıcı bir şekilde yer almaması noktasına dikkat çekmek istiyorum..." şeklindeki sözleri ile gündemde var olmayan Ermeni soykırımı konusunun insanlara bir kez daha hatırlatılması görevini yerine getirmiştir.

24 Ekim 2007'de Türkiye'nin üyelik sürecinin tartışıldığı oturumda söz alan bazı parlamenterler soykırım konusunu yine gündeme taşımaya çalışmışlardır:

Sebastiano (Nello) Musumeci (UEN,⁶⁴ İtalya):

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile ilgili aldığı en son karardan bu yana bir yıl geçti, ancak bazı temel sorunlar hâlâ mevcut. Türkiye bir AB üyesi olan Kıbrıs'ı tanımadığı gibi, 301. maddenin hâlâ reforma ihtiyacı var ve Ermeni soykırımının tartışılması hâlâ tabudur.

Kyriacos Triantaphyllides (GUE⁶⁵/NGL⁶⁶, Kıbrıs Rum Kesimi):

...Türkiye Ermenilere yönelik gerçekleştirdiği soykırımı kabul etmelidir.

Charles Tannock (EPP-ED⁶⁷, İngiltere):

Londra'da yayınlanan The Times gazetesine göre ABD Kongresi'nin Ermeni soykırımı kararı çok kötü bir zamanlama olmuş. Soykırım hakkında konuşmak için hangi zaman uygundur?

Bu parlamentodaki Ermeni lobisi, çok fazlasıyla sesini yükseltmektedir. Bu çağırış çağırışın sebebi, yüzyıldır var olan soykırımı çevreleyen sessizlik anlaşmasıdır. Türk-Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesi ulusal bir tepki dönemi yaratmalıydı ama ne üzücüdür ki bu gerçekleşmedi. Türkiye ile Ermenistan arasında uzlaşma sağlanması ve kapalı olan sınırın

63 ITS: Identity, Tradition and Sovereignty; Kimlik, Gelenek ve Egemenlik.

64 UEN: Union for Europe of the Nations Group, Uluslar Avrupası.

65 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

66 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

67 EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

açılması, Türkiye'nin AB'ye üye olma çabaları içinde önemli bir unsurdur. Ama bence hiçbir gerçek demokrasi, en derin ve en karanlık sınırlarına rağmen geçmişin inkar halinde olamaz.

Ermeni lobisi ile en fazla ilişkiye sahip olan parlamenterlerden olduğu kolaylıkla tahmin edilebilecek olan Tannock'un "Dink'in öldürülmesi ulusal bir tepki yaratmalıydı ama bu gerçekleşmedi" şeklindeki sözleri doğruyu yansıtmamaktadır. Dink'in öldürülmesi Türkiye'de büyük bir tepkiye sebep olmuş, hatta Türkler "hepimiz Ermeniyiz" diyecek kadar tepki gösterebilmişlerdir. Bu gerçeğin, bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde üstü örtülmeye çalışılmış, belki de Tannock, birçok başka parlamenter gibi Ermenilerin verdiği metni ne olduğunu bilmeden, doğruluğunu araştırmadan sadece okuma görevini yerine getirmiştir.

Ancak daha da şaşırtıcı olan, bu suçlamaları yapan kişinin çok kısa süre önce, ülkedeki tüm Türk varlığını ortadan kaldırmayı amaçlamış olan ve kültürel soykırım uygulamalarına girişen bir ülkenin vatandaşı olmasıdır.

2008

21 Nisan 2008 tarihinde, Avrupa Komisyonu'nun totaliter resimler tarafından işlenen soykırım suçları, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları hakkındaki oturumunda söz alan bağımsız, Bulgar parlamenter Slavi Binev şöyle konuşmuştur:

"20. yüzyılda komünizm ve nazizm gibi totaliter rejimlere ek olarak Osmanlı İmparatorluğu tarafından Bulgar ve Ermeni halklarına yönelik zalim insan hakları ihlalleri gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık beş yüz yıl boyunca Bulgarlara yönelik şiddet, soykırım özellikleri göstermektedir. Bulgarların önemli kısmı köle olarak çalıştırılarak, yok edilerek veya İslam dinini kabul etmeye zorlanarak kasıtlı bir etnik temizliğe tabi tutulmuşlardır.

Bir diğer karşı çıkılamaz gerçek ise 1919 ve 1917 yılları arasında Türklerin 1,5 milyondan fazla sayıda Ermeni'yi sürmesi ve öldürmesidir. Ermenilere ve Bulgarlara karşı yapılanlar BM'nin soykırımın cezalandırılması ile ilgili tanımlamalarına uymaktadır. Ermenilere ve Bulgarlara yönelik soykırımın tanınması Türkiye Cumhuriyeti'ne, Bulgarlara yönelik beş yüz yıllık zulüm, işlenen suçlar ve toplu cinayetler ile bu acıların ve kendilerinden çalınıp hâlâ Türk toprakları üzerinde bulunan mal varlıklarının telafi edilmesi için sorumluluğu üstlenmesi ve özür dilemesi için açık bir mesaj göndermiş olacaktır."

Bulgar parlamenterin bu konuşmasına yer verdiği suçlamalar şaşırtıcıdır. Ancak daha da şaşırtıcı olan, bu suçlamaları yapan kişinin çok kısa süre önce, ülkedeki tüm Türk varlığını ortadan kaldırmayı amaçlamış olan ve kültürel soykırım uygulamalarına girişen bir ülkenin vatandaşı olmasıdır.

2009

15 Temmuz 2009’da Çin ile ilgili bir tartışma sırasında, yine İngiliz Hıristiyan Demokrat Tannock, konunun içine bir şekilde Türk karşıtlığını sokmayı başarmıştır:

Türk Başbakan Erdoğan bu şiddet olaylarını soykırım olarak nitelendirmektedir. Kendi lkesi Ermeni soykırımını tanımazken böyle bir açıklamanın yapılması biraz tuhaf. Türkiye’nin, başta Kürtler olmak üzere kendi azınlıklarına yönelik muamelesini düşündüğümüzde, Başbakan’ın pan-Trkist milliyetçiliğe başvurması da ikiyüzlü bir durum.

Bir Dakikalık Konuşmalar

Avrupa Parlamentosu’nda parlamenterlere en önemli gördükleri konularda konuşmaları için birer dakikalık süre verilmektedir. Ermeni “soykırımı” konusu, bir dakika içinde anlatılmaya değer görülecek kadar Avrupa’yı etkileyecek önemde bir başlık gibi görünmemektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, Ermeni diasporasının baskıları, tehditleri ve rşvetleri ile, özellikle Fransa için geçerli olan iç politika kaygıları, Avrupa’yı aslında hiç ilgilendirmeyen bir meseleyi bir dakikalık konuşmaların konusu yapacak kadar önemli hale getirmiştir.

2004

Tıpkı 1987 kararının raportörü Vandemenlebroucke gibi hem Belçikalı hem de aşırı sağcı ve ırkçı Vlaams Belang partisinden olan Philip Claeys (Bağımsız), 19 Nisan 2004 tarihli konuşmasında, birkaç gün içinde Türklerin Ermeni halkına yaptığı “soykırım”ı anma gününün gerekleēeđini hatırlattıktan sonra, bir milyondan fazla Ermeni’nin öldürüldüğünü, 1915 ve 1918 yılları arasında Türk ordusunun Osmanlı İmparatorluğu içindeki hemen hemen tüm Ermeni köylerini boşalttığını, bu hareketin yüz binlerce Ermeni’nin hemen anında öldürülmesini de içerdiğini, diğerlerinin ise tüyler ürpertici koşullar altında, Suriye’ye açlık yürüyüşleri sırasında öldüğünü ve bunun 20. yüzyılın ilk soykırımı olduğunu ileri sürmüştür. Arkasından Türkiye’nin bu soykırımı kabul etmeyi reddettiğini ve bu durumun bir aday ülke için ciddi bir leke olduğunu, çünkü bunun bugünkü Türk hükümetinin insan haklarına bakış açısını gösterdiğini söylemiştir. “Bizim kendi parlamentomuzun kabul ettiği, Türkiye’nin Ermeni soykırımını tanımadıkça AB yeliği ile ilgili herhangi bir talebi olamayacağını açıkça şart koşan 1987 tarihli kararını hatırlatmak isterim” diyen Claeys, hâlâ geçerli olan bu kararın Komisyon ve Konsey’in dikkatine sunulması gerektiği üzerinde ısrar ettiğini söylemiştir.⁶⁸

Claeys’in 1915 olayları ile ilgili sahip olduğu yanlışlarla dolu malumattan daha ilginç olanı, “bizim kendi parlamentomuzun” dediği Parlamento’nun aldığı kararı

68 Debates, Avrupa Parlamentosu web sitesi.

dahi bilerek veya bilmeyerek yanlış yorumlaması ya da öyle göstermeye çalışmasıdır. Bilindiği gibi 1987 kararında Türkiye'nin "soykırım"ı tanımaları üyelik için bir ön şart olarak ileri sürülmemiştir.

2005

Marie Anne Isler Béguin (Yeşiller/EFA⁶⁹, Fransa) 27 Nisan 2005 tarihinde şöyle konuşmuştur:

"Güney Kafkas ülkeleri ile ilişkilerden sorumlu delegasyonun başkanı olarak, Avrupa Parlamentosu'nun Ermeni soykırımının 90. yıldönümünü anmasını çok fazla ümit ediyorum. Bu, Ermenilerin 90 yıl boyunca geçmişin acıları içinde yaşamalarını ve Parlamentomuzun 1987 yılında yaptığı gibi soykırımın bir şahit olarak dünya tarafından ve bunu gerçekleştiren suçlular tarafından tanınmasını beklemelerini simgelemektedir. Bu konuda tamamen saf duygular çerçevesinde ve aşırı duyarlılık içinde hareket ediyoruz. Bu tanınma anının geleceğine inanıyorum, bunun için çaba sarf edilmesinin AB'nin sorumluluğunda olduğunu düşünüyorum.

Türkiye ile katılım müzakereleri çerçevesinde AB'nin Türk halkına ve Türk yetkililerine, tıpkı Almanya'nın Yahudilerden af dilemesi gibi bir süreci başlatmaları için yardım etmesi gerekmektedir. Türk toplumunu Ermeni soykırımını tanınması için ikna etmeliyiz. Bu konuda da ümitliyim, özellikle kendilerine şükranlarımı sunduğum Ermeni yetkililerinin Türkiye ile soykırım konusunda bir komiteye katılmaları için anlaşmış olmaları nedeniyle. Bir gün Türklerle Ermenilerin uzlaşacaklarına ve iyi komşular olarak birlikte yaşayacaklarına inanıyorum.⁷⁰

Béguin'in konuşmasını ciddiyyetenden uzak hale getirecek boyutta ciddi sorunlar bulunmaktadır. Dünyanın şahitliğinden bahseden parlamenter, 90 yıl önce gerçekleşmiş bu olaylar için bugün en azından 98-100 yaşında olması gereken dünya şahitlerinin bulunduğunu ileri sürmektedir. İkinci olarak, buna benzer bir başka hata yaparak bugün hayatta olmayan "soykırım suçluları"nın "soykırım"ı kabul etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Fransız milletvekilinin konuşmasının sonlarına doğru, "soykırım" üzerinde birlikte çalışmak konusunda anlaşmalarını ileri sürdüğü iki taraftan biri olan Ermenilere yönelik şükranından bahsetmesi, tüm konuşmayı zaten değersiz hale getirmektedir. "Soykırım"a uğrayan tarafın böyle bir komitede yer alması olağan bir durum iken, asıl "soykırım suçlusu" olarak görülen tarafın bu komitede yer alması alkışlanacak bir hareket olarak kabul edilmelidir. Ancak Béguin'in bu tek taraflı "şükran"ı, tuttuğu tarafı fazlasıyla belli ederek, zaten içinde sorunlar barındıran konuşmayı tamamen değersizleştirmektedir.

69 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

70 Debates, Avrupa Parlamentosu web sitesi.

2006

Georgios Karatzaferis (IND/DEM⁷¹, Yunanistan):

"Bu yılın Mayıs ayı Hitler'in Avrupalılara ve Yahudilere yönelik barbarlığının sona ermesinin 61. yıldönümü. Türk Rumlarının Kemal Atatürk tarafından barbarca soykırımı uğratılmasının üzerinden de 87 yıl geçti. 19 Mayıs 1919 günü şehre girerek 490.000 kişiyi kesti. Karadeniz kırmızıya döndü. Dönemin gözlemcileri, masum insanların kafalarından oluşan yığınlar olduğunu söylüyor. Tek fark, Hitler sonrasında Almanya'sı özür diledi. Türkiye ise ne Türk Rumları ne de Ermeniler için özür diledi. Aksine, Fransız Parlamentosu'nu Ermeni soykırım tasarısını geri çekmesi için zorladı. Üç gün önce ise Bay Erdoğan Viyana'da Yunan Başbakanını Türk Rumlarının soykırımını kabul etmesini istediğimiz için utandırdı."

SORULAR

Parlamenteerler, herhangi bir konudaki sorularını yazılı veya sözlü olarak, çoğunlukla Konsey ya da Komisyon üyelerine, zaman zaman da diğer kurumlara yönlendirmektedirler. Komisyon ve Konsey bu soruları cevaplamak zorunda olduklarından Parlamento soruları, diğer AB kurumlarının gözetilmesini sağlayan bir kontrol ve takip mekanizmasıdır. Soruların sertliği ve sıklığı, Konsey ve Komisyon üzerinde baskı yaratarak, karar alıcıları sıkıştırıcı nitelikte olabilmektedir. 1999 yılından beri parlamenteerlerin yazılı veya sözlü olarak AB'nin diğer kurumlarına soru yönelme hakları bulunmaktadır. Cevaplar büyük çoğunlukla, yuvarlak, genel cevaplardır. Konumuzla ilgili verilen cevaplarda da, genellikle "Türkiye'nin AB üyelik sürecinin devam ettiği, Türkiye'nin Komisyon tarafından yakın takip altında olduğu" gibi ifadelere yer verildiğinden, cevapların sadece ilgi çekici olanlarından örneklere yer verilmiştir.

2000

7 Nisan 2000

Konu: Ermenistan ile Türkiye Arasındaki Anlaşmazlık

Konsey'e

Marie Isler Béguin (Yeşiller/EFA⁷², Fransa):

Konsey 11 Aralık 1999 tarihinde Türkiye'nin AB'ye üyelik başvurusunu kabul etmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun 18 Haziran 1987 tarihli kararı,

71 IND/DEM: Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

72 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

Konsej'e, Türkiye'yi 1915-1917 yılları arasında Ermenilere soykırım yaptıklarını kabul etmesini ve Ermenistan temsilcileri ile diyalog kurmasını sağlaması için çağrıda bulunmuştur. Türkiye soykırımı kabul etmediği gibi, hâlâ Ermenistan üzerinde ekonomik ambargo uygulamaktadır. Konsey, Ermenistan ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkilerin geliştirilmesi için nasıl bir tedbir aldı?

Konsej, Türkiye'nin AB'ye katılımının mecburi bir şartı olarak ambargonun kaldırılmasını ileri sürmeyi düşünüyor mu?

Konsej adına bu soruya cevap veren, Portekizli Seixas de Costa olmuştur. Costa, AB'nin öncelikli amacının Kafkaslarda istikrarın sağlanması olduğunu, özellikle de Karabağ meselesine önem verildiğini söylemiştir: *"Türkiye'nin çıkarlarının ne olduğunu tespit edecek konumda değiliz, ama Türkiye AB adayı olduğu için kendisinden daha büyük taleplerimiz var. Türkiye'nin, AB'nin bölgeye yönelik dış politikasına kendisini uyarlaması gerekiyor. Dolayısıyla AB ile Ermenistan arasındaki işbirliği, müktesebatta var olan ve Türkiye'nin uyması gereken konulardan biri."*

Béguin'in, sorusuna açık ve net bir cevap alamadığını söylemesi üzerine da Costa yeniden cevap vermeye çalışmıştır. Soykırım meselesinin siyasi yoruma açık olduğunu, tarihi varsayımlara dayandığını ve önemli olmasına rağmen müzakerelere başlamak için bir ön şart olmadığını ifade ettikten sonra, AB'nin Ermenistan ile sahip olduğu ilişkileri Türkiye'nin de sağlaması gerektiğini yinelemiş, ancak ülkeleri bir diğer ülke ile iyi ilişkiler geliştirmeye zorlayamayacaklarını da belirtmiştir.

28 Kasım 2000

Konu: Ermenicenin öğretilmesi ve Avrupa Azınlık Dilleri Şartı⁷³

Komisyon'a

Florence Kuntz (UEN⁷⁴, Fransa):

1915 soykırımından beri Ermenilerin durumları yine benzer olmuştur; dünyadaki Ermenilerin yarısından fazlası tüm gezegenin çeşitli yerlerine dağılmışlardır. Böylece AB üyesi ülkelerde, Ermeni topluluklarının kültürlerinin devam edebilmesi için çocuklarına eğitim ve dil imkanları sağladıklarını görüyoruz...

Fransa'da bazı okullarda öğretilen Batı Ermenice, Avrupa Azınlık Dilleri Şartı kapsamına alınan diller arasındadır.

73 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. P-3731/00.

74 UEN: Union for Europe of the Nations Group, Uluslar Avrupası.

Komisyon okullarda Ermenicenin öğretilmesinin finansmanının hangi programlarla, bütçe kalemleriyle ya da faaliyetlerle sağlanabileceği ile ilgili bilgi verebilir mi?

Bazı iyi bilinen Fransız okullarında Ermenice, artan talep doğrultusunda genişletilmesi gereken yerlerde verilmektedir.

Komisyon, okulların bu genişletme gerekliliğinin AB tarafından ödenip ödenmeyeceğini söyleyebilir mi?

Bu yöndeki teşvikler, azınlık dillerinin öğretilmesi ile aynı başlık altında ele alınabilir mi?

Eğer alınmazsa hangi programlar ya da bütçe kalemleri okulların genişletilmesini karşılamak için gereklidir?

Komisyonun Cevabı⁷⁵

5 Ocak 2001

...üye devletler eğitim sistemleri ile ilgili düzenlemelerden kendileri sorumludur... Sözü edilen okul binalarının yeniden yapılandırılması yapısal fonlar başlığı altına girer. Bunun için de bu okulların fonların uygulama alanları içinde bulunması gerekmektedir...

2001

5 Şubat 2001

Konu: Türkiye'nin AB'ye Üyelik Başvurusu⁷⁶

Komisyon'a

Roberto Bigliardo (TDI⁷⁷, İtalya)

18 Ocak 2001 tarihinde Fransız Parlamentosu'nda Ermeni soykırımının inkâr edilemez bir gerçek olarak oybirliği ile tanınmasının arkasından Komisyon da bazı bağlayıcı koşullar kabul edecek mi?

Türkiye Fransa'ya karşı ciddi ticari ve siyasi misillemeler hazırladı.

75 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. P-3731/2000.

76 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-0229/01.

77 TDI: Technical Group of Independent Members - mixed group, Bağımsız Üyeler Teknik Grubu-karışık grup.

Komasyon, Türkiye'nin AB üyeliği başvurusunu nasıl hâlâ kabul edebiliyor; onaylayabiliyor?

Türkiye'nin Ermenilere karşı devam eden bariz düşmanlığının da hesaba katılması gerekir.

Fransız millî takımı Türkiye ile oynayacağı maçta Ermeni asıllı olan Djorkieff'i kadro dışında bırakmak zorunda kalmıştı.

Böylesine ısrarlı bir şekilde sürdürülen davranışların AB'ye çeşitli sebepler nedeniyle üye olmak isteyen bir ülkenin başlıca özellikleri olması akıl almaz bir durum.

2003

18 Haziran 2003

Konu: Türkiye'nin Ermeni halkına soykırım yaptığını inkar etmesi

Konsey'e

Miquel Mayol i Raynal (Yeşiller/EFA⁷⁸, İspanya):

Son aylarda Türk otoritelerinin Ermeni halkına soykırım uyguladıklarını inkâr etme politikaları giderek daha saldırgan hale gelmektedir. Avrupa Ermeni Adalet ve Demokrasi Federasyonu'na göre Türk hükümeti (Eğitim Bakanlığı kanalıyla) Ermenilere soykırım yaptığını yönelik suçlamalara karşılık olarak bir kampanya düzenlemektedir. Bakanlık, ulusun sınıflarında öğretmenlerin soykırım olduğunu inkâr etmelerini sağlamak için öğretmenler ve devlet memurları için endoktrinasyon seminerleri düzenliyor. Bu şekilde en azından ifade özgürlüğünü sınırlandırıyorlar. Dahası, 14 Nisan tarihli bir kararnamede Bakanlık, ilk ve ortaokullara çağrıda bulunarak, Türkiye'de ne Ermenilerin ne de soykırımı uğramış olan diğer halkların hiçbir şekilde zulüm görmedikleri mesajını taşıyan dersler düzenlemelerini istedi. Öğretmenlerden aynı zamanda, öğrencilerini "soykırım suçlamaları ile mücadele" başlıklı kompozisyonlar yazmaları için teşvik etmeleri istendi.

Tarihî gerçeklerin okul sınıflarında çarpıtılması Avrupa eğitim standartlarına aykırı bir uygulamadır. Üstelik soykırımı inkâr politikası insan haklarını ve azınlıklarını korumayı içeren Avrupa değerlerine karşıdır (dolayısıyla Kopenhag kriterlerine de karşıdır).

78 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

Konsey, Türk hükümetinin inkâr politikalarını, Türkiye'nin AB üyeliğine aday olarak kabul edildiği anlaşmada yer alan ilkelere uygun görüyor mu?

Konsey, Türk yetkililerin, Ermenilere soykırım yaptıklarını Türkiye ile yakın gelecekte başlayacak olan katılım müzakereleri öncesinde açıkça kabul etmelerini (Avrupa Parlamentosu tarafından Haziran 1987'de alınan bir kararla ve müteakip birçok kararda da kabul edildiği gibi) çok önemli bir gereklilik olarak görmüyor mu?

Konsey'in Cevabı

13 Ekim 2003

Konsey, Osmanlı İmparatorluğu altındaki Ermeni halkının gördüğü muamele ile ilgili endişelere yönelik soruların hassasiyetinin ve Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerle ilgili Avrupa Parlamentosu kararlarının tamamen farkındadır.

Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlayabilmesi için yerine getirmesi gerekenler, Konsey'in Mayıs ayında kabul ettiği katılım ortaklığı anlaşmasının siyasi bölümünde açıklanmıştır. Soykırım meselesi bu belgede yer almamaktadır.

Konsey, Ermenistan ile Türkiye arasındaki ilişkileri memnuniyetle karşılar; Türkiye'yi, Ermenistan ile iyi komşuluk ilişkileri kurması için teşvik eder.

6 Ekim 2003

Konu: Türkiye'nin kendi etnik azınlıklarına iftira atması⁷⁹

Komisyon'a

Jonas Sjöstedt (GUE⁸⁰/NGL⁸¹, İsveç):

Türkiye'deki insan hakları ihlalleri devam ediyor. Üstelik Türkiye'nin AB standartları doğrultusunda ulusal kanunlarında yaptığı değişikliklere rağmen. Azınlıklara yönelik iftiraların devam ettiğini gösteren bir örnek, Türk Eğitim Bakanlığı'nın 14 Nisan 2003 tarihinde ülkedeki tüm okullara bir bildiri göndererek 1914 yılında ve sonrasında etnik Ermenilere ve Süryanilere yapılan soykırımı inkar etmeye dayanan makale yarışmaları yapılması için çağrıda bulunmasıdır. Aynı zamanda bu etnik grupları

79 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-3032/03.

80 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

81 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

Osmanlılara ihanet etmekle suçladı. Şimdi Süryani ve Ermeni çocukları, her gün ayırimcılığa uğruyorlar; özellikle de kendi etnik ve dinî kimliklerine hakaretlerin yer aldığı bu derslere katılmaları için zorlanıyorlar.

Türk insan hakları derneği İHD bu bildiriye sert bir şekilde tepki gösterdi ve insan hakları avukatları ile birlikte Türk hükümetini, söz konusu genelgeyi iptal etmesi ve bu tür ihlalleri durdurması için ikna etmek amacıyla bir kampanya başlattı. Eğitim Bakanı'nın 14 Nisan 2003 tarihli genelgesi Avrupa Konvansiyonu ve diğer yerlerin Türkiye'den talepleri ile ciddi şekilde çelişmektedir.

Komisyon Türk hükümetinin genelgeyi kaldırması, etnik ve dinî azınlıklara hakareti durdurması için ne gibi tedbirler almayı öneriyor?

Komisyon Cevabı⁸²

24 Kasım 2003

...Komisyon, Türkiye genelinde azınlıkların içinde bulunduğu zorlukların farkındadır ve onlara yönelik muamele konusunda Türkiye'yi yakından izlemeye devam etmektedir.

2004

9 Eylül 2004

Konu: Ermeni soykırımının Türkiye tarafından tanınması

Philip Claeys (Bağımsız, Belçika):

1915 yılında bir milyondan fazla insan Ermeni halkına yönelik soykırım hareketi sonunda hayatını kaybetmiştir. 1915 – 1918 yılları arasındaki dönemde Türk ordusu Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan hemen hemen tüm Ermeni köylerini boşaltmış ve yüz binlerce insan ya katledilmiştir ya da Suriye'ye doğru açlık yürüyüşleri sırasındaki feci koşullar nedeniyle ölmüştür. Bu, 20. yüzyıldaki ilk soykırım vakası olmuştur.

Bugüne kadar Türkiye soykırımın yapıldığını inkar etmiştir

Konsey'in Türkiye'ye Ermeni soykırımını resmen tanınmasını sormaya niyeti var mıdır?

82 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-3032/2003.

Kendi yapmış olduğu soykırımı kabul etmeyi reddeden bir adayın bugün ne derece güvenilir bir insan hakları politikası olduğu söylenebilir?

Aynı parlamenter, aynı konuşmayı (ya da hazırlanmış olan aynı metni) bir başka oturumda daha yapmıştır.

30 Eylül 2004

Konu: Türkiye’deki insan hakları ihlalleri (eğitime devlet müdahalesi)

Koenraad Dillen (Bağımsız, Belçika):

Çeşitli insan hakları örgütleri (Paris’teki LICRA, Cenevre’deki CETIM, Paris’teki MRAP, Köln’deki TÜDAY’ın da dâhil olduğu) tarafından Avrupa Parlamentosu üyelerine iletilen bildiriye, 14 Nisan 2003 tarihinde Türk Eğitim Bakanı Dr. Hüseyin Çelik’in bütün orta öğretim kurumlarına bir genelge göndererek 1915 yılında Ermeni Hıristiyanların soykırımı uğratıldığı yönündeki Rum ve Ermeni iddialarının inkâr edilmesi konusunda ısrarlı olunmasını istediği belirtilmektedir. Kilis’in Elbeyli beldesinde, bir seminerde söz konusu genelge ile ilgili eleştirel sorular yönelttikleri için altı öğretmen “toplumda kargaşa yaratmak” nedeniyle savcılık tarafından suçlanmıştır. Öğretmenlerden biri bir süreliğine hapse dahi atılmıştır. (Kaynak: TÜDAY’ın 10 Ekim 2003 tarihli basın bildirisi ve Working Group Recognition – Against Genocide tarafından dağıtılan bildiri, Münih, 2004)

Çeşitli resmî tarih kitapları soykırımı inkar edebilmek için tahrif edilmiştir. (örnek: Tarih Lise 2 MEB, İstanbul, 2003, 4. Baskı)

Avrupa Parlamentosu, 18 Haziran 1987 tarihli kararında Türklerin Ermenilere karşı yaptığı soykırımı tanıyarak, bunun Türkiye’nin katılımı için kesin bir şart olmasını kabul etmiştir.

Komisyon’un, Türk Eğitim Bakanı tarafından yayınlanan genelgeden haberi var mı? Avrupa’dan bu konuyla ilgili herhangi bir protesto oldu mu?

Türkiye’de 1995 – 1999 yılları arasında eğitime katkı için tahsis edilen 100 milyon avroluk mali yardımın Türk yetkililerin eğitim özgürlüğünü ve inkârcılıkla ilgili devlet kampanyaları düzenlemeyeceklerini güvence altına alması şartına bağlanması gerekmez mi?

Daha genel olarak, komisyon 18 Haziran 1987 kararına Ankara’nın uymasını sağlamak için ne gibi tedbirler almayı planlıyor?

Belçikalı parlamenter Dillen’in sorusunda Ermenilerden bahsedilirken, “Hıristiyan Ermeniler” ifadesinin kullanılması, Hıristiyanlık vurgusu ile konunun Ermenilerin değil Hıristiyanların meselesi gibi gösterilmesi çabası dikkat çekicidir. Soru

önergesinin konu kısmında parantez içinde yer alan “eğitime devlet müdahalesi” şeklindeki ifade, her ne kadar Türkiye’yi anti-demokrat göstermek için iyi bir seçim olsa da, tamamen manasızdır. Dünyanın her yerinde eğitim devlet tarafından düzenlenmektedir, yani devlet eğitime müdahale etmektedir ve “eğitim özgürlüğü” diye bir serbestlik hiçbir yerde bulunmamaktadır. Diğer taraftan, Avrupa ülkelerindeki eğitim kurumlarında o ülkelerin gerçekleştirdiği insanlığa karşı suçların öğretilmesi veya Yahudi soykırımının tartışmaya açılması mümkün olabilir mi? Belçika, sömürgelerinde gerçekleştirdiği katliamları derslerde okutabiliyor mu? Bir kez daha aşırı bir taraflılık örneği görülmektedir.

**Belçikalı parlamenter
Dillen’in sorusunda
Ermenilerden
bahsedilirken, “Hıristiyan
Ermeniler” ifadesinin
kullanılması,
Hıristiyanlık vurgusu ile
konunun Ermenilerin
değil Hıristiyanların
meselesi gibi gösterilmesi
çabası dikkat çekicidir.**

Komisyon Cevabı⁸³

15 Kasım 2004

...Komisyon beş milyon Avro değerindeki Demokrasi, İnsan Hakları ve Vatandaşlık projesine destek vererek, projenin amacı olan eğitim sisteminde insan hakları ve demokrasi eğitiminin verilmesine ve bu çerçevede okul kitaplarının insan hakları ve demokrasi ilkeleri doğrultusunda değişmesini desteklemektedir.

Parlamento’nun 18 Haziran 1987 tarihli kararı konusunda, Komisyon, daha önce de defalarca kere belirtildiği gibi, bu konu Kopenhag siyasi kriterleri içinde yer almadığından, tutumunu korumaktadır...

2005

7 Nisan 2005

Konu: Ermeni Soykırımı

Komisyon’a

Frank Vanhecke (Bağımsız, Belçika):

Hollanda gazetesi Volkskrant’a göre ünlü Türk yazar Orhan Pamuk hakkında 2005 yılının Şubat ayında, Türkiye’de kimsenin ağzına almaya cesaret edemediği, 30.000 Kürt ile bir milyon Ermeni’nin öldürülmesi ile ilgili sözleri nedeniyle dava açılmıştır. 24 Nisan, soykırımın 90. yıldönümü olacaktır. Eli Wiesel, Ermeni soykırımını “holocosttan önceki holokost” olarak tanımlamıştı. Yakın zamanda, editörlüğünü ünlü tarihçi Huberta von Voss’un yaptığı “Porträt einer Hoffnung” (Berlin, Verlag Hans Schiler)

83 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2263/2004.

adında geniş kapsamlı bir çalışma yayınlanmıştır. Huberta von Voss, gerçek bir soykırımın 20. yüzyılın başlarında gerçeleştirildiğini reddedilemez kanıtlarla iddia etmektedir...

Komisyon Orhan Pamuk'a açılan soruşturmadan haberdar mıdır? Komisyon'un ifade özgürlüğü ilkesi ışığında bu soruşturmaya yönelik yaklaşımı nasıl olacaktır? Komisyon Türk hükümetine karşı nasıl tedbirler alacaktır? Komisyon, Ermeni soykırımı ile ilgili son araştırmadan haberdar mıdır? Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımak istememesi neden Komisyon için bir sorun teşkil etmemektedir? Eğer katılım müzakereleri açılırsa Komisyon Türkiye'nin soykırımı tanımak istememesinin üyelik önünde engel oluşturduğunu açıkça kendisine belirtecek mi?

Bu sorudaki en dikkat çekici nokta, "Voss, gerçek bir soykırımın 20. yüzyılın başlarında gerçeleştirildiğini reddedilemez kanıtlarla iddia etmektedir" sözlerinde, Belçikalı parlamenter Vanhecke'nin kullandığı "reddedilemez kanıtlar" ifadesidir. Ermenilere yönelik bir soykırımın yapıldığı, reddedilemez kanıtlarla ispat edilebilmekte, hatta artık kesin bir gerçek olarak kabul edildiğinden konu tartışmaya kapatılmaktadır. Fakat Türklerin iddiaları ve belgeleri sürekli tartışılabilmektedir. Bilimsellikle hiçbir alakası bulunmayan bu yaklaşım, Ermeni iddialarını savunanların güvenilirliğini ortadan kaldıran ve iddialarını değersizleştiren özelliklerin başta gelenlerindedir.

Komisyon Cevabı

17 Mayıs 2005

Orhan Pamuk konusundaki endişelere katılıyoruz. Türk hükümetine, şiddet içermeyen ifadeler açıklayan gazetecilere yönelik davalar konusundaki endişelerimizi ilettik. 6 Ekim 2004 tarihinde açıklanan ilerleme raporunda da, ifade özgürlüğüne yönelik sınırlandırılmalar eleştirilmektedir. Komisyon ayrıca, Türkiye'nin komşularıyla ikili ilişkilerini geliştirmesinin AB'nin temel ilkelerinden biri olduğunu da hatırlatmıştır.

7 Haziran 2005

Konu: Türk hükümetinin İstanbul'da Ermeni soykırımı ile ilgili toplantıyı engelleme girişimi

Komisyon'a

Mario Borghezio (IND/DEM⁸⁴, İtalya):

Türk hükümeti (Adalet Bakanı Cemil Çiçek'in kişiliğinde temsil edilen)

84 IND/DEM: Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

Ermeni soykırımı üzerine, prestijli İstanbul Üniversitesi tarafından düzenlenen tarihî bir toplantıyı engellemek üzere baskı uygulamış, hatta “Türk milletinin sırtındaki hançer yarası” olarak nitelendirmiştir.

Türkiye'nin AB ile ilişkileri ışığında (AB üyeliği için başvurmuş bir ülkedir) Komisyon, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınması yönünde AB'ye vermiş olduğu güvencelerle örtüşmeyen bu aşırı ciddi konu ile ilgili olarak nasıl bir tutum belirlemiştir?

Komisyon Cevabı⁸⁵

8 Temmuz 2005

Komisyon'un bildiği kadarıyla, söz konusu konferans Boğaziçi Üniversitesi'nde... gerçekleştirilecekti. Konferansın başlığı “İmparatorluğun Çöküş Sürecinde Osmanlı Ermenileri: Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” olacaktı. Konferansın ertelenmesi kararı Boğaziçi Üniversitesi'ndeki organizatörler tarafından, Cemil Çiçek'in yaptığı yorumlar üzerine alınmıştır. Başbakan Erdoğan, Çiçek'in sözlerinin kişisel olduğunu ve bu konu ile ilgili olarak hükümetin görüşlerini yansıtmadığını belirtmiştir. Komisyon'un bildiği kadarıyla yeni bir tarih belirlenmemiştir ancak yakın bir gelecekte konferansın gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Komisyon, Ermeni sorununun ve diğer benzer hassas meselelerin Türkiye'de hoşgörü ortamı içinde tartışılmasını ümit etmektedir. Türkiye'deki üniversiteler ifade özgürlüğünü kolaylaştırmak için önemli rol oynamak konusunda özgür olmalıdırlar.

Komisyon, Türkiye'nin, düşünce ve ifade özgürlüğü de dâhil olmak üzere, Kopenhag siyasi kriterlerine uygunluğunu izlemeye devam edecektir.

22 Ağustos 2005

Konu: Türk bilim adamı Yektan Türkyılmaz'ın Ermenistan'da Tutuklanması⁸⁶

Konsey'e

Emma Bonino (ALDE⁸⁷, İtalya):

33 yaşındaki Yektan Türkyılmaz Kuzey Carolina, Duke Üniversitesi'nde

⁸⁵ Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2062/05, E-2070/05.

⁸⁶ Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-3048/05.

⁸⁷ ALDE: Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe, Avrupa Demokratları ve Liberalleri Grubu İttifakı.

kültürel antropoloji doktorası yapıyor. Türkyılmaz, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemleri olmak üzere, Türk tarihi uzmanıdır. Bu nedenle, Ermenistan Ulusal Arşivlerine girmesine izin verilen ilk Türk bilim adamıdır.

17 Haziran'da Erivan'dan ayrılmak üzereyken zor kullanılarak uçaktan indirilmiş ve göz altına alınmıştır. Uçakta, Erivan'daki ikinci el kitapçılardan ve açık pazarlardan almış olduğu kitapları ve araştırma malzemeleri de vardı. Türkyılmaz, Ermeni Ceza Kanunu'nun 215. maddesi, ikinci paragrafı doğrultusunda kaçakçılıkla suçlanmış ve hakkında 4-8 yıl arası hapis cezası istenmiştir. 17 Haziran'dan beri Ulusal Güvenlik Birimi'nde olağanüstü güvenlik koşulları altında tutulmaktadır.

Türkyılmaz, kitapları, yasal yollardan ikinci el kitap dükkanlarından almıştır (kitap satıcısının ifadesi bunu doğrulamaktadır) ve bu kitapları Ermenistan'ın dışına çıkarmak için izin alması gerektiğini düşünememiştir.

Şu anda nükleer silah kaçakçılığı yapanlarla aynı muameleye tâbi tutulmaktadır.

Konsey'in Türkyılmaz'ın durumundan haberi var mıdır? Erivan'daki AB temsilcisi Türkyılmaz'ı hapiste ziyaret etmek için izin alma girişiminde bulunmuş mudur?

Konsey, Ermenistan Büyükelçisinden bu duruma açıklık getirmesi için resmî bir talepte bulunmuş mudur? Eğer bulunmadıysa neden? Eğer bulunduysa nasıl bir cevap almıştır?

Konsey, âdil yargılanma hakkının Ermeni yetkililer tarafından yerine getirilmesini güvence altına almak için Ermenistan hükümetine hangi temsilcileri gönderecektir?

Çok seyrek de olsa, olaylara objektif yaklaşan ya da Türk tezlerini savunan parlamenterlerin de sesi çıkmaktadır. İtalyan parlamenter Bonino, Ermenistan'da haksızlığa uğrayan bir Türk'ün durumunu gündeme taşımaya çalışmıştır.

Konsey Cevabı

23 Kasım 2005

Konsey, Yektan Türkyılmaz'ın Ermenistan'daki durumundan haberdardır ve konu ile ilgili Ermenistan hükümetinden bilgi istemiştir. Söz konusu kişi 2004 tarihli "kültürel malların ihracat ve ithalatı üzerine kanun" ile Ermeni Ceza Yasası'nın kültürel değere sahip kitapları Ermenistan'ın dışına çıkarması ile ilgili olarak 215. Madde kapsamındaki suçlardan yargılanmaktadır. Konsey'in edindiği bilgiye göre mahkeme 9 Ağustos'ta

Erivan'da başlamıştır. 16 Ağustos'ta mahkeme, Türkyılmaz'ı kitap kaçakçılığından suçlu bulmuş, fakat savcı, soruşturma sırasında işbirliği yaptığından ve suçunu itiraf ettiğinden ertelenme talebinde bulunduğunu belirtmiştir. Sonuçta ismi geçen kişinin cezası ertelenmiş ve serbest bırakılmıştır. Ermenistan hükümetinden alınan tüm bu bilgiler doğrultusunda, Konsey'in, Türkyılmaz'ın davasında adil yargılanma hakkına riayet edilmediğini düşünmesi için herhangi bir sebep bulunmamaktadır.

Türk tarafında yer alanların soruları da Konsey'in verdiği cevapta olduğu gibi değerlendirilmektedir. Konsey, Ermeni devletinin verdiği bilgilere tamamen güvendiğini ve başka bir araştırmaya gerek duymadan sadece bu verilere dayanarak yorum yaptığını açıkça belirtmektedir. Ancak Türkiye söz konusu olduğunda, Türk hükümeti hiçbir zaman dikkate alınmadığı gibi, insan hakları ileri sürülerek, sadece teröristlerin ifadelerinden yola çıkılarak değerlendirmeler yapılabilmektedir.

6 Temmuz 2005

Konu: Türkiye'de ifade özgürlüğünün bastırılması⁸⁸

Komisyon'a

Mogens Camre (UEN⁸⁹, Danimarka)

...Yakın zamanda Kopenhag'da Ermenilere yönelik soykırım ile ilgili bir konferans düzenlendi. Kapanış konuşmalarında tarihî gerçekler konusunda daha açık olunması ile ilgili beklentiler dile getirildi. Ermenistan Büyükelçisi, bugünkü Türklerin, soykırımdan sorumlu olanların suçlarını kabul etmediklerini söyledi. Benzer bir konferans İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi tarafından gerçekleştirilecekti. Ancak konferanstan bir gün önce Adalet Bakanı'nın parlamentoda yaptığı konuşmada üniversiteyi, hainlikle ve Türk milletini sırtından bıçaklamakla suçlaması üzerinde üniversite konferansı erteledi.

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk ceza yasasında, başka şeylerin yanı sıra, basın özgürlüğü sınırlandırılmakta ve temel ulusal çıkarlara aykırı olan hareketler ağır bir şekilde cezalandırılmaktadır. Söz konusu maddenin ilk taslağında Ermeni soykırımının gerçekten olduğuna dair görüş bildirmenin de cezası bulunuyor.

Komisyon Türkiye'nin yeni ceza yasası ile de göz yumulan ifade özgürlüğünü bastırmasını hâlâ savunmaya çalışıyor mu?

88 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2412/05.

89 UEN: Union for Europe of the Nations Group, Uluslar Avrupası.

Komisyona, bu tür üniversite konferanslarını yasaklayan bir ülkenin AB üyesi olacağına hâlâ inanıyor mu?

Komisyona Cevabı⁹⁰

29 Ağustos 2005

Türkiye'nin ilerleme raporunda yeni ceza kanununun ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ile ilgili sınırlı bir ilerleme getirdiği belirtilmişti. Daha sonra Türk parlamentosu ceza yasasında bir dizi değişiklik yaptı ve bu değişiklikler 1 Haziran 2005'te yürürlüğe girdi. Bu değişikliklerin etkisi, daha çok uygulamaya bağlı olduğundan ileride görülecektir.

Diğer konuda, Komisyon Boğaziçi Üniversitesi'nin Ermenistan ile ilgili konferansını erteleme kararından haberdardır.

7 Kasım 2005

Konu: Ermeni-Türk Gazetecinin “Türk devletine hakaret etmesi” nedeniyle suçlanması⁹¹

Konsey'e

Philip Claeyns (Bağımsız, Belçika):

7 Ekim'de Ermeni-Türk haftalık gazetesi Agos için çalışan gazeteci Hrant Dink, “Türk devletine hakaret etmek” ve “Türk kimliğini zayıflatmak” suçlarından Türk mahkemelerince altı aylık hapis cezasına çarptırılmıştır. Dink'in “suçları” tekrarlaması halinde, ertelenen ceza uygulanabilecektir. Türkiye'nin yeni ceza yasasında, bazı fikirler, özellikle de uygulama alanına baktığımızda Ermeni soykırımı, Kürtlere yönelik ayrımcılık, Kuzey Kıbrıs'ın işgali gibi fikirler hâlâ devlete hakaret kapsamında yer alıyor. Bunun cezası hafifletilmekle birlikte, hapis cezası hâlâ olasılık dâhilinde. Bu ceza yasası ile basın ve ifade özgürlüğü büyük ölçüde imkânsız hale gelmekte.

Konsey, Türk ceza yasasını AB'deki demokrasi standartları ile aynı çizgiye getirmek için ne gibi tedbirler aldı?

Hrant Dink'in cezaya çarptırılmasının sonucu olarak Türkiye ile katılım müzakerelerinin durdurulması konusunda bir uyarı mesajı gönderilecek mi?

Claeyns'in tespit ve eleştirileri yerinde olsa dahi, Türkiye'nin tehdit edilebilecek olması önemli bir sorundur. Eleştirilerin yapılması ile müzakereleri durdurma

90 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2412/2005.

91 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4071/05.

tehdidinin kullanılması arasında büyük mesafe bulunmaktadır. Bu tehdidin kullanılması, eleştirileri yapanları Türkiye'nin üzerine çıkarmakta, dolayısıyla var olan eşitsizliği daha da büyütülmektedir. Bu "hierarchy", Türkiye'nin, kendisine yöneltilen eleştirileri dikkate almak yerine, en baştan tepki göstermesine neden olabilmektedir.

2006

28 Nisan 2006

Konu: Hırvatistan'ın İtalyan nüfusa yönelik katliamı kabul etmesi⁹²

Komisyon'a

Roberta Angelilli (İtalya)

Yugoslav Komünist rejiminin Hırvat otoritelerinin, 1945 – 1948 yılları arasında ülkedeki İtalyan nüfusa yönelik geniş kapsamlı bir etnik temizleme yürüterek, 20.000'den fazla masum kurbanı öldürdüğü bugün artık tarihî bir gerçektir. Fakat aradan geçen 50 yıla rağmen Hırvatistan hâlâ katliam nedeniyle sorumluluğunu kabul etmemiştir.

Bu tehdidin kullanılması, eleştirileri yapanları Türkiye'nin üzerine çıkarmakta, dolayısıyla var olan eşitsizliği daha da büyütülmektedir.

İtalyan nüfusa yönelik tarihî, siyasi ve ahlaki sorumluluğun kabul edilmesi, tıpkı Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımaması gerektiğinde olduğu gibi, Hırvatistan'ın da AB katılım müzakerelerini tamamlayabilmesi için çok önemli bir koşul olarak benimsenmelidir. Hırvatistan'ın bu konudaki sorumluluğunu kabul etmesi Türkiye için yapıldığı gibi Hırvatistan için de üyelik öncesi koşul olarak kabul edilecek mi?...

19 Mayıs 2006

Konu: Türkiye'nin Fransız işletmelerine boykot tehdidi⁹³

Komisyon'a

Koenraad Dillen (Bağımsız, Belçika):

Fransız Parlamentosu'nda, II. Dünya Savaşı'ndaki Yahudi soykırımının inkârının suç sayılmasına benzer şekilde, Sosyalistler tarafından hazırlanan

92 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-1812/06.

93 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2231/06.

Ermeni soykırımını inkâr etmenin suç sayılması şeklindeki yasa tasarısı tartışılmakta. Bu, tabii ki tamamen Fransa'nın kendi iç meselesidir.

Ancak Türk Hükümeti, Paris'teki Büyükelçisi Osman Korutürk'ü çağırmış ve Fransa'yı, tasarının kabul edilmesi durumunda ikili ilişkilerin ciddi şekilde bozulacağı yönünde uyarmıştır. Fransız ürünlerinin boykot edilme olasılığı da tedbirler arasında yer almaktadır...

10 Mayıs tarihli Le Figaro gazetesinde yer alan bir rapora göre internette Axa, Danone, L'Oréal, Renault, Lafarge gibi Fransız firmalarına yönelik boykot çağrısı dolaşmaktadır. Türkiye'nin ilk nükleer santralini yapacak olan Areva Grubu ile olan sözleşme de bu durumda risk altındadır.

2001 yılında Fransız Parlamentosu Ermeni soykırımını tanıdığında Türkiye, aralarında Thomson ve Alcatel gibi şirketlerin de bulunduğu firmalarla olan mevcut sözleşmelerini iptal etmişti.

- 1. Komisyon Türk Hükümetinin Fransa'ya karşı bu ekonomik ve ticari tehditlerinin farkında mı?*
- 2. Ankara'nın bu davranışı Avrupa Anlaşmalarının ve iç pazarın ruhuna aykırı değil mi?*
- 3. Komisyon, Ankara'nın Fransız şirketlerine yönelik boykotu derhal durdurması için uyarmak amacıyla ne gibi tedbirler alacak?*
- 4. Bütün bu gerçekler ışığında AB'ye katılım müzakerelerinin askıya alınması gerekmez mi?*

Belçikalı parlamenterin doğrudan Fransa ile Türkiye arasındaki ticarî ilişkileri ilgilendirebilecek bir konuyu bu kadar sahiplenmesi, eğer başka bir sebep yoksa, Avrupa ruhunun ulusal sınırları aştığını göstermesi açısından başarılı bir örnektir. Dillen'in Komisyon'a maddeler halinde yönelttiği soruların sonuncusu, öncekilerin değerini ortadan kaldırmaktadır. Son maddede müzakerelerin askıya alınmasından bahsetmesi, o noktaya kadar dile getirilenlerin gerçek sorun olmadığını, ancak müzakere sürecinin durdurulması için bahane olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Diğer bir ifadeyle, müzakereleri dondurabilmek için her fırsat değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Ülkeler arasındaki ilişkilerde meydana gelen gerginlikler, bozuşmadan da çözülebilmektedir. Özellikle Avrupa'nın yaklaşımında ilişkilerin her zaman normal düzeyde devam ettirilmesi önemlidir. AB üyeleri arasında yaşanan sorunlarda, şimdiye kadar hiçbir ülkenin üyelikten çıkarılması söz konusu olmamıştır. Türkiye ile Fransa'yı ilgilendiren bu konuda, başka hiçbir ara çözüm dile getirilmekten, müzakerelerin askıya alınmasından söz edilmesi dikkat çekicidir.

Komisyon Cevabı⁹⁴

30 Haziran 2006

Komisyon, söz konusu tasarinın Fransız Parlamentosu'nun gündeminden çıkarıldığını öğrenmiş bulunuyor. Komisyon, Türk Hükümetinin Fransa'ya yönelik herhangi bir ekonomik ya da ticari tehdit yönelttiğinden haberdar değildir.

...Türkiye'nin katılım yönündeki ilerlemeleri Kopenhag kriterleri, katılım anlaşması ve Gümrük Birliği doğrultusunda ölçülmektedir.

Müzakere çerçevesinin üçüncü paragrafında "Türkiye'de özgürlük, demokrasi, insan haklarına yönelik saygı, temel haklar ve Birliğin temelini oluşturan hukuk devleti gibi ilkelerle ilgili olarak ciddi ve ısrarlı ihlal olması durumunda Komisyon, kendi inisiyatifiyle veya üye devletlerin üçte birinin önerisi üzerine müzakereleri askıya almayı önerebilir..." denmektedir.

9 Haziran 2006

Konu: Ermenistan ve Türkiye arasındaki sınırın yeniden açılması⁹⁵

Komisyon'a

Marie Isler Béguin (Yeşiller/EFA⁹⁶, Fransa)

1994 yılında Türkiye, iki ülke arasında var olan bütün kara ve demir yolu trafiğini keserek Ermenistan ile sınırını kapattı.

Sınırların kapatılması, her iki ülkede de sınıra yakın bölgeler üzerinde doğrudan ekonomik ve sosyal etki etti. Genel olarak bu alanın gelişimini yavaşlattı, Ermenistan'ın Güney Kafkasya'dan daha da izole olmasına sebep oldu.

Komisyon, Ermenistan-Türkiye sınırının açılmasını AB ile Türkiye arasında 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılan katılım müzakereleri için öncelikli bir konu olarak kabul ediyor mu?

Komisyon, komşularından biri ile sınırını kapalı tutan bir ülkeyi yeni üye olarak kabul edecek midir?

Türkiye, sınırı kapatmasını AB'ye hangi sebeplerle açıklıyor? Komisyon, bu sebepleri geçerli olarak kabul ediyor mu?

94 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2231/2006.

95 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2503/06.

96 EFA: European Free Alliance, Avrupa Hür İttifakı.

4 Temmuz 2006

Konu: Ermeni soykırımı⁹⁷

Komisyon’a

Mogens Camre (UEN⁹⁸, Danimarka)

Holokost’un – yani Yahudilerin Naziler tarafından yok edilmesinin – inkârı, birçok medeni ülkede, haklı olarak, kesinlikle kabul edilemez görülmektedir. Ve bildiğimiz gibi Holokost’un inkâr edilmesi birçok ülkede suçtur.

Bu, Holokost’un dünya tarihindeki en büyük suçlardan biri olduğunun anlaşılması ve kabul edilmesi ihtiyacı ile, aynı zamanda ölmüşlere, kurtulanlara ve onların soylarına olan saygı ile bu tür suçların bir daha işlenmesini engellemek için bir tür tedbir olarak görülerek meşrulaştırılmaktadır.

Batı dünyasının Holokost’un inkâr edilmesine yönelik tutumu ile çelişkili olarak, Türkler Ermenilere, Süryanilere ve Yunanlılara 1912 ve 1923 yılları arasında yaptıkları soykırımı resmî olarak inkâr etmektedirler. Üç milyondan fazla Hıristiyan kültüründen insan Türkiye’deki etnik temizlik süreci içinde öldürülmüş ya da açlıktan ölüme mahkûm edilmiştir.

Bugünün Türkiye’sinde hiç kimse önceki kuşaklar tarafından gerçekleştirilen eylemler nedeniyle sorumluluk taşımıyor, fakat Türk resmî yetkililerinin tarihî gerçekleri kabul etmek istememeleri ve Türkiye’nin bu olayların gerçekleştiğini tartışan vatandaşlarına soruşturma açması ciddi bir konudur.

Dolayısıyla Türkiye Nazi soykırımını inkâr eden bazı bireyler ya da İran hükümeti ile tamamen eşdeğer bir şekilde Holokost’u inkâr ettiğinden dolayı suçludur.

Komisyon, AB’ye üye olmak isteyen bir ülkenin soykırımını inkâr etmesini nasıl karşılıyor?

Danimarkalı parlamenterin, soykırım yapıldığını iddia ettiği insanları, bir grup ya da insan olarak görmek yerine “Hıristiyan kültüründen insan” şeklinde

Danimarkalı parlamenterin, soykırım yapıldığını iddia ettiği insanları, bir grup ya da insan olarak görmek yerine “Hıristiyan kültüründen insan” şeklinde tanımlaması, bir kez daha vurguyu Hıristiyanlara yaparak dikkat çekme çabasını göstermektedir.

97 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2992/06.

98 UEN: Union for Europe of the Nations Group, Uluslar Avrupası.

tanımlaması, bir kez daha vurguyu Hıristiyanlara yaparak dikkat çekme çabasını göstermektedir.

12 Ekim 2006

Konu: Ermeni Soykırımı⁹⁹

Konsey'e

Nils Lundgren (İsveç):

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac 30 Eylül'de Ermenistan'da yaptığı konuşmasında Türkiye'nin AB üyesi olabilmek için Ermenilere yönelik soykırımı kabul etmesi gerektiğini söyledi. Chirac, soykırımın kabul edilmesini üyelik için bir ön koşul olarak ifade etti. 3 Ekim'de AB'nin genişlemeden sorumlu komiseri Olli Rehn tam tersi bir tutum takındı ve Türkiye'nin AB'ye katılabilmesi için soykırımı kabul etmesine gerek olmadığını söyledi. AB'ye yeni üyelerin katılmasına karar veren Konsey'dir. Başkanlık, Türkiye'nin Ermenilere yönelik soykırımı kabul etmesi gerektiğini düşünüyor mu? Konsey'in bu siyasi mesele üzerindeki ortak tutumu nedir?

20 Ekim 2006

Konu: Komisyoner Rehn'in Fransa'nın içişlerine eşi benzeri görülmemiş bir şekilde müdahalesi¹⁰⁰

Komisyon'a

Georgios Karatzaferis (IND/DEM¹⁰¹, Yunanistan):

Yunan basınına göre Komiser Rehn, Fransız Ulusal Meclisi'nde oylamaya sunulacak olan bir yasa tasarısı ile ilgili olarak, parlamentonun demokratik yollarla seçilmiş üyelerine, nedeni anlaşılmayan açıklama ve talimatlarda bulunmuştur. Ermeni soykırımını inkâr etmeyi suç sayacak olan yasa tasarısının ters tepebileceği ve AB ile Türkiye ilişkileri üzerinde ciddi sonuçları olabileceği üzerinde durarak, parlamenterleri sorumlulukları ile yüzleşmeye davet etmiştir...

Yasanın kabul edilmesinin iki sonucu olabilir: Türkiye'deki Ermeni meselesi ile ilgili tartışmaları sınırlandırabilir ve aynı zamanda ülkede konuşma özgürlüğünün tartışılması için de engel oluşturabilir...

99 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. H-0885/06.

100 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4505/06.

101 IND/DEM: Independence/Democracy Group, Bağımsız/Demokrasi Grubu.

Bay Rehn, Türk tutumuna destek vererek, Avrupa'nın en eski demokrasilerinden birinin demokratik yollarla seçilmiş üyelerine talimat vermek suretiyle hangi meşru gereklere ve sebeplere dayanarak Fransa'nın işlerine müdahale etmektedir?...

Bay Rehn, çabalarını Ankara'daki Kemalist-milliyetçi yetkilileri, Pontus Rumlarına ve Ermenilere yönelik soykırım gibi ırkçı ve nefret içerikli suçlarını kabul etmedikleri müddetçe AB'ye üye olamayacakları konusunda ikna etmek için harcasa daha iyi değil mi?

Yunan parlamenterin bu konuşması da, genellikle “kraldan çok kralcı” olanlarda görülen bir şekilde öfke ile doludur. Karatzaferis, bir Komisyon üyesinin Fransa'ya yönelik değerlendirmesini “işlerine müdahale”, üstelik “Fransa gibi Avrupa'nın en eski demokrasilerinden biri” olan bir ülkenin işlerine müdahale olarak değerlendirebilmektedir. Fransa'ya “talimat” verilmesini kabul etmeyen Yunan parlamenter, aynı komiserden Türkiye'ye soykırım iddialarını kabul etmesi için talimat vermesi, hatta tehdit etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bir kez daha, parlamenterin tek yanlı yaklaşımı, sözlerini ve iddialarını değersizleştirmektedir.

26 Ekim 2006

Konu: Ermeni soykırımı ile ilgili ifade özgürlüğünü sınırlandıran Fransız sanat taslağı¹⁰²

Komisyon'a

Marco Cappato (ALDE¹⁰³, İtalya)

Fransız Ulusal Meclisi, yürürlüğe kesin olarak girmesi durumunda, 1915 yılında Ermeni soykırımının gerçekten var olduğuna yönelik muhalif görüş bildirene 45.000 avro ile beş yıl hapis cezası arasında yaptırım uygulanmasını öngören bir yasayı kabul etti.

Türkiye'de, soykırım konusunu gündeme getirdikleri için haklarında soruşturma açılmış bulunan üç Ermeni entelektüeline göre, bu karar soykırım ile mücadeleyi amaçlamakta ve sorumluluk ile evrensel insan hakları ilkeleri üzerine kurulmuş gibi görünmektedir; fakat gerçekte, her insanın hakkı olan ifade özgürlüğü ilkesinin tam karşısında durmaktadır. (Etyen Mahçupyan, Hrant Dink, Ragıp Zarakolu, Le Monde, 13 Ekim 2006)

Komisyon; bu kararın bir üye ülkede kabul edilmesi durumunda, Avrupa vatandaşlarının temel özgürlüklerinin karşısında bir işleve sahip olacağını,

¹⁰² Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4590/06.

¹⁰³ ALDE: Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe, Avrupa Demokratları ve Liberalleri Grubu İttifakı.

özellikle tarihçilerin ve uzmanların önyargılar empoze edilmeden hâlâ tartışmak istedikleri alanlarda düşünce özgürlüğü ile fikirlerin serbest dolaşımını engelleyebileceğini hissetmiyor mu?

Komisyon, bu yasanın kabul edilmesi durumunda ifade özgürlüğünü ihlal edebileceği konusunda Fransız yetkililerini uyaracak mıdır?

Komisyon Cevabı¹⁰⁴

22 Aralık 2006

Komisyon, Ermeni soykırımının inkar edilmesini yasaklayacak olan Fransız yasa tasarısından haberdardır. 12 Ekim 2006 tarihinde Fransız gazetesi Libération'da yayınlanan bir makalede, Komisyon'un genişlemeden sorumlu üyesi, sadece Türk toplumu içinde, Türkiye ile Ermenistan arasında ve Türkiye ile Ermeni cemaati arasında gerçekleşecek açık ve demokratik bir tartışmanın 1915 trajik olayları ile ilgili bir uzlaşma sağlayabileceğini savunmuştur. Bu konuda olumlu adımlar atılmaktadır. Geçen sene Türk Başbakanı bağımsız tarihçilerden ve diğer uluslararası uzmanlardan oluşan ve herhangi bir koşul olmaksızın ilgili tüm arşivlere erişimleri sağlanarak ortak bir komisyon kurulmasını önermiştir. Konuyla ilgili tüm görüşlerin ifade edildiği bir konferans 2005 yılının sonbaharında İstanbul'da gerçekleşmiştir. Genel olarak, Türk toplumunda Ermeni konusu ile ilgili yapılan tartışmalar artmıştır.

31 Ekim 2006

Konu: Fransa'da Ermeni soykırımının inkâr edilmesine cezaî tepki¹⁰⁵

Komisyon'a

Kyriacos Triantaphyllides (GUE¹⁰⁶/NGL¹⁰⁷, Kıbrıs Rum Kesimi):

Fransız Ulusal Meclisi, Türkiye'nin tepkilerini dikkate almayarak, 1915 Ermeni soykırımını inkar edenler için bir yıl hapis cezası ile birlikte 45.000 avroluk para cezası uygulanmasını öngören yasa tasarısını kabul etti. Türk Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, bu yasanın Türkiye ile Fransa arasında uzun süredir var olan ilişkileri ciddi şekilde bozduğunu söyledi. 11 Ekim'de Türk yasa koyucuları Cezayirlilerin 1945 yılında Fransız sömürge güçleri tarafından soykırıma uğratılmasını kabul eden bir yasayı gündeme getirerek

104 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4590/2006.

105 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4691/06.

106 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

107 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

cevap verdiler. Türk hükümeti ayrıca, halkın ifadesi olarak uygulanan Fransız ürünlerine yönelik boykotu durduramadığını açıkladı.

Komisyon’un bu konudaki görüşü nedir? Komisyon, bu tür tepkilerin Türkiye tarafından yansıtılan Avrupa imajı ile uyumlu olduğuna inanıyor mu?

Komisyon Cevabı¹⁰⁸

11 Aralık 2006

Fransız Meclisi’nin Ermeni soykırımının varlığına muhalefet etmeyi bastıran yasa tasarısını kabul etmesi Türkiye’de geniş çaplı bir tepkiye yol açmıştır.

Ancak Türk hükümeti, Türk kamuoyunun Fransız ürünlerine boykot uygulanması yönündeki baskısına direnmiştir.

Üstelik tüm siyasi partiler Fransız yasa tasarısını kınarken, tarih ile ilgili konuların politikacılar tarafından değil tarihçiler tarafından tartışılmasını öneren ortak bir bildiri imzalamak yönünde anlaşmaya varmışlardır. Bu bağlamda, söz konusu bildiri Türk Başbakanı’nın, ilgili arşivlere hiçbir koşula bağlı olmaksızın girme hakkına sahip olacak bağımsız tarihçilerden ve uluslararası uzmanlardan oluşan ortak bir komisyon kurma teklifini hatırlatmaktadır.

14 Kasım 2006

Parlamento, 14 Kasım 2006’da “Ermeni soykırımı” konulu bir soru zamanı düzenlenmiş ve parlamenterler konuyla ilgili olarak Konsey’e çeşitli sorular yöneltmişlerdir.¹⁰⁹

Nils Lundgren (İsveç):

Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac 30 Eylül’de Ermenistan’da yaptığı konuşmada Türkiye’nin AB üyesi olması için Ermenilere yönelik soykırımı tanınmasını gerektiğini söyledi. 3 Ekim’de ise Genişlemeden Sorumlu Komiser Olli Rehn, bunun tam tersini, Türkiye’nin üye olmak için Ermeni soykırımını tanınmasına gerek olmadığını ifade etti. Sonuçta Türkiye’nin üyeliğine karar verecek olan Konsey’dir. Konsey’in bu konudaki ortak tutumu nedir?

108 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-4691/2006.

109 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. B6-0445/2006.

Lundgren'in kısa süre önce dile getirmesine rağmen, bir kez daha gündeme taşıdığı aynı sorunun cevabını, Dönem Başkanı Finlandiya'dan Paula Lehtomäki şöyle vermiştir:

...Konsey, Ermeni soykırımı iddiaları ile ilgili bir görüş belirlemeyecektir. Tarihî yargılar yapmak tarihçilerin işidir. Türkiye'de Ermeni meselesi ile ilgili olarak düzenlenen konferans ve Başbakanın Türk-Ermeni tarihçilerden oluşan ortak komisyon kurarak 1915 yılının trajik olaylarının incelenmesi önerisi gibi girişimlerle ilgili olarak olumlu görüşümüz var. Birlik, Türkiye'yi komşusu Ermenistan ile ilişkilerini geliştirmesi, özellikle de bütün bölge için fayda getirecek olan sınırların açılması yolunda her şeyi yapması için teşvik etmektedir. Konsey, bu yaz, Türkiye ile olan genişleme sürecine bağlı kalacağını ve müzakere süreci içinde yeni kriterler koymayacağını yinelemiştir.

Danuté Budreikaité (ALDE¹¹⁰, Litvanya):

Sayın Bakan, tarihi değerlendirmesi gerekenlerin tarihçiler olması konusunda size katılıyorum, fakat onların da farklı tutumları olabiliyor. Demokratik bir devlet, eğer kendi geçmişini değerlendiremiyorsa o zaman bu ülkeye demokratik diyemeyiz. Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiği konusunda şüphelerim var...Türkiye AB üyelik koşullarını dikte ediyor, dolayısıyla Türkiye'nin ciddi sonuçları olabilecek başka konularda da dikte etmesinden endişe ediyorum.

Piia-Noora Kauppi (EPP-ED¹¹¹, Finlandiya):

...Sayın Bakan, Ermeni soykırımının Türkiye'nin üyeliği önünde yeni bir koşul olarak konamayacağını iki kere söylediniz. Komisyon da aynı düşüncede. Bu, Konsey'in ortak tutumu mu? Fransa'da Ermeni soykırımı ile ilgili yasal süreç tartışılıyor.

Lehtomäki:

...daha önce de söylediğim gibi Konsey genişleme sürecine yeni kriterler eklemeyeceğine dair ortak tutum belirlemiştir...

110 ALDE: Group of the Alliance of Liberals and Democrats for Europe, Avrupa Demokratları ve Liberalleri Grubu İttifakı.

111 EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

2007

1 Şubat 2007

Konu: Gazeteci Hrant Dink Cinayeti¹¹²

Komisyon’a

Kyriacos Triantaphyllides (GUE¹¹³/NGL¹¹⁴, Kıbrıs Rum Kesimi)

19 Ocak 2007 tarihinde Ermeni kökenli Türk gazeteci Hrant Dink Türkiye’de bir suikast sonucu öldürülmüştür. Dink, Ermeni soykırımı konusundaki tutumu ve Türk ceza yasasının 301. maddesi doğrultusunda Ermeni soykırımını açıkladığı için hüküm giymesi ile tanınıyordu.

Komisyon bu konuda herhangi bir görüş bildirecek mi?

Komisyon 301. maddenin kaldırılması için hangi çabaları gösteriyor?

Bu tür bir suikast AB’nin sahip olduğu demokrasi ve hukuk ilkeleri ile uyuşur mu?

Ermeni Parlamentosu Sözcüsü Torosian’ın suikast sonrasında söylediği “bu suikasttan sonra Türkiye, AB üyesi olmayı hayal bile etmesin” şeklindeki sözlerini Komisyon nasıl yorumluyor?

Kıbrıs’ın güney kesiminden gelen parlamenterin konuşmasında dile getirdikleri bir kez daha, içerdiği öfke ve tuhaf suçlamalar nedeniyle dikkat çekmektedir.

Kıbrıs’ın güney kesiminden gelen parlamenterin konuşmasında dile getirdikleri bir kez daha, içerdiği öfke ve tuhaf suçlamalar nedeniyle dikkat çekmektedir. “Suikastın AB’nin sahip olduğu demokrasi ve hukuk ilkeleri ile” uyuşmadığı ileri sürülmektedir. Bir ülkede suikast gerçekleştirilmesi ile demokrasi ve hukuk ilkeleri arasında nasıl bir bağlantı kurulmaya çalışıldığı da açıklanmamıştır. Her ülkede suikastlar gerçekleştirilmekte ve cinayetler işlenmektedir. Sorun, bu tür suçların var olması değil, sonrasında yargılanma safhasında ortaya çıkabilir. Eğer Rum parlamenter, eleştirisini duruşma üzerinde yapsaydı, yargı sürecindeki aksaklıkların dile getirilmesi, değerli bir eleştiri olarak kabul edilebilirdi. Fakat suikast ile AB değerleri arasında bağlantı kurmak, Türkiye’yi suçlamak için tamamen bir zorlama niteliğindedir.

112 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-0305/07.

113 GUE: Group for the European United Left, Avrupa Birleşik Solu.

114 NGL: Nordic Green Left, İskandinav Yeşil Sol.

13 Şubat 2007

Konu: Holokost'un inkârı¹¹⁵

Komisyon'a

Frank Vanhecke (ITS¹¹⁶, Belçika):

Alman Adalet Bakanı Brigitte Zypries (SPD) Holokost'un inkâr edilmesinin bütün AB üyesi ülkelerde suç olarak kabul edilmesi için çalışıyor. Bu, Almanya'nın AB dönem başkanlığı için öncelikli amaçlar arasında gösterildi. Komisyon'un Adalet ve İçişlerinden sorumlu temsilcisi Franco Frattini tarafından da destekleniyor. Frattini'nin sözcüsü, "bu, ırkçılar ve yabancı düşmanları için AB içinde hiçbir güvenli bölge olmadığına yönelik iyi bir işaret olacaktır" şeklinde konuştu.

Holokost'ta hayatta kalan Nobel ödüllü Eli Wiesel, Ermeni soykırımını "Holokost'tan önceki Holokost" olarak nitelendirmiştir. 2005 yılında ünlü tarihçi Huberta von Voss, "Portraits of Hope" adlı kapsamlı çalışmasında 20. yüzyılın başındaki Ermeni soykırımının inkâr edilemez olduğunu belirtmiştir.

Eski Fransız Dışişleri Bakanı Barnier 2004 yılının Aralık ayında, her ne kadar "Ermeni sorunu katılım müzakereleri başlamadan çözümlenmelidir" demişse de AB bu konuyu bir sorun olarak dikkate almadı.

Komisyon'un 2004 tarihli ilerleme raporunda Ermeni soykırımının en ufak bir bahsi bile geçmemektedir.

2004 yılının Aralık ayında Hollanda Parlamentosu, bu sorunun Avrupa düzeyinde ele alınmamasından ötürü özel bir karar kabul etmiştir.

Komisyon, Ermenilerin kitlesel öldürülmelerinin yasal tanımlamasının soykırım olduğuna katılıyor mu?

Eğer katılıyorsa, aynı şeyi Ermeni soykırımı için düşünmezken, Yahudilerin soykırımının inkâr edilmesinin suç olmasını yasal, siyasi ve ahlakî açılarından kabul edilebilir görüyor mu?

115 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-0585/07.

116 ITS: Identity, Tradition and Sovereignty; Kimlik, Gelenek ve Egemenlik.

20 Temmuz 2007

Konu: Türkiye'deki Ermeni soykırımı inkâr duruşması¹¹⁷

Komisyon'a

Charles Tannock (EPP-ED¹¹⁸, İngiltere):

2007 yılının Ocak ayında Türk-Ermeni gazetesi Agos'un editörü Hrant Dink'in trajik cinayetinin arkasından, bu yayın organına ve çalışanlarına yönelik Türk otoriteleri tarafından gerçekleştirilen sözde yıldırma ve adli istismar uygulamaları sona ermemiştir. Gazetenin bugünkü editörü olan, Hrant Dink'in oğlu Arat Dink ve üç meslektaşı, Türk Ceza Yasasının 301. maddesi doğrultusunda "Türklüğü kötülemek" sebebiyle suçlanmışlardır. Suçları, devletin 1915 Ermeni soykırımını inkâr etmesine meydan okumaktır...

Portekiz Dönem Başkanlığı Türkiye ile müzakereleri yeniden başlatmayı düşünürken, Türkiye'nin 301. maddeyi kaldırması ya da yeniden düzenlemesi ve Arat Dink ile meslektaşlarına yönelik davayı düşürmesi için teşvik edilmesi gerekmez mi?

2009

23 Ekim 2009

Konu: Türkiye'nin Ermeni soykırımı meselesini ele alması¹¹⁹

Komisyon'a

Morten Messerschmidt (EFD¹²⁰, Danimarka)

Komisyon, 10 Ekim 2009 tarihinde Zürih'te Türkiye ile Ermenistan arasında diplomatik ilişki kurulmasına yönelik belgenin imzalanmasının Türkiye'nin Ermeni soykırımını ele almasına darbe vurduğunu düşünüyor mu? Türkiye, hâlâ resmî olarak "soykırım" kelimesini kullanmaya itiraz ediyorken ve Türk Ceza Kanunu'nun meşhur 301. maddesi – kozmetik değişiklikler dışında – hâlâ Türkiye'deki ultra-milliyetçi grupların "Türklüğe saldırı" sebebiyle makalelerinde ya da kitaplarında 1915 yılında Ermenilere yapılan soykırımdan bahseden gazetecilere, yazarlara, editörlere dava açma imkanı

117 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-3744/07.

118 EPP-ED: Group of the European People's Party (Christian Democrats) and European Democrats, Avrupa Halkları Partisi (Hıristiyan Demokratlar) ve Avrupa Demokratları Grubu.

119 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-5191/09.

120 EFD: Europe of Freedom and Democracy; Özgürlük ve Demokrasi Avrupası.

verirken, ayrıca 301. madde ile ilgili tüm davaların Adalet Bakanı tarafından onaylanmasının gerekmesi nedeniyle yasama ile yürütme arasındaki ayırımı muğlaklaştırırken bu doğru olabilir mi? 301. madde ile ilgili bu durum en son, yazar Temel Demirer'in dava edilmesi ile meydana geldi. Demirer, Ermeni asıllı editör Hrant Dink'in Ermeni olduğu için değil, Ermenilere yönelik soykırım yapıldığını kabul ettiği için öldürüldüğünü söylemişti. Dink'in açıklamaları, Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin tarafından "kimsenin benim devletime katil demesine izin vermeyeceğim" sözleri ile karşılık bulunmuştu. Bununla ilgili bir kaynak için Danimarka gazetesi Politiken'in 25 Mayıs 2009 tarihli baskısında "Tüm Türkler Pamuk Tarafından Hakarete Uğradı" başlıklı makaleye bakınız.

Komisyon Cevabı¹²¹

9 Aralık 2009

Komisyon, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ile ilgili Protokollerin imzalanmasını memnuniyetle karşılamaktadır.

...Komisyon Temel Demirer ile ilgili özel davayı yakından takip etmektedir ve bu konuyu 2008 İlerleme Raporunda belirtmiştir.

9 Kasım 2009

Konu: Yakın zamanda Türkiye ve Ermenistan arasındaki yakınlaşma¹²²

Konsey'e

Charles Tannock (ECR¹²³, İngiltere)

Konsey'in Türkiye ile Ermenistan arasındaki yakınlaşma ile ilgili görüşü nedir? Konsey, eğer gerçekleştirilirse böyle bir yakınlaşmanın bölgesel istikrara nasıl katkıda bulunacağına inanıyor? Avrupa Parlamentosu'nun Ermeni soykırımını tanıdığı düşünüldüğünde, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin uzun dönemli başarısı için Ermeni soykırımının tanınması konusu Konsey'e göre ne kadar önemlidir? Ayrıca Konsey, Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanınmasının AB üyeliği için bir gereklilik olduğuna ne derece inanıyor?

121 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-5191/2009.

122 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-5944/09.

123 ECR: European Conservatives and Reformists, Avrupa Muhafazakârları ve Reformistleri.

2010

26 Mart 2010

Konu: İsveç'teki Türk Büyükelçisi Ermeni soykırımı kararı ile ilgili oylamayı protesto etmektedir¹²⁴

Komisyon

Philip Claey's (Bağımsız, Belçika)

İsveç'teki Türk Büyükelçisi, İsveç Parlamentosu'nun Ermeni soykırımı ile ilgili kararını protesto için Türkiye'ye geri çağırıldı. Komisyon bu gerçeklerin farkında mı? Bu konu ile ilgili olarak Türk hükümeti ile temasa geçildi mi?

Komisyon, Türk hükümetinin Ermeni soykırımını inkar etmesini kopenhag kriterleri içinde mi kabul ediyor? Komisyon Türkiye'nin tutumunun katılım müzakerelerine yardım edeceğini mi düşünüyor?

Komisyon Cevabı¹²⁵

30 Mart 2010

Komisyon, Ermeni meselesi ile ilgili olarak Türkiye'de açık ve güvenilir kaynaklara dayanan bir tartışma ortamının geliştirilmesini teşvik etmektedir. Bu, Komisyon Başkanı'nun görüşü ile de tutarlıdır: "Çok hassas bir konu olan Ermenistan, Türk toplumunun kendisi tarafından değerlendirilmelidir, bu bir tarihî yorum ve analiz meselesidir."

Komisyon'un genişlemeden sorumlu temsilcisi de, sadece Türk toplumunda, Türkiye ve Ermenistan arasında ve Türk ile Ermeni cemaatleri arasında gerçekleşecek olan açık ve demokratik bir tartışmanın 1915 olayları ile ilgili uzlaşma sağlayacağını savunmaktadır.

İnkâr meselesi konusunda, Komisyon'un ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadele konusundaki çerçeve kararı Uluslararası Ceza Mahkemesi 6, 7 ve 8. maddeleri ile açıklanan soykırım, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçlarının ırkçı ya da yabancı düşmanlığı niyeti ile kamusal alanda affedilmesinin suç olarak kabul edilmesine yönelik daha açık bir yaklaşım getirmektedir. Diğer taraftan Konsey, soykırım suçlarının kabaca önemsizleştirilmesi, inkâr edilmesi ve affedilmesinin yaptırım gerektirip gerektirmediği veya bir suç teşkil edip etmediği ya da ne derece suç teşkil ettiği gibi noktaları hâlâ değerlendirmektedir.

124 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-1883/10.

125 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-0585/2007.

22 Nisan 2010

Konu: Ermeni soykırımı – Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisi¹²⁶

Komisyon'a

Franz Obermayr (Bağımsız, Avusturya)

Hem İsveç Parlamentosu hem de ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi, I. Dünya Savaşı sırasında Türklerin Ermenilere yönelik katliamlarını soykırım olarak tanımlayan kararlar çıkarmışlardır. Türk Başbakanı Erdoğan, bu kararları “saçmalık”, “maskaralık” ve “yanlış politikaların ürünü” olarak değerlendirdi, ayrıca Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki ilişkilerin gerildiğini söyledi...Erdoğan ayrıca, geçerli oturma izinleri olmayan 100.000 Ermeni'yi sınır dışı etme tehdidinde de bulundu.

Komisyon, Türk Başbakanının ABD ve İsveç'e karşı savurduğu bu açık tehditleri, özellikle Türkiye'nin demokratik ve siyasi olgunluğu ve katılım müzakerelerinin geleceği çerçevesinde nasıl değerlendiriyor?

Komisyon, Erdoğan'ın 100.000 Ermeni'yi sınır dışı etme tehdidinde uygun bir şekilde tepki verebilecek mi?

Erdoğan'ın bu açıklamalarının Türkiye'nin AB ile sürdürdüğü katılım müzakereleri için uygun sonuçları olacak mı?

1 Haziran 2010

Konu: Türkiye ile İlişkiler¹²⁷

Jonas Sjöstedt (İsveç)

Hıristiyan azınlıkların insan hakları ihlali devam ediyor. Bireylerin kendi dinlerinin gerektirdiği gibi özgürce ibadet edebilmeleri ve kendi dillerini kullanmaları, uygulamada kısıtlanmıştır. Eski kilise ve manastırlar harap durumdadır veya kasıtlı olarak yıkılmaktadır. Türk yetkililer, geçtiğimiz yüzyılın başlarında Ermenilere ve Süryanilere yaptıkları soykırımı inkâr etmeyi sürdürmektedirler.

Konsey, AB üyesi olma ihtimali bulunan Türkiye'deki Ermenilerin ve Süryanilerin baskı altında tutulması ile ilgili olarak nasıl bir tavır almayı düşünüyor?

126 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. E-2684/10.

127 Avrupa Parlamentosu tutanakları, belge no. H-0312/04.

Avrupa Parlamentosu’nun Önemi

Avrupa Parlamentosu, Lizbon Anlaşması ile biraz daha güçlendirilinceye kadar aslında neredeyse “etkisiz” denebilecek kadar zayıf bir kurum olmuştur. Ancak, temsilcilerinin halk tarafından seçildiği tek AB kurumunun bu denli güçsüz olması, beraberinde demokrasi açığı tartışmalarını getirmiş, sonuçta AB Parlamentosu’nun etkinliği artırılmıştır.

Parlamento, Konsey gibi hukuki-siyasi ya da Komisyon gibi hukuki-teknik bir kurum olmayıp, tamamen siyasi bir kurumdur. Her türlü konuda, çok sayıda tartışmanın yapıldığı bu siyasi arena, aynı zamanda propagandalara, lobi faaliyetlerine, rüşvetlere, etkilemelere açık olan, oy kaygıları ve yönlendirmelerle hareket edilen bir ortama da elverişlidir. Kararları bağlayıcı olmayan, raporları çoğu zaman sonuç getirmeyen Parlamento’nun yine de bazı konularda belirleyici olabilecek kadar önemi vardır. Örneğin, aday bir ülkenin üyeliği Parlamento tarafından da onaylanmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye’nin bir soykırım yaptığı konusunda kararı bulunan, üyelerinin Türkiye’yi “suçunu kabul bile etmeyecek kadar çağdışı” olarak gördüğü bir kurumun oylaması daha da önemli hale gelmektedir. Parlamentoda Ermeni meselesi ile ilgili olarak alınan kararlar, AB içinde bu konuya yaklaşımı belirleyen önemli bir kriter olarak değerlendirilebilir.¹²⁸ Bunun tam tersi de mümkündür. Parlamento belirleyici olmaksansa, zaten var olan mevcut yaklaşımı temsil eden bir kurum olarak da görülebilir.

*Avrupa Parlamentosu,
Lizbon Anlaşması ile
biraz daha
güçlendirilinceye kadar
aslında neredeyse
“etkisiz” denebilecek
kadar zayıf bir kurum
olmuştur.*

Parlamento’nun özellikle Türkiye aleyhinde raporlar hazırlaması veya kararlar alması durumunda zaman zaman Türk kamuoyuna yönelik olarak, bu belgelerin hiçbir bağlayıcılığı olmadığına ve sonuçların önemsiz olduğuna dair, belki de ortamı rahatlatmaya yönelik yorumlar yapılmaktadır. Bu değerlendirme doğru olmakla birlikte, kısmen sorunlar içermektedir. Parlamento’nun raporları, kararları, tavsiyeleri ve AB içindeki yetkililere yönelttiği sorular aslında tamamen, Konsey ile Komisyon üzerinde baskı yaratmaya ve bu önemli karar alıcı kurumları etkilemeye yöneliktir.

Bugün birçok ülkenin parlamentoları tarafından kabul edilen Ermeni soykırımı iddialarının başlangıç noktasını Avrupa Parlamentosu oluşturmaktadır. AB’nin en önemsiz, en etkisiz ve etkilenmesi en kolay olan kurumunun kabul etmesi ile, soykırım iddialarının doğru olduğu düşüncesi, üye ülkelere ve hatta üye ülkelerin de etki alanlarının olduğu diğer ülkelere yayılmıştır.

1987 kararı, “şimdilik” hukuki bir sonucu olmasa da, belli bir görüşü

128 Soner Karagöl, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

yansıtmaktadır. Türkiye’yi “soykırımcı” olarak görenlerin, çoğunluğu oluşturduğu bir kurumda, Türkiye’nin üyeliği için, “bu suçunu” kabul etmemiş olmasına rağmen “evet” sonucu çıkması bugünkü şartlar altında düşük görünmektedir. Halen baskı aracı olarak kullanılan 1987 kararının, üyelik zamanı geldiğinde “son bir koşul” ya da “son bir engelleme çabası” olarak ortaya sürülmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

1987 sonrasında da Türkiye’nin Ermeni “soykırımı”nı tanıması gerektiğini savunan birçok tartışma, basın açıklaması ve rapor hazırlanmıştır. “Soykırım”ın tanınması ile ilgili düşünceler ve baskılar sadece 1987 yılına ait olmayıp, günümüze kadar gelmektedir. Ermenistan yetkilileri, bugün için AB üyeliğinin bir ön şartı olarak görülmesi de, AB üyelerinin genel görüşünün sözde soykırımın tanınmasının bir ön şart olması gerektiği yönünde olduğunu ileri sürmektedirler. Bu bağlamda Ermeniler, Avrupa Parlamentosu kararının ciddi bir belge olduğuna, Türkiye’nin üyelik öncesi mutlaka sözde soykırımı tanıması ve sınırı açması gerektiğine inanmaktadırlar.¹²⁹

Parlamento kararlarında ya da belgelerinde, bir yandan Türkiye’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde işlenen suçlardan sorumlu tutulamayacağı vurgulanırken, diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti devletinin “soykırım”ı kabul etmesi yönünde baskılar yapılmaktadır. Türkiye’nin “sorumlu tutulamayacağı” şeklindeki ifadenin, aslında elbette Türkiye’nin sorumlu tutulacağı, hatta cezasını ödeyeceğinin önünde engel oluşturmadığını belirtmek gerekir. Bu kelime oyunu ile, Türkiye’ye “soykırım”ı kabul etmesi için, bu tanıma sonrasında Türkiye’yi herhangi bir yükümlülüğün beklemediği havası verilmeye çalışılmaktadır. Karagül, yine de bazı kararlarda Türk tezlerinden birinin desteklendiğine dikkat çekmektedir. Bu, Türk tarafının, konunun tarihsel olarak araştırılması için tarafsız ve bağımsız araştırmacılar tarafından oluşan uluslararası düzeyde bir kurulun oluşturulmasının önemine yer verilmesidir.¹³⁰

Türkiye’nin AB üyeliğini gündeme getirmesi ile aynı anda başlayan Ermeni iddialarının Parlamento tarafından kabul edilmesi süreci, Türkiye’nin üyelik sürecini kesme amaçlı bir girişim olarak görülmektedir. Bu iddia doğru olmakla birlikte eksiktir. Çünkü, üyeliğin önünün baştan tıkanması halinde, Parlamento’nun aldığı kararların Türkiye için hiçbir önemi kalmayacak, AB içinde Türkiye ile ilgili yapılan eleştiriler hedefini bulamayacak, adaylık statüsü olmadığından Türkiye ile AB arasındaki bağ kopacaktır. Bu nedenle, üyelik amacı için her şeyi kabul edeceği düşünülen Türkiye’ye yönelik baskı yapılması, üyeliğini reddetmekten çok daha mantıklı bir çıkarımdır. Üyelik süreci içinde Rumlar, Ermeniler, ayrılıkçı Kürt milliyetçileri ve tüm aşırı gruplar; insan hakları ve özgürlükler adı altında çeşitli taleplerde bulunabilmektedirler. Bu talepleri kabul ederek üyeliğe yaklaştığını zanneden Türkiye için, son anda “hayır” çıkmayacağını herhangi bir güvencesi bulunmamaktadır. Aksine, AB’nin bütün resmî belgeleri, sürecin “açık uçlu” olduğunu, diğer bir ifadeyle, adaylık sürecinin sonunun mutlaka üyelik olmadığını

129 “Armenia Positively Assesses European Parliament Decision on Turkey”, *PanARMENIAN.Net*, 29 Eylül 2006.

130 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

sıklıkla belirtmekte, bu şekilde de “verilmiş sözden dönmenin getireceği gayriahlâkîlikten ve sorumluluktan” kurtulmaktadırlar.

Parlamento’nun konuyla ilgili kararları ve raporları baskı aracı olarak kullanılmakta ve her an “soykırım” önkoşul olarak öne sürülerek üyeliği “durdurucu” etki edecek kadar tehlikeli görünmektedir. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir nokta, üyelik kararlarının her zaman “siyasi” olarak alındığı ve kararı genellikle birkaç büyük ülkenin verdiğidir. Türkiye’nin üyelik zamanı geldiğinde, “belirleyici ülkeler” eğer bu üyeliğin kendi çıkarlarına olduğuna inanırlarsa, o zaman üyeliğe “evet” şeklindeki kararı, ne Ermeni diasporası, ne Komisyon, ne Parlamento, ne de küçük ülkeler durdurabilir. Dolayısıyla, asıl önemli olan Türkiye’nin üyeliğinin AB’nin büyük ülkeleri tarafından istenip istenmemesidir. Böyle bir durumda, zaten “soykırım”ın, bırakalım kabul edilmesini, gerçekleşip gerçekleşmediğinin bile hiçbir önemi kalmayacaktır.

Çünkü Kopenhag kriterleri arasında “soykırımın” tanınması şeklinde bir madde yer almamaktadır.

Komisyonunda “Soykırım” Konusu

Komisyon’da, “soykırım” kavramının telaffuz edilmediği, en fazla “1915 trajik olayları” ya da sadece “1915 olayları” ifadesine yer verildiği görülmektedir. Komisyon, üye ülkelerin değil, bir bütün olarak AB’nin çıkarlarını gözeten, siyasetten uzak duran, teknik bir kurumdur. Komisyon da temsilcilerden oluştuğundan, içinde “insan” barındıran her kurum kadar objektiflik ve siyasilik konularında zafiyet gösterebilmektedir. Ancak nihai amacın AB’nin genel yararına ulaşmak olması, bu kurumu diğerlerinden ayırmaktadır.

Dolayısıyla, Komisyon’un hiçbir belgesinde soykırım iddialarına yer verilmemesi daha iyi anlaşılabilir. Parlamenterlerin sorularına verilen ve yukarıda örneklerle gösterilen Komisyon cevaplarında da görüldüğü gibi, Komisyon Türkiye konusundaki eleştirilerini ölçülü tutmakta ve çoğu zaman herhangi bir tarafın yanında yer almamaktadır. Ancak yine de, Komisyon’un da bazı konularda yanlış bilgilendiği için veya niyetli bir şekilde taraf olduğu, ilerleme raporlarında göze çarpmaktadır.

Komisyon’un özellikle üzerinde durduğu ve her yıl ilerleme raporlarında yer vererek tekrarladığı konu, iyi komşuluk ilişkileri olmuştur. Komisyon’un soykırımdan bahsedebilmesi, soykırımı bir koşul olarak ortaya koyabilmesi için gereken teknik altyapı da bulunmamaktadır. Çünkü Kopenhag kriterleri arasında “soykırımın” tanınması şeklinde bir madde yer almamaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ VE ERMENİ TERÖRÜ

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler sadece AB’nin kurumları üzerinden yürütülmemektedir. Özellikle güçlü olan üye ülkelerin Türkiye’ye yaklaşımları, bakış açıları ve ikili ilişkileri, en az AB kurumlarının görüşleri kadar önemlidir. Bu

lkeler arasında Türkiye'ye zarar vermeye varacak kadar olumsuz davranış ve eylemlere sahip olanların özellikle değerlendirilmesi gerekmektedir. Örneğin bugün sözde Ermeni soykırımı ile ilgili Türkiye üzerinde en fazla baskı yapan üyelerin, bir dönem Türkiye'yi hedef alan terör örgütlerine en büyük desteği sağlayan ülkeler olması bir tesadüf değildir.

Avrupa'da ASALA'nın hemen tepki görmemesinin nedeni, PKK'nın taktiğine benzer şekilde, Avrupa için sorun yaratmaması olmuştur. Avrupa'da, Avrupa'ya ve Avrupa için sıkıntıya sebep olmuyorsa, mesele yok demektir. Bu grupların terörist olması, cinayetler işlemesi, katliamlar yapması Avrupalı için pek önemli değildir. ASALA da, Avrupa tarafından, uzun süre dikkate alınmayan bir grup olmuştur.

Örneğin bugün sözde Ermeni soykırımı ile ilgili Türkiye üzerinde en fazla baskı yapan üyelerin, bir dönem Türkiye'yi hedef alan terör örgütlerine en büyük desteği sağlayan ülkeler olması bir tesadüf değildir.

ASALA'nın merkezi, Batı Beyrut-Lübnan olmasına rağmen, Fransa daha önemli bir merkez olarak ön plana çıkmıştır. Çünkü hedef, Avrupa kamuoyunda taraftar bulmak olmuştur. ASALA'nın Avrupa'daki koordinasyon merkezi olarak Fransa'yı seçmesi, çeşitli bakımlardan önemli olmuştur. Fransa'da çok sayıda Ermeni'nin bulunması finansman ve militan bulma açısından kolaylık sağlarken, asıl kolaylık Fransız hükümetinden gelmiştir. 1980 yılında imzalanan gizli anlaşma ile Fransa sınırları içinde eylem yapılmaması karşılığında, ASALA

terör rgt için güvenli bir bölge sağlanması üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

ASALA da, PKK da, diğer fundamentalist gruplar gibi, Avrupa topraklarında, Avrupalılara sorun olmamak kaydıyla özgürce rgtlenebilmiş, planlarını yapabiliymiş, paralarını aklamış, propaganda yapabiliymiş, hatta saklanabilmişlerdir. ASALA, sadece Türkleri hedef aldığından Batı'lı ülkelerin topraklarında kolaylıkla barınabilmiştir. 1983 yılında Paris'teki Orly Havaalanındaki THY bürosu önünde patlatılan bomba, Fransızların ilk kez ASALA'dan doğrudan etkilenmesine ve tedbir almasına sebep olmuştur. Aslında Orly Havaalanı bombalaması, ASALA açısından bakıldığında, stratejik bir hata olmuştur. Teröristler, Orly'nin sebebini, Fransa'nın ASALA ile aralarında yaptıkları anlaşmayı ihlal etmeye başlaması olarak açıklamıştır.¹³¹

Fransa, Ermeni teröristlerin ve teröristlere destek verenlerin yargılanma süreçlerine Türkiye'nin müdahil olma talebini kabul etmemiştir. Yargılanmaların gerçekten yapılıp yapılmadığı bile şüphelidir. Teröristlerin çoğu zaten serbest bırakılmıştır.

ASALA ile Avrupa ilişkisine bakıldığında Fransa, terörist örgüte en fazla yardım eden ülkelerin başında yer almıştır. Bunun sebebi olarak Fransa'da yaşayan Ermenilerin sayıca yüksek olması ve bunun hem iç politika hem de güvenlik tehdidi

131 Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2009, s. 405.

olarak değerlendirilmesi gösterilmektedir. Ancak bu iyimser bakış açısının, aynı devletin PKK’ya da verdiği destek düşünüldüğünde doğru olmadığı grlmektedir. Amaç, lkedeki Ermenilerin varlığından çok, dış politikaya yönelik çıkarlar gibi görünmektedir. Bugün Fransa, hâlâ, Ermenilerin tek taraflı ve kimi zaman gerçekten uzaklaşarak radikal boyutlara varan iddialarını en yoğun olarak gündeme getiren ve bunları Türkiye’nin aleyhine olacak biçimde kullanma gayreti içinde olan en “hırslı” ülkedir.

Bugün AB içinde bulunan bir diğer lke Yunanistan, ASALA örgütlenmelerinin kk birimlerine ev sahipliği yapmış, fakat daha da önemlisi Ermeni terör örgütüne doğrudan mali kaynak sağlayan Avrupa devleti olmuştur.¹³² Kıbrıs Rumları da, Yunanistan ile birlikte daha sonraki yıllarda PKK’ya sağladıkları desteğe benzer şekilde ASALA’ya yardım ve yataklık eden ülkelerden olmuşlardır. ASALA elemanlarının yakalanıp, deliller bulunmasına rağmen serbest bırakılması gibi bazı şüpheli emareler, İsve’in de ASALA destekçisi Avrupa ülkelerinden olduğunun göstergelerinden kabul edilebilir. PKK rgtlenmesinin İsve’te güçlü olduğu düşünüldüğünde, bu ülkenin ASALA’yı da desteklemiş olduğunu var sayabiliriz. İngiltere, I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni isyancılara verdiği desteği, daha sonra ASALA için de sağlamıştır. İngiliz medyası, daha sonraki dönemlerde PKK için yaptığı gibi, Ermeni teröristlerin iddialarını ve mesajlarını yayınlayarak ASALA propagandasının yapılması çalışmasında yer almıştır.¹³³

***PKK’lılar arasında
Ermeni teröristlerin de
ele geçirilmesi, Erivan’da
PKK temsilciliğinin
alenen hayat göstermesi
bilinen gerçeklerdir.***

ASALA, aktif olduğu dönemde her ne kadar Avrupa tarafından terör rgt olarak tanınmışsa da ve bugün ortadan kalkmış gibi görünmekte ise de, aslında Avrupa üzerinden önemli bir açılım sağlamıştır. ASALA ile, Ermeni iddiaları ilk defa bu kadar güçlü bir şekilde gündeme gelmiştir. Terör rgt, Ermeni iddialarını dünyaya tanıttıktan ve misyonunu tamamladıktan sonra ortadan kaybolmuştur. Fakat Ermeni iddiaları kalıcı hale gelmiş ve bir daha inmemek üzere gündemde kalmıştır. ASALA, belki silah bırakmıştır ama mücadelesini siyasi ortamda srdrmştir.

Avrupalıların kendilerine verdikleri destek artık “teröre verilen destek” değil, “mağdur bir gruba verilen destek” halini almıştır. ASALA’ya açıktan destek vermeyen Avrupa, Ermeni tezlerine açıktan destek verebilir durumdadır. Çünkü şaşırtıcı şekilde mağdur değişmiştir: Artık mağdur olan, terör kurbanı Türkler değil, “soykırım” kurbanı Ermenilerdir.

Diğer taraftan ASALA ile PKK terör rgt arasında uzun zamandır ilişki kurulmaktadır. PKK’lılar arasında Ermeni teröristlerin de ele geçirilmesi,

132 Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2009, s. 192.

133 Ercan Karakoç, *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2009, s. 413.

Erivan'da PKK temsilciliğinin alenen hayat göstermesi bilinen gerçeklerdir. Bunun yanı sıra ASALA'nın çökülürken, yerini PKK'ya bıraktığı iddiası da savunulmaktadır. Uzun süredir ASALA'nın sesinin çıkmaması, yine PKK'nın varlığına bağlanmaktadır. Bugün gelinen noktada ise, PKK'nın misyonunu tamamladığı, dolayısıyla sahneyi bir kez daha ASALA'ya bırakacağı yönünde iddialar bulunmaktadır.¹³⁴ Öte yandan, PKK ile ASALA'nın ortaya çıkma sıralamasına katılmayarak, PKK teröristlerinin Ermenilerden değil, Ermenilerin PKK'lılardan eğitim aldığını düşünenler de bulunmaktadır.

AB'DE ERMENİ KONUSUNDA KİMLER ÇALIŞIYOR?

Avrupa ülkeleri ve AB içinde Ermeni iddialarını en fazla savunanlar açık bir fark ile birinci sırada Fransız parlamenterler iken, daha sonra İsveç, Belçika, İtalya, Hollanda ve Danimarka'nın temsilcileri gelmektedir. Adı geçen ülkelerin tamamı insanlığa karşı suçlar konusunda sicili lekeli olan, sorumluluklarını kabul etmedikleri gibi diğer ülkeler üzerinde kendi ilkelerini empoze etmeye çalışan ülkelerdendir. Türkiye'yi Ermeni "soykırımı" konusunda sert şekilde suçlayan ve sözde Ermeni soykırımını kabul eden tüm Batı'lı ülkelerde üzeri kapatılmaya çalışılan bir insanlığa karşı suç tarihi olduğu görülmektedir. Belçika'nın Kongo'daki, Fransa'nın Ruanda ve Cezayir'deki, Rumların Kıbrıs'taki, Yunanistan'ın Batı Trakya'daki, Hollanda'nın Srebrenica ve Endonezya'daki katliamları, İsveç'in Samilere ve kendi ülkelerindeki "sıradan ırk"a yönelik kısırlaştırma hareketleri ile tüm sömürge güçlerinin Afrika kölelerine yönelik insanlığa karşı suçlarını örnek olarak göstermek mümkündür. Bu suçları işleyen bazı ülkelerin hâlâ itiraf etmemiş olmaları suçluluk duygularını artırmakta ve bu ülkeleri, diğerlerini suçlamaya yönelik daha da saldırganlaştırmaktadır. Dahası, Fransa gibi bazı ülkeler, yaşananların üzerini kapatmak için, bu dönemleri, tarihlerinin gerekli ve olumlu bir parçası olarak görmekteyler.

Siyasi grup olarak ise öncelik, Yeşiller-Avrupa Hür İttifakı, Avrupa Halkları Partisi-Avrupa Demokratları Grubu İttifakı, Avrupa Birleşik Solu-İskandinav Yeşil Sol İttifakı'nda olmakla birlikte, neredeyse tüm parti ve grupların Ermeni tezlerini gündeme getirdikleri ve arkasında durdukları görülmektedir. Genel olarak, Fransız Sosyalistleri ve Yeşiller ön plana çıkmaktadır.

Avrupa Parlamentosu'nda yapılan tartışmalara bakıldığında, sözde Ermeni soykırımının savunmasını yapanların sınırlarının kontrolünü kaybetmeleri, kullandıkları kelimelerin seçimi ve saldırganlıkları, onların "kraldan çok kralcı" olduklarını göstermektedir. Bir başka grubun çıkarını bu kadar ateşli bir şekilde savunmak pek de olağan olmasa gerekir. Bu durumun çeşitli sebepleri bulunmaktadır.

134 Sinan Oğan, "Protokoller İmzalanırken ASALA'nın Yeniden Piyasaya Sürülmesi Neyin İşaretidir?", 15 Ekim 2009, <http://www.turksam.org/tr/a1825.html> (Sitede ayrıca ASALA'nın Ermeni gazetelerinde yayınlanan bildirisine de yer verilmektedir); ASALA'nın canlanma ihtimalinin düşük olduğunu savunan bir yazı için ayrıca bkz. Ömer Engin Lütem, "Ermeni Terörü Canlanıyor mu?", 6 Aralık 2010, AVİM web sitesi, <http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=4484>.

Yunanistan’ın Ermeni tezlerini desteklemesi şaşırtıcı değildir. Yunanistan, Türkiye’yi kendisine yönelik bir tehdit olarak görmekte ve Türkiye’yi bütün fırsatları kullanarak zayıflatmaya çalışmaktadır. ASALA ve PKK’ya destek verdiği kanıtlanmış ve tüm dünyanın gözleri önüne serilmiştir, AB’nin Türkiye’ye yapmak istediği mali yardımların önünü kesmiştir, Kıbrıs konusunu AB’nin sorunu haline getirmiş ve Türkiye’nin üyeliğini engelleme aracı olarak kullanmıştır. Dolayısıyla Yunanistan zaten bilinen, beklenen ve olağan kabul edilen bir sözde soykırım destekçisidir. Türkiye’ye duyulan korku, onların ateşli Ermeni savunucuları olmasına sebep olmuştur.

Fransız Sosyalistlerinin Ermeni iddialarının arkasında durmasının nedenini, iç politika ve oy kaygısına bağlamak gerekir. Ermenilerin geleneksel olarak Sosyalistleri desteklediği bilinmektedir. Sosyalist milletvekilleri bile Ermeni iddialarının Sosyalistler tarafından bu denli histerik bir şekilde savunulmasını eleştirerek, bu yaklaşım biçiminin “seçimsel” olduğunu zaman zaman ileri sürmektedirler.

Sosyalist Parti lideri François Hollande, Fransız Taşnaksütyun lideri Murad Papazyan ile 3 Nisan 2004 tarihinde Türkiye’yi sözde Ermeni soykırımını tanımaya çağırarak bir metin imzalamıştır. Liderler, demokratik ve sosyal Avrupa’ya bağlılıklarını dile getirmiş, Birliğin üyesi olmak isteyen devletlerin de etik değerleri benimsemeleri gerektiğini açıklamışlardır. Bu düşünceden hareketle, liderlere göre Türkiye ile müzakerelere başlanabilmesi için Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesi kadar, Avrupa Parlamentosu’nun 18 Haziran 1987 tarihli kararı da benimsenmeli idi.¹³⁵ Sözde soykırımın tanınması konusunu müzakerelere başlamak için ön şart olarak kabul ettiremeyince, bu sefer üyelik ön şartı olarak değerlendirilmesi için çaba sarf etmektedirler.

Sosyalistlerin büyük çoğunluğuna göre “Türkler soykırımı kabul etmezlerse kapı suratlarına kapanır”. Sosyalistlerin önemli isimlerinden Michel Rocard’a göre, “müzakereler Türk toplumunun ilerlemesine hizmet edecektir. Bu bakımdan soykırımın tanınması da doğal olarak bu süreç içinde Türkiye’nin önüne gelecektir”.¹³⁶

Fransa’da sadece Sosyalistler değil, diğer gruplar da bir soykırım olduğuna inanmaktadırlar. Fakat gündeme getirirlerken ya da karar alırlarken Türkiye ile ilişkileri de düşünerek hareket etmektedirler. Örneğin Ermeni soykırımını inkâr etmenin suç olarak kabul edilmesini öngören tasarı, Sosyalistler tarafından hazırlanmış ama sağ gruplar tarafından, özellikle ticari ikili ilişkiler düşünülerek geri çevrilmiştir. Öte yandan, sağ kesimin neredeyse tamamının Türkiye’nin AB üyeliğine karşı olduğu gerçeğinden hareketle, sözde Ermeni soykırımının kabul edilmesinin Türkiye’nin önüne bir ön koşul olarak getirilmesi, bu üyeliğe karşı olanların da savundukları bir konu haline gelmiştir.

135 “M. Hollande Exige la Reconnaissance du Génocide Arménien”, *Le Monde*, 4 Haziran 2004.

136 Eric Aeschmann, “Turquie: PS et UMP Tourment Casaque”, *Libération*, 9 Haziran 2004.

Örneğin Türkiye'nin AB üyeliğine itiraz eden isimler arasında yer alan merkez sağdaki MoDem lideri François Bayrou'nun, bu öneriyi 2001 yılında Fransız Parlamentosunda soykırım kabul edilmeden çok daha önce yaptığı bilinmektedir. Yapılan bir röportajda Chirac'ın Ermeni meselesini, Ermenistan ile Türkiye arasında bir sorun olarak değerlendirmesine, ülkedeki Ermeniler ve bazı milletvekilleri ile birlikte Bayrou da tepki göstermişti.¹³⁷

Türkiye'nin AB üyeliğine itiraz eden sağ partiler, eğer AB'den şüphe eden ve aşırı sağa yakın duranların oylarının peşinde ise, Sosyalistler de Ermeni oylarını kaybetmemenin peşindedirler. Sosyalist Parti'nin Ermeni meselesine sarılarak, sözde soykırımı ön koşul yapma çalışması iç politika ile bağlantılıdır.¹³⁸ *Libération* gazetesinde 2004 yılında yayınlanan bir yazıda, Avrupa Parlamentosu seçimlerine Sosyalist Parti ile birlikte giren Ermeni Sosyalist Partisi'nin, Sosyalistleri Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı iki bölgede kendi listelerini oluşturmakla tehdit ederek Ermeni konusunu en tepeye taşımayı başardıkları ileri sürülmüştür.¹³⁹ Sosyalist Parti için sözde Ermeni soykırımı siyasi bir vasıta ya da baskı aracı olarak yeni bir keşif olmamakla birlikte, bu denli yoğun ve öfkeli bir şekilde ele alınması son yıllara ait bir gelişmedir.

Avrupalı parlamenterlerin, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, Ermeni iddialarını, kimi zaman bu konu ile hiçbir bağlantısı olmayan oturumlarda dahi gündeme getirmesi dikkat çekicidir. Oturumun ya da tartışmanın konusu ne olursa olsun, hiçbir bağlantı bulunmamasına rağmen sözde Ermeni soykırımı meselesini gündeme getirmelerini Ermenilerin başarılı lobi faaliyetlerine bağlamak mümkündür. Yüksek meblağlarda alınan paralar veya dolaylı kazanımlar, parlamenterlerin farklı konularda tartışmalar yapılırken dahi, ortama teatral hava katarak, gülünç düşmek uğruna konuyu sözde soykırım meselesine getirebilmelerine neden olmaktadır.

Çeşitli uluslararası konferanslarda, toplantılarda ya da televizyon programlarında kimi zaman, konu ile hiçbir ilgisi bulunmayan, çoğu belirgin şekilde yanlış olan içerikte konuşmalar yapıldığı görülmektedir. Genellikle, bir miktar para ile birlikte bir konuşma metninin ele tutuşturulması ile konuşmalar yapılmaktadır. Konuşmacılara herhangi bir soru sorulduğunda buna cevap almak mümkün olmamaktadır.

Avrupalılar, sadece Ermenilere yönelik bir soykırım olduğundan bahsetmekle kalmamaktadırlar. Bir yandan da Ermenilerin tezlerini en güncelleşmiş haliyle savunmaktadırlar. Örneğin Ermeniler, tarihçilerden oluşan bir komisyon kurulmasını istemediklerini dile getirmektedirler. Zaman zaman Türkiye'yi, bu kadar çok arşivçi ve belgeci olduğu için, "fetişist" olmakla suçlamaktadırlar. Ermeni iddialarına göre, artık yeterince araştırma ve inceleme yapılmıştır, olayların

137 Christiane Chombeau ve Nicolas Weill, "Les Arméniens de France Répondent Vivement au Chef de l'Etat", *Le Monde*, 2 Mayıs 2004.

138 Eric Aeschimann, "Turquie: PS et UMP Tourment Casaque", *Libération*, 9 Haziran 2004

139 Eric Aeschimann, "Turquie: PS et UMP Tourment Casaque", *Libération*, 9 Haziran 2004.

soykırım olduğunun kanıtlanmasına gerek yoktur. Bazı Avrupalı siyasetçilerin de “artık gerçekliği kanıtlanmış” olan soykırımın kabul edilmesi gerektiğini ileri sürdükleri görölmektedir. Bu, Ermeni lobicilerin hazırladıkları notu Avrupalıların okumasından başka bir durum değildir.¹⁴⁰

Avrupa, her ne kadar ifade özgürlüğü konusunda örnek alınması gereken, ilerlemiş bir medeniyet gibi görünse de, bırakalım geçmişte yaptıklarını ya da bunları kabul etmemelerini, Ermenilere soykırım yapılmadığını savunanları susturmakta, sadece “soykırım”ı savunanları konuşurmaktadır.

Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen toplantılarda “soykırım” karşıtları davet edilmemekte, davet edilseler dahi soru sorma hakları sınırlı tutulmaktadır. Basına açık olan kimi toplantılarda ise sadece Türk basınına yönelik sınırlandırmalar getirilmektedir. Bazı akademisyen ve siyasetçilerin “soykırım”ı inkâr ettikleri için Avrupa ülkelerinde ceza aldıkları bilinmektedir. Fransa’da 13 yaşındaki bir Türk öğrencinin, “soykırım”ı reddettiği için okuldan uzaklaştırıldığı ve daha da şaşırtıcı olarak “soykırım”la ilgili ödev hazırlaması istendiği şeklinde bir haber yayınlanmıştır. Çelişkili olan asıl nokta, kendi ülkelerinde “soykırım” karşıtlarını cezalandıran Avrupalıların, Türkiye’de “soykırım”ı kabul edenlere eleştiri yöneltmesini kınamalarıdır.

*Çelişkili olan asıl nokta,
kendi ülkelerinde
“soykırım” karşıtlarını
cezalandıran Avrupalıların,
Türkiye’de “soykırım”ı
kabul edenlere eleştiri
yöneltmesini kınamalarıdır.*

AVRUPA’DA ERMENİ YANDAŞLIğININ NEDENLERİ

Ermeniler, yaşadıkları ülkelerde genellikle her zaman sayıca yüksek nüfusa sahip olmasalar da, toplumda ekonomik, kültürel ve siyasi yaşantı içinde aktif rol oynamaktadırlar.¹⁴¹ Bir yandan kendi kimliklerini muhafaza etmekte, diğer taraftan yaşadıkları topluma başarılı bir şekilde entegre olmaktadır. Ermeni nüfusun sayısı, oy almak açısından iç politikada önemli olabilir. Ancak nicelikten çok nitelik önemlidir. Ermenilerin kültür, sanat ve siyaset alanlarında etkin olmaları, sayılarından daha etkilidir. Ermenilerin bu şekilde güçlü oldukları ABD ve Fransa gibi ülkeler, Türkiye aleyhinde Ermeni tezlerinin kullanılması konusunda başı çekmektedirler.

Sayı ile birlikte gücün de yüksek olması lobileri ön plana çıkarmaktadır. ABD, Fransa ve AB içinde birçok kararın ve raporun arkasında Ermeni lobileri bulunmaktadır. Güç, Ermeni lobilerinin faaliyetlerinin başarılı olması anlamına gelmektedir. Bu başarı, başta para olmak üzere, çeşitli çıkar anlaşmaları sonucu elde edilmektedir.

140 Ömer Engin Lütem, “Avrupa Birliği Organlarında Türkiye Hakkında Alınan Kararların Ermeni Sorununu ve Türkiye-Ermenistan İlişkilerini İlgilendiren Bölümleri”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, Kış 2004-İlkbahar 2005.

141 Soner Karagül, “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.

Son zamanlarda Avrupa ülkelerinin Kafkasya ile ilgilenmesi, Ermeni tezlerinin bir kez daha savunulmaya başlaması ile sonuçlanmıştır. Kafkas politikalarına ağırlık verilmesi ile Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi için yapılan baskının artması arasında, zamanlama açısından doğrudan paralellik bulunmaktadır. Ekonomi ve enerji temelli olan Kafkasya politikaları, Avrupa'nın öncelikle ve özellikle Ermenistan ile yakınlaşmasını içermektedir. Ermenistan'ın Rusya'nın hâkimiyetinden kurtulabilmesi için Avrupa tarafına çekilmesi, bunun için de AB tarafından çeşitli vaatler ve güvencelerle "ele geçirilmesi" gerekmektedir. Ermeniler, tarihte, çeşitli vaatlerle birçok şeyi yaptırmanın mümkün olduğu milletlerden biri olarak bilinirler. Avrupa'nın, sözde soykırımın kabulü ya

Çünkü Holokost'un tek suçlusu, bunu doğrudan uygulayan Almanya değil, Nazi Almanya'sına ülkelerindeki Yahudileri teslim eden diğer Avrupa ülkeleridir.

da sınırların açılması gibi elzem konularda Türkiye'yi ikna edecekleri sözü vererek, Ermenilerden, - Rusları terk etmeleri - gibi istekleri elde etmeye çalıştığı olasılığı göz önünde bulundurulmalıdır.

AB'nin Kafkas politikaları dışında ikili ilişkileri de önemlidir. İngiltere, Fransa ve Almanya gibi AB'nin en güçlü üç ülkesi bölge ile ilgilenmektedir. Ancak aralarında Ermenistan ile en yakın ilişkilere sahip olan Fransa, bu rekabet

içinde en şanslı görünen ülke konumundadır.

Almanya gibi, soykırım suçlusu bir ülkenin, kendisinden daha önce soykırım yapan bir başka suçlu bulması önemlidir. Böylelikle, üzerindeki suçü hafifletmiş olacaktır. Hitler'in birçok soykırım uygulaması yöntemini Osmanlıların Ermenilere uyguladıklarından öğrendiğine dair iddialar mevcuttur. Bu, sadece Almanların değil, aslında tüm Avrupalıların bir tür yük hafifletmesidir. Çünkü Holokost'un tek suçlusu, bunu doğrudan uygulayan Almanya değil, Nazi Almanya'sına ülkelerindeki Yahudileri teslim eden diğer Avrupa ülkeleridir. Bu durumda bütün Avrupa'nın Holokost öncesi işlenmiş bir soykırıma sahip çıkması anlaşılır bir durumdur.

Diğer taraftan, olayın bir de Müslüman-Hıristiyan boyutu bulunmaktadır. Tarih boyu soykırım uygulayan, sömüren, ezen Hıristiyanlar; sömürülen, katledilen, geri bıraktırlan, ezilen Müslümanlar olmuştur. Ama bir Müslüman milletin Hıristiyan milletini soykırıma uğratması olarak algılanabilecek sözde Ermeni soykırımı, Hıristiyan Avrupa'nın bir kez daha fazla yükü atma ve psikolojik olarak hafifleme sebebi olmaktadır.

Avrupa ülkelerinde Ermeni iddialarına yönelik saplantılı sahiplenme durumunu, sadece bazı konularda Ermenilere yakın olmaları ile açıklamak doğru olmayacaktır. Meselenin bir de Türk boyutu vardır. Bu ülkelerde Türk karşıtlığının varlığı ile "düşmanımın düşmanı dostumdur" inancı düşünüldüğünde, bu destek daha iyi anlaşılabilir. İngiltere ve Fransa gibi Osmanlı ile savaşan devletlerde Osmanlı karşıtlığı yoğundur.

“Mazlum Ermeni” düşüncesi, soykırım iddiaları ile birlikte kullanılarak, Türkiye karşıtlığını besleyen politika malzemelerinden biri haline getirilmiştir. Fransız Sosyalist Partisi’nin yaptığı gibi, kimi zaman sadece ya da ağırlıklı olarak iç politika amaçlı kullanılmış, kimi zaman dış politika çıkarları doğrultusunda önem kazanmıştır. Türkiye’nin AB üyeliğini engellemek isteyenlerin en fazla üzerinde durduğu konu, sözde Ermeni soykırımının kabul edilmesinin üyelik açısından ön şart olmasıdır. Türkiye’nin gerçekleşmediğinden emin olduğu bir soykırımın suçlusu olarak ortaya çıkması, bunu kabul etmesi, özür dilemesi, tazminat ödemesi, toprak taleplerine cevap vermesi gibi adımlar atma olasılığının bulunmadığı Avrupa ülkeleri tarafından da bilinmektedir. Böylece, bazı kesimler bir yandan Türkiye’nin AB üyeliğini destekler görüntüsü çizerek “oyunbozan” olmamakta, diğer taraftan soykırımın kabulü şartını öne sürerek “evet” derken aslında “hayır” demektedirler.

Bazı yorumlarda, Avrupa’nın insan hakları, azınlıkların korunması, mazlum milletler, tarihî adalet, hukuk gibi kavramlar üzerindeki hassasiyeti nedeniyle soykırım tezlerinin arkasında olduğu ileri sürülmektedir. Avrupa’da bu kavramlar, büyük ölçüde ulusal çıkarlara hizmet etmek amacı ile kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, insan hakları ya da azınlıkların korunması ile ilgili olarak genel ve tarafsız bir hassasiyet bulunmamaktadır. Kendi ülkelerindeki mazlumları sınır dışı edebilmekte, haklarını yiyebilmekte, cinayetler işleyen terör örgütlerine destek verebilmekte, katilleri koruyabilmekte, “içeride” adaletten uzak hareket edebilmektedirler. Dolayısıyla bu ilkeler ulusal çıkarlar çerçevesinde devreye girmekte ya da devre dışı kalabilmektedir. Örneğin, Fransa’nın Cezayir’de işlediği insanlığa karşı suçlar ile ilgili olarak, Fransa’nın bu olayları katliam, suç ya da soykırım olarak kabul etmesi gündeme gelmiştir. Fakat Fransız hükümeti, bu suçlamalar karşısında, Türkiye’nin Ermeni iddialarına verdiği cevabın aynısını vermiştir: “Bu tür iddiaların yargısını tarihçilere bırakalım”. Ermeni soykırımı iddiaları ile ilgili yargının tarihçilere bırakılması kabul edilmezken, Cezayir’deki katliamlar ile ilgili iddiaların yargısının tarihçilere bırakılmak istenmesi iç politika, çıkarlar, ilkeler ile ilgili durumu açıkça gözler önüne sermektedir.

SONUÇ

Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde Ermeni meselesi, giderek daha önemli hale gelen bir konudur. Aslında Ermeni sorunu olarak bilinen konu, Türkiye’nin AB’ye üye olmak istediğini ilan etmesinden bu yana, AB’nin gündeminde olan ve çeşitli zamanlarda Türkiye’nin önüne getirilen bir başlıktır. “Giderek” önemli hale gelmesinin nedeni, Türkiye’nin müzakere sürecinin sonuna yaklaşmakta olmasıdır. Müzakere süreci tamamlandıktan sonra, sözde Ermeni soykırımını tanımasının bir ön koşul olarak getirilmesi kuvvetle muhtemeldir.

Son derece yoğun ve aktif bir şekilde faaliyet gösteren Ermeni diasporasının varlığına ve başarısına rağmen, Türkiye bu konuda büyük girişimlerde bulunmamaktadır. ASALA terörü döneminde gücünü gösteren Türkiye’nin, daha sonraki dönemlerde Ermeni meselesi ile ilgili suçlamalarda cevap vermeme yoluna gittiği görülmektedir. Belki de cevap vermenin “savunma” olduğunu, savunmanın

da “suçu kabul etme” anlamına geldiği düşüncesi Türkiye’nin pasif kalma tercihini açıklayabilir. Ancak, “karşı taraf” çalışmalarının, rüşvetlerinin, lobi faaliyetlerinin, propagandanın sonuçlarını almıştır, almaktadır. Türkiye’nin de artık karşılık verme zamanı gelmiştir. Çünkü soykırım meselesinin, sadece kabul edilmekle kalmayacağı, toprak ve tazminat talepleri ile Türkiye’nin sıkıştırılacağı artık bilinmektedir.

Ermeni tezlerinin Avrupa tarafından bu kadar benimsenmesi, sadece Ermeni lobilerinin başarısına bağlanamaz. Başka birçok sebep daha vardır. Türkiye’nin AB üyesi olmasını istemeyen ülkeler arasında, bu düşünceyi açıkça dile getiremeyenler dolaylı yollardan Türkiye’nin önünü kesmeye çalışmaktadırlar. Bu dolaylı yolların başında ise Ermeni meselesi gelmektedir. Böylece Ermeni meselesinin, Avrupalılar için bir “siyasi vasıta” olduğunu söyleyebiliriz.

Bu “siyasi vasıta”, kimi zaman Türkiye’nin önünü tıkamak için, kimi zaman diasporadan oy alabilmek için uygulanmaktadır. Bu durumda Ermenilerin kendisi de, Avrupalıların kendi çıkarları için, tıpkı tarihteki diğer örneklerde olduğu gibi, kullandığı bir “vasıta” olmaktadır.

Müzakere süreci, aday bir ülke ile ilgili çeşitli istekleri olup da, bu istekleri “normal zamanlarda” bu ülkeye kabul ettiremeyenler için en uygun dönemdir. AB üyesi olmak isteyen aday, bu üyelik için kendisinden istenenleri yerine getirmek zorundadır. Bu istekler, kimi zaman AB üyeliği için gerçekten gerekli olan şartlar olmayıp, bazı baskın ülkelerin ya da kesimlerin çıkarlarına yönelik istekler de olabilmektedir. Örneğin AB üyesi bazı ülkeler, mevcut olduğu halde ülkelerinde azınlıkların varlığını kabul etmezken, adaylardan azınlıklara geniş haklar vermesi istenebilmektedir. Bunun AB üyeliği ile doğrudan bir alakası bulunmamaktadır. Türkiye’nin sözde Ermeni soykırımını kabul edip etmemesi, AB üyeliği durumunda AB’nin bütünü üzerinde hiçbir etkide bulunmayacaktır. Ancak güçlü Ermeni lobisi ile bu üyeliğe karşı olan kesimler, AB hukukunda yeri olmamasına rağmen, bunu bir ön koşul haline getirmeye çalışmaktadırlar. Türkiye’nin AB adaylığını, Ermeniler ve Rumlar gibi talepleri olan ülkelerin savunması da bu şekilde açıklanabilir. Bu gruplar, Türkiye’nin baskıya en fazla açık olduğu bu dönemde, isteklerini AB üzerinden yaptırabileceklerini düşünmektedirler. Bu gruplar, aslında Türkiye’nin üyeliğini değil, adaylığını desteklemektedirler.

KAYNAKÇA

“Armenia Positively Assesses European Parliament Decision on Turkey”, *PanARMENIAN.Net*, 29 Eylül 2006.

Avrupa Parlamentosu tutanakları, Avrupa Parlamentosu web sitesi, www.europarl.europa.eu

“M. Hollande Exige la Reconnaissance du Génocide Arménien”, *Le Monde*, 4 Haziran 2004.

AESCHIMANN, Eric: “Turquie: PS et UMP Tourment Casaque”, *Libération*, 9 Haziran 2004.

Basın Yayın Enformasyon web sitesi, 10 Mart 1987,

<http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=273&Yil=1987&Ay=3>

CHOMBEAU, Christiane ve Nicolas Weill, “Les Arméniens de France Répondent Vivement au Chef de l’Etat”, *Le Monde*, 2 Mayıs 2004.

- KARAGÜL, Soner: “Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 8, Kış 2003.
- KARAKOÇ, Ercan: *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*, IQ Kültür Sanat, İstanbul, 2009.
- LAÇİNER, Sedat: “Türkiye-Avrupa İlişkilerinde Ermeni Sorununun Etkisi (1980ler)”, USAK web sitesi, 12 Haziran 2009.
- LÜTEM, Ömer Engin: “Ermeni terörü canlanıyor mu?”, 6 Aralık 2010, AVİM web sitesi, <http://www.avim.org.tr/degerlendirmetekli.php?makaleid=4484>
- LÜTEM, Ömer Engin: Olaylar ve Yorumlar, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, Kış 2004-İlkbahar 2005.
- LÜTEM, Ömer Engin: Olaylar ve Yorumlar, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 3, Eylül-Ekim-Kasım 2001.
- LÜTEM, Ömer Engin: Olaylar ve Yorumlar, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 12-13, Kış 2003-İlkbahar 2004.
- LÜTEM, Ömer Engin: Olaylar ve Yorumlar, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, Kış 2004-İlkbahar 2005.
- OĞAN, Sinan: “Protokoller İmzalanırken ASALA’nın Yeniden Piyasaya Sürülmesi Neyin İşaretidir?”, 15 Ekim 2009, <http://www.turksam.org/tr/a1825.html>
- TACAR, Pulat: “Avrupa Parlamentosunun 1987 Yılında Aldığı ‘Ermeni Sorununa Siyasal Çözüm’ Başlıklı Kararın Öyküsü”, *Ermeni Araştırmaları*, No. 18, Yaz 2005.
- TACAR, Pulat: “Ermenilere Soykırım Yapıldığı Savının Hukuksal ve Ahlaki Açılardan değerlendirilmesi”, *Ermeni Araştırmaları*, Cilt: 1, Sayı: 2, Haziran-Temmuz-Ağustos 2001.

